

ద యా శ త క ము.

అంధ్రపద్య టీకాతాత్పర్య విశేషార్థ సహితము.

గ్రంథకర్త.

యన్. యె. నరసింహాచార్యులు.

శ్రీమాన్, యన్. యె. సరసింహాచార్యులు, బి. ఏ, యల్. టి.,

గాడిచే వ్రాయబడిన ఇతరపుస్తకములు.

- 1 బాలభాతము (నచనము)
- 2 సృష్టివిషయవార్తలు ,,
- 3 ద్విపద భగవద్గీతలు (అచ్చుకాలేదు)
- 4 గంగావతరణము (ద్విపద అచ్చుకాలేదు)
- 5 ఎలిమెంటరీ గణితము (నచనము)
- 6 ఆంధ్రముకుందమాల (పద్యములు)
- 7 ఆంధ్రహంససందేశము ,,
- 8 ఘటికాచలమాహాత్మ్యము ,,
- 9 రామాయణకీర్తనలు (పద్యములు పాటలు)

శ్రీమద్

శ్రీమదే గామాన జాయ నమః

శ్రీమద్విగ్రహంత మహాదేశికేన

ద యా శ త్ర క ము.

అంధ్రపద్య టీకాతాత్పర్య విశేషార్థ సహితము.

మద్రాస్ వైకాపీ, వాస్తవ్యును, మూల్ల డిప్యూటీ ఇన్ స్పెక్టర్ వారు నగు

శ్రీ. డి. పి. పి. శ్రీమూర్తి

చెంచూరు అన్నాల్ సరసింహాచార్యులు. పి.సి., యల్.టి., వారిచే

ఆంధ్ర కవి పరిషత్

ప్రచురించుచున్నది

పెంబసాడు

శ్రీవైష్ణవ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడి

శ్రీవైష్ణవ పత్రికాధిపతులచే

ప్రకటింపబడినది.

1938.

ప్రైన్స్ పత్రిక
చందాదారులకు

రు 0-12-0.

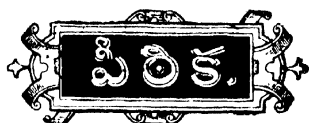
కాపీరైటు.

{ ఇవిరులకు
రు 1-0-0.

ప్రథమ ముద్రణము.

500 ప్రతులు.

శ్రీవైష్ణవప్రెస్, పెంటపాడు

శ్రీమ ద్వేంకటనాథ దేశికోత్తిములచే రచితమగు నీ శ్రీనివాసని దయావిషయమగు భగవద్గీతాన్ని, శ్రీవైష్ణవులు గురూపదేశ పురస్కారముగా పొందిన మన సంధించు ద్వయమంత్రముయొక్క వివరణమై, సంసారబంధమును చిక్కిన చేతులనకు మోక్షప్రాప్తి దయావిధేయుడైన భగవంతుని సంకల్పముచేతగాని, ముగిసోపాయములచే ననుకూర దన ముఖ్యవిషయమున ప్రతిపాదించుచున్నది. అందుచే భగవదయ సకలగుణ సార్వభౌమయై భగవద్గుణాంతరములకు గుణత్వస్థిని గల్గించునట్లు వర్ణింపబడినది. అట్టి భగవదయను పురస్కరింపనొల్లక కేవలము క్షుభోధా ద్యుపాసాంతరములచే ముక్తిని సాధింపగోరువారు, నీగుత్సాగుట కింకారమున నున్నా శిష్యువానివలె హాస్యాస్పద లగుదురు. భగవద్దయైకశరణ్యుల క్షోకకృత్యులు. వారే సారివిదులు. చాతకములు మేఘోదకిమాను నమృతము వారు భగవదయను విడిచి వేయించు నాశ్రయింపరు. భగవంతుడు యోగుణాప్రభానుడు. యకు విధేయుడై తననింకుశ స్వాతంత్ర్యమును భోగ్యుకొని యాశ్రిత పరశింకుడగుట స్వశాస్త్రీవసినము. అతని కోపము పైకిమాత్రమే. అంతరంగము కేవలము కరుణామయము. అతని సృష్టి స్థితి సంహారాది కృత్యములు అవతార ఫలలు మున్నగునవి దయాకార్యములు. దయ మృతసంజీవని, కృపణజనులకు కల్పలత కడై సర్వాభీష్టసిద్ధు లొనరించును. శ్రీనివాసుని దయావిగ్రహమునుబోలు శ్రీదేవి యాశ్రిత రక్షణవిషయమునపురుషకార మొనరించునట్టి జగన్మాత.

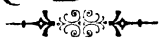
చేతనుడు సంప్రదాయసిద్ధులగు గురువర్యులద్వారా శ్రియః పతిని శరణమని యాశ్రయించినచో, నతనిదయకు పాత్రుడై, శ్రీమముగా సంసారబంధనిర్ముక్తుడై భగవచ్ఛరణాదివింద కైంకర్య

రూపముగు మహానందము ననుభవించును. ఇదియే పరమపురు
షార్థలాభము. కృపాళువుగు భగవంతుడే చేతనునకు సదాచార్య
సమాశ్రయణ మొనరించి, యవిద్యాదులు శోలగించి, నిజచరణ
కమల పరిచరణరూపముగు సాయుజ్యసౌఖ్యమును కలిగించుచు
న్నాడు. కావున చేతనునకు భగవత్స్పృహకి విరోధములగుపాపపుంజ
ములను రూపుమాపుటకు, సతనియను ఆశ్రయించుటకంటెను,
అతినియమ నిజాశ్మభరణ సమర్పణము చేయుటకంటెను వేఱు
హితముగు కృత్యములేదని యాగ్రంథము తెల్పుచున్నది.

నిరుపమ నిరతిశయ వైభవముచే నొప్పు వేదాంతదేశికులవా
రిట్లు సర్వమత్థులచే సమాశ్రయింపఁజేసిన భగవద్దయావైభవ
ప్రకటన మొనరించు స్తోత్రరాజ మొక్కటి సుస్మృతమున మృదు
మధుర శైలితో వ్రాసియుండుట ననేకు లెఱుంగరు. ఆంధ్రదేశ
మున బొత్తగా వ్యాప్తిలో లేనట్టి యీ దయాశతకమును, మూల
శ్లోకములు వాని యవతారికలతోను, టీకాతాత్పర్య విశేషార్థ
ములతోను, మూలశ్లోకములకు సరియగు సైగ గుపద్యములతోను
వ్రాసి ప్రకటించి, యాంధ్రులకు సమర్పింపబూనిన నాపూర్వకృతి
భాగ్యవిశేషమునకు సంపాదించుచున్నాను. ఇం దనేకలోపములు
తిప్పలుండవచ్చును. పండితుల యనుమతిని నానిని పునరుద్ధరణ
మున సవరింపఁగలవాడను. ఈ నాయుక్యమమునకు శోధై, గ్రంథ
మును చక్కగా ముద్రింపించిన శ్రీవైష్ణవపత్రికాధిపతులగు శ్రీమత్తు
మల వేంటాచార్యులవారికి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞుడను. శ్రీవైష్ణవ
మతాభిమానులును, భగవత్ప్రార్థకులగు సకలజనులును, ఈ స్తవ
మునెడ తగిన యాదరము చూపగలరని నమ్ముచు, విస్తృతభీతిచే
నీవిజ్ఞప్తి నింతటితో విరిమించుచున్నాను.

వైదాపేట, } ఇట్లు విన్నవించుభగవత్ప్రార్థియగు,
29-12-37. } సదాచారు అమ్మాళ్ సరసింహాచార్య దాసుడు,
గ్రంథకర్త.

ప్రస్తావన.

ఈ స్తవరాజము కవితార్కికసింహులును, సరస్వతిలు నగు శ్రీమన్నిగమాంత మహాదేశికులవారిచే శ్రీశ్రీనివాసోదయావిషయముగా సంస్కృతభాషను శ్లోకరూపములుగా జెప్పబడియున్నది. ఇయ్యది వారియొక్క హృదయమునుండి 107 వ శ్లోకమున “జంఘామారుత ధూతచూషయత” యనినట్లు పొంగిపొరిలి శనంతట వచ్చిన కవితాధారగాని యన్యముగాదు. అందుచే నీ శ్లోకము లెంతోమనోహరములై యున్నవి. ఇట్టి స్తవరాజమునకు వ్యాఖ్యానానుసారముగా నాంధ్రభాషను తీకను వ్రాయయత్నించిన శ్రీమూర్తయన్. ఏ. సరసింహాచార్యులు చి.ఏ., యల్.టి., గారి పాండిత్య మెంతో నతిపాత్రమై యొప్పుచున్నది. కొన్ని కొన్ని స్థలములందు అనగా నవసరమగుస్థలములందు సంస్కృతవ్యాఖ్యకన్న నీ తెనుగుతీకయందే యర్థమును బొగుగా స్పష్టపరిచి పండితపాఠుల జనంబు లెఱుంగునట్లు రచించియున్నారు. ప్రతిశ్లోకమున కొక్కొక తెనుగు పద్యముగూడా మిగుల హృద్యమగు శైలిని రచించిన వీరి పాండిత్యస్పృశ్యము, కవితాపాటవము కడుంగనకు సంస్తవనీయము. వీరు ముద్రాన్ ఎస్కృకేషనల్ డిపార్టుమెంటులందు డిప్యూటీ డైరెక్టర్ పదవియందుండియు నిట్టి గ్రంథమునకు విపులముగా సర్వతాత్పర్యములను వ్రాసిన వీరిపట్టుల మిగుల నాదర్శనీయము. వీరు కూడాభాషా పాండిత్యము గలవారైనను వీరి యాంధ్రగీర్వాణ బాషాభిమానమును, వానియందలి ప్రజ్ఞయునీగ్రంథమునందలి వీరి రచనాపాటవమే వేనోళ్ల చాటుచున్నది. వీరిట్టిగ్రంథమునకు నాంధ్రమున విపులవ్యాఖ్యవ్రాసి ధన్యలయి రనట కెంతమాత్రము సందియములేదు. వీరిప్రజ్ఞావిశేషములెన్న సుధీజనసాధ్యముగాని నాబోధియల్పజ్ఞునికెచ్చెప్పవలసిగాదు. అయినను బుద్ధికిగోచరించినట్లు వ్రాసిపాడ. గుణగ్రహణపారిణులై దాసుని సాహసమును తమింతురుగాక.

పెంటపాడు, }
29-12-37. }

ఇట్లు,
శ్రీవైష్ణవ సత్రికాధిపతి.

పండితులయభిప్రాయములు.

రాజమహేంద్రవరము మహామహోపాధ్యాయ కళాపరి పూర్ణ కవిరాజ కవిసార్వభౌమ ఆంధ్రీవ్యాస అభివశీనాథాది విరుదాంకితులగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిలుగారు వ్రాయునది.

“శ్రీమాన్ నడాదూరు అమ్మోళ్ నరసింహాచార్యులవారు తెలిగించిన ‘దయాశతకము’ నేను చాలాభాగము గ్రంథకర్తగారు చదువగా సావధానమనస్కుండనై వింటిని. వీరు ద్రావిడులైనను ఆంధ్రీభాషను జక్ష్ణగా నభ్యసించి యింతకుమున్ను ముకుందమాల, హంససందేశము లోనగు గ్రంథములు మనోహరముగా రచించి ప్రఖ్యాతిగాంచిరి. ఈ దయాశతకము మిక్కిలి చక్కని పాకమునం బడినది. నేను విచ్చ పద్యము లన్నియు మాలముతో సరిపోల్చి చూచితిని. ఈ పద్యములు మూలాభిప్రాయమును బోధించుచు శ్లాఘాపాత్రముగా నున్నవని చెప్పటతిశయోక్తి కాజాలదు. కావున నాంధ్రులెల్లరు నీగ్రంథమును చదివి యానందింతురుగాక యని కోరుచున్నాను.”

విజయనగరం మహారాజుగారి సంస్కృతికళాశాల సంస్థాపక పండితులగు శ్రీమాన్ పరవస్తు గోవిందాచార్యన్వాములు వ్రాయు నది.

“శ్రీమాన్ నరసింహాచార్యులుగారు వ్రాసిన దయాశతకము టీకాతాత్పర్యములు మూలాధ్యమును చక్కగా విశదీకరించు నవిగా నున్నవి. ఈపండితులవలన తెనుగుచారలకు శ్రీమ ద్వేదాంత దేశికులవారి స్తోత్రార్థముల జ్ఞానము కలుటనుబట్టి, యాంధ్రులు వీరియెడ కృతజ్ఞులుగా నుండవలసియున్నది. వీరిల్లె తక్కిన వేదాంత దేశిక స్తోత్రములనుకూడ టీకాతాత్పర్యములతో వ్రాసి ప్రచురింతురుగాక యని కోరుచున్నాను.”

శ్రీనివాస.

శ్రీ శ్రీనివాస పూజార్చనా సమం.

ద యా శ త క ము.

అక్షరము

[పాఠాత్మకము.]

1. అనంతాదిక. శ్రీమత్త్రిమూర్తి మహా దేశికునియు, విపత్కర్తానికసంహమనియు, స్వతంత్రస్వతంత్రునియు జగత్ప్రసిద్ధి గాంచిన యీ గంగింధకర్త శ్రీమత్ ద్వేషిటనాథాచార్యులు, భగవంతుండును శ్రీశ్రీనివాసుని నయనాగ్రాహిణిమునం దాసక్తులై “అశీ గ్నమస్మిన్మయా నస్తుని శ్రీ వాపి నిన్మఖం” అను నారోక్తిని ననుసరించి యీ మొదటి శ్లోకమునందు దయానిధియగు శ్రీనివాసునకు నివాస భూమియగు శ్రీవేంకటగిరిని సమస్కరించుచున్నారు.

శ్లో॥ ప్రపద్యే తం గిరిం ప్రాయ శ్రీనివాసానుకంపయా ।

ఇక్షుసారసప్రసవేనా యన్మూర్త్యా శర్కరాయితం॥

టీక. ఇక్షుసారసప్రసవేనా (సితయా) = చెఱుకురస ప్రవాహము వలె నొప్పుచున్న, శ్రీనివాసానుకంపయా = శ్రీవేంకటేశుని దయానిసము, యన్మూర్త్యా = ఏగిరిరూపముగా, శర్కరాయితం = చక్కెరగా పరిణమించినదో, తం గిరిం = ఆవేంకటాద్రిని, ప్రపద్యే = సేవించుచున్నాను. భగవంతుని నయనాగ్రాహిణిముతో బోల్చు

టచే, దాని మధురత్వ శీతలత్వ పాపహరత్వాదులు వ్యంజితము. సమస్తపాపహరమగుటచే నీగిరికి వేంకటాద్రియని పేరు గల్గినది. దీనికే అంజనాద్రియనియు, నృషభ (వృష)గిరియనియు, శేషశైల మనియు, నామాంతరములు. భగవంతుడు చేతనల రక్షణార్థము స్వయంవ్యక్తుడై యావిర్భవించిన ముఖ్యస్థలములలో నీవేంకటగిరి యొక్కది.

కం॥ శ్రీవాసుని కరుణాస

మావిధమున నిక్షుపార ♦ మై స్రవియింపన్

దానెలసె శిర్కరాకృతి

నా నమధన దోచు వేంక ♦ టాద్రిన్ గొలుసున్॥

తాత్పర్యము. చెఱుకురసప్రవాహమును బోలుచు, శ్రీశ్రీని వాసుని దయప్రవహింపగా, నది తుదకు శిర్కరమై ఏగిరి రూప ముగా పరిణమించినట్లు భావింపబడునో, ఆవేంకటాద్రిని నమస్కరించుచున్నాను.

2. అన. జగదుపకారార్థము భూమియం దవలించిన గురు పరంపరను ధ్యానించుచున్నాను.

శ్లో॥ విగాహే తీర్థబహుళాం శీతలాం గురుసంతతిం ।

శ్రీనివాసదయాంబోధి పరీవాహపరంపరాం॥

టీ. శ్రీనివాసదయాంబోధి పరీవాహపరంపరాం = శ్రీనివాసుని దయాసముద్రమునుండి వెడలినకలుగలువరుసను బోలునదియు, తీర్థబహుళాం = నాథ యామున యతీర్థరు లాదిగాగల గురువర్గములచే నొప్పవదియు, పరీవాహపక్షమున రేపులచేనింజినదనియర్థము; శీతలాం = శమ దమాది గుణములచే నుఖాస్పద మైనదియు, పరీవాహపక్షమున చల్లదనము కలిగినదియునైన, గురుసంతతిం = గురు

పరంపరను, విగాహే = విశేషముగా అనుభవించెదను, మానసిక నమస్కారాదులు వివక్షితము. పరీవాహపక్షమున విగాహే = మునిగిపోవు ; ఉభయత్ర తాపహరత్వము ఫలితము. వకుళభూషణ యామున యతీశ్వరు లాదిగురూత్తిములు భగవద్దయా ప్రభవ ప్రికటసంపరులగుటచే, వారిని దయాసాగరమునం దుద్భవించిన పరీవాహపరంపరగా నుత్పేక్షింపబడినారు. భగవంతుడు వారిని లోకోపకారకము జన్మింపజేసెనని భావము. అందుచే వారు నందనీయులు. జలాశయములోని నీరు కాలువలమార్గముగా దూరముగానున్న భూములందు ప్రసహించురీతి, దురితవశమున భగవద్దయాకు దూరవర్తతై స మనకును గురుపరంపర సంబేదినియై యుండునని యాశయము.

శ్లో. బలబయి తీర్తివి ♦ శిష్ట మగును
 శ్రీనివాసుని కిరువాట్టి ♦ లోనలొడము
 వెలికిం బలబయి జలవాహి ♦ నులము బోలు
 గురుపరంపరలో భక్తి ♦ గుర్తింప లిడుదు||

తా. శ్రీనివాసుని దయాసాగరమున బుట్టి బయటికి ప్రవహించు పరీవాహములను బోలినదియు, తాపహరత్వాది గుణములచే ప్రసిద్ధి చెందినదియు గురూత్తిములచే నిబిడమైనదియైన శ్రీవైష్ణవగురుపరంపరను నేను భక్తితో ధ్యానించెదను. గురువందన పూర్వకముగా భగవద్వందన మాచరింపవలయునని శాస్త్రములు తెల్పుచున్నవి.

3. అన. గురుపరంపరా నమస్కృతిచే దనివినొందక, యందు ముఖ్యముగా భగవద్దయైకశరణులగు శతగోపయతీంద్రులు మున్నగువారిని ప్రత్యేకముగా నమస్కరించుచున్నాడు.

శ్లో॥ కృతినః కమలావాస కారుణ్యైకాంతినో భజే ।

దత్తే యత్సుక్తిరూపేణ త్రివేదీ సర్వయోగ్యతాం॥

టీ. యత్సుక్తిరూపేణ = ఎవరి దామిడ ప్రబంధములకు చేరిన తిరువాయ్మొలచే (పాశురములచే), త్రివేదీ = వేదసమూహములు, సర్వయోగ్యతాం ధత్తే = సర్వ స్త్రీశూద్రాది జనులకును అనుసంధింప యోగ్యములైనవో ; అట్టి కమలాకాంత కారుణ్యైకాంతినః = శ్రీశ్రీనివాసుని దయైకనిరతులును అందుచేతనే, కృతినః = కృతకృత్యులైన మహాత్ములగు పరాంకుశ పరకాలాదులను, భజే = సేవించెదను. ఈగురువర్యులుప్రసాదించిన దివ్య ప్రబంధములు వేదతుల్యములై, సర్వజనపరసీయములై, సర్వపుగు మార్గప్రదము లగుచున్నవని భావము. అందుచే నారు మహాపకారులు, వందనీయులు.

కం॥ కృతకృత్యుల గురువుల శ్రీ

పతి కరుణాశితుల దామిడ ♦ పాశురములచే

శ్లోకానికి సర్వజనయో

గ్యత నొసంగిన వశభూష ♦ శాదులఁ గొలుపుట॥

తా. భగవద్దయైకనిరతులైన పుణ్యాత్ములగు సత్కర్తృగు మొదలగు గురుముఖ్యులు సకలజను లుజ్జీవింపగా, వేదసమూహములైన దామిడప్రబంధములు రచించి మహాపకారులైరో యట్టి వారిని సమస్కరించెదను.

4. అవ. శ్రీవిష్ణుపురాణ భారత రామాయణగ్రంథములచే వేదార్థములను విశదీకరించి జగదుపకారకులైన పరాశరాది మునిప్రవరులను ప్రత్యేకముగా సేవించుచున్నారు.

శ్లో॥ పరాశరముఖాన్ వందే భగీరథనయే స్థితాన్ ।

కమలాకాంత కారుణ్య గంగాప్రసిత మద్విధాన్॥

టీ. కమలాకాంతకారుణ్య = శ్రీపతిదయయను, గంగా = గంగాజలముచే, ప్లావిత = తడుపబడి పుణ్యులై చేయబడిన, మద్వి థాన్ = సాగరులనుబోలు నావంటి దురితవర్తనులను, అందుచేత భగీరథనయే, స్థితా = భగీరథునివలె గంగావతరణమునం దాస క్తులైనవారునగు, పరాశరముఖా = పరాశర పారాశర్య ప్రాచే తనులను, వందే = సేవించెదను. నావంటి దురితదూషితులను భగవ ద్దయకు పాత్రులుగా జేసినచో మితదోషులగు నితరుల రక్షణము నులభసాధ్యమని యర్థము. భగీరథుడు అతికుశితుడై కపిలమహర్షి కోపాసలముచే గాగిన తనపూర్వుల అఱువదివేపుర సగరపుత్రుల గంగాజలప్లావనమున స్వగ్లోక ప్రాప్తి యగునట్లొనరించినది పురాణ ప్రసిద్ధము. భగవంతుని కరుణను గంగతోఁ బోల్చుటచే దాని పావనత్వ శీతలత్వ మధురత్వ పాపహరత్వాదులు సూచితము.

ఆ || ఇం భగీరథప్రీ ♦ వృక్షులైనను బోలు

కలుషమతుల విభుని ♦ కరుణ యనెను

గంగనీళ్ల ముంచి ♦ కడుపుణ్యులై యెన

ప్రస పరాశరాదిముఖుల ♦ గొలుతు.

తా. భగవద్దయానైభవమును ప్రకటించుశ్రీవిష్ణుపురాణాది గ్రంథములు రచించి, గంగను భూలోకమునకుదెచ్చిన భగీరథ చక్రవర్తిని బోలుచు, గంగాప్రవాహసామ్యమును ధరించిన భగవ ద్దయచే కలుషాత్ములగు నావంటివారిని పవిత్రులుగా జేసిన పరా శర వ్యాస నాల్గికులను నమస్కరించెదను.

5. అవ. భగవద్దయచేఁ బ్రేరితులై గురుపరంపరలోఁ బ్రథమగురుత్వము వహించిన శ్రీవిష్ణుకేసనులవాని ప్రత్యేకముగా నిర్విఘ్నగ్రంథపరిసమాప్తికై ప్రణమిల్లుచున్నాడు.

6. అశేషవిఘ్నశమన మనీకేశ్వర మాశ్రయే ।

(శ్రీమతః కరుణాంబోధా శిక్షాస్తోత్ర ఇవో త్థితం॥

టీ. శ్రీమతః కరుణాంబోధౌ = శ్రీమన్నారాయణనియోక్త
 దయాసాగరమునుండి (లేక గొప్పజలాశయమునుండి), శిక్షాసోత
 ఇవ = రక్షణార్థము తనంతట బయలువెడలిన పరీవాహమువలె,
 ఉత్థితం = పొడమిన, అశేషవిష్ణుశమనం = చతుర్విధ పురుషార్థ
 ముల ప్రాప్తికి విరోధముల నన్నింటిని దొలగఁజేయునట్టి, అనీకే
 శ్వరం = సేనానాయకులైన విష్వక్సేనుల వారిని, ఆశ్రయే = ఆశ్ర
 యించుచున్నాను. వకుళధరముని యోగదశయందు శ్రీవిష్వక్సే
 నులచే నుపదేశము పొందుటవలన, వారికి ప్రథమాచార్యత్వము
 సిద్ధించెనని శ్రీవైష్ణవ సాంప్రదాయము. నిండిన తటాకముయొక్క గట్లు
 తెగిపోకుండుటకై రక్షణార్థముగా పరీవాహము అనగా కలుఁజు
 వీర్పడినది. అపారకారుణ్యనిధియగు భగవంతుడు స్వయముగా
 లోకరక్షణార్థము మొట్టమొదట విష్వక్సేనులను సృష్టింపఁ జేసెనని
 యర్థము. అందుచే వారు శిక్షాసోతముగ నుత్పేక్షింపఁబడిరి.

కం॥ శ్రీమంతుని కరుణాబిన్

క్షేమార్థము మొదటఁ దాన • శిక్షాసోతం

బై మెఱసెనొ నాదగు సే

నాముఖ్యుని సకలవిఘ్న • నాశనుఁ గొలుతున్॥

తా. శ్రీమంతుడైన నారాయణుని దయావారిధిలోనుండి
 ప్రథమమున లోకరక్షణార్థము స్వయముగా వెడలిన కలుఁజువలె
 నొప్పు సర్వవిఘ్ననాశకుడైన ప్రథమగురువగు విష్వక్సేనుని భక్తి
 పూర్వకముగా నాశ్రయించెదను.

6. అవ. విష్వక్సేనులతర్వాత ఆరోహణకృమిప్రాప్తయు,
 భగవదాశ్రయణమునకు పురుషకార భూతయునైన శ్రీదేవిని స్తుతిం
 చుచున్నారు.

శ్లో॥ సమస్తజననీం వందే చైతన్య స్తన్యదాయినీం

శ్రేయసీం శ్రీనివాసన్య కరుణామివ రూపిణీం॥

టీ. శ్రేయసీం = శ్రేయస్కరియు, భక్తరక్షణవిషయమున శ్రీనివాసునిచే అపేక్షితయగుటచే ప్రశస్తయు, చైతన్యస్తన్యదాయినీం = ప్రాణులకు దేహతోపయుక్తమగు సత్తువనుగలిగించునదియు శ్రీనివాసన్య కరుణామివ రూపిణీం = శ్రీనివాసునిదయయే విగ్రహరూపమును బొందినదో యని తలంపదగినదియనైన, సమస్తజననీం = సకలభువనమాతయగు శ్రీదేవిని, వందే = సేవించుచున్నాను. దయామూర్తియగుటచే, లక్ష్మీదేవియొక్క భక్తానుగ్రహపరతయు, నిగ్రహమన నెట్టిదియో యెరుగమియు, వ్యంజితములు. ప్రాణులకు స్వస్వరూపజ్ఞానమను స్తన్యమునిచ్చి భగవదాశ్రయణమున సహాయమొసగుటచే శ్రీదేవి ప్రశస్తయు లోకమాతయనై వెలుగుచున్నది.

ఆ॥ శ్రేయములనొసంగు ♦ శ్రీనివాసుని నయా

విగ్రహంబు నాఁగ ♦ వెలిగి సర్వ

జంతుజాలములకుఁ ♦ చైతన్యమయమగు

స్తన్యమొసంగు లోక ♦ జననిఁ దలఁతు॥

తా. శ్రీనివాసునికరుణయే మూర్తిమంతమైనదో యన్నట్లు భావింపతగినదియు, సర్వప్రాణులకు స్వస్వరూపజ్ఞానమనుచనుపాలిచ్చి సత్తువకలిగించి, సకలశ్రేయస్సుల నొసంగునదియు, సమస్తలోకములకు జననియునైన శ్రీదేవిని భక్తితోఁ దలంచెదను.

7. అవ. శ్రీదేవి కలగభూతయగు భూదేవి స్తోత్రముచేసి ప్రణమిల్లు చున్నారు.

శ్లో॥ వందే వృషగిరీశస్య మహిమీం విశ్వధారిణీం

తత్కృపాప్రతిఘాతానాం క్షమయా వారణం యయా॥

టీ. క్షమయా = క్షమయానుపేరుగలదానిచే లేక ఓర్పులను గుణవిశేషముగల యయా (భూమ్యా) ఏభూదేవిచే, తత్కృపాప్రతిఘాతానాం = ఆశ్రీనివాసుని కృపకు పాత్రులుగాక దూరముగాఁ జేయఁబడినవారికి, వారణం (భవతి) = నివారణముగల్గుచున్నదో, అనగా భగవద్వాస్తవమితి నర్తించువారిపై స్వామికి కోపముగల్గిననపుడు, సర్వంసహాయనియు క్షమాదేవియనియు ప్రసిద్ధిగాంచిన భూదేవిముఖనిరీక్షణముచేసర్వమును భగవంతుఁడసహించుచున్నాడు అట్టి వృషగీరీశస్వమహిమీం = శ్రీనివాసునిదేవిని విశ్వభారణీం = భూమిని; వందే = నేవించుచున్నాను. “క్షమయా పృథ్వీనమః” “తానిమివసుధఁబోలు” అని క్షమాపయమున భూమి దృష్టాంతముగా జెప్పబడినది. భగవత్కృపకు హేతువైన విశ్వంభరాదేవి వందనీయురాలు.

ఆ॥ వృషభశిఖరినాథు ♦ కృపకు దూరగులైన
వారి కేక్షమ యని ♦ వారకంబు
నెలయఁజేయునట్టి ♦ విశ్వంభరాదేవి
కశులభ క్తి నేను ♦ నతు లొనర్తు॥

తా. పాపనర్తనులై వేంకటాద్రినాథుకృపకుపాత్రులుగానట్టివారికి, నేభూదేవియొక్క క్షమాగుణవిశేషముచే నివారణ కలుగుచున్నదో అట్టి శ్రీనివాసుని మహిమియగు భూదేవికి భక్తితో నమస్కారము లొనరించెదను.

౪. అవ. అనంతరము మహిషీత్రయములో కనిష్ఠయగు నీశాదేవిని స్తుతించుచున్నారు.

శ్లో॥ నిశామయతు మాం నీశా యద్యోగపటలై ర్భ్రువం |
భావితం శ్రీనివాసస్య భక్తదోషే వ్యదర్శనం॥

టీ, యద్యోగపటలైః = ఏదేవియొక్క నిరంతరావలోకన సంభాషణాలింగానాదులైన భోగానుభవముచే లేక భోగపరంపర యను తెరచే, లేక నేత్రోద్దోషముచేత, శ్రీనివాసస్య = శ్రీనివాసునకు, భక్తదోషేషు = భక్తుల దోషములందు, అదర్శనం=చూపు లేకుండుట, భావితం = కలుగుచున్నదో, అట్టి నీశా = నీశాదేవి, మాం = నమస్కరించుచున్ననన్ను, నిశామయశు=దయతోపీక్షించుఁగాక. ధృవం ఉత్పేక్షావ్యంజకము. భగవంతుని స్వాభావికమగు “ నస్తరత్వపకారాణాం శతమ ప్యాత్మవత్తయా ” యను నట్లు భక్తదోషములను బాటింపమి యను గుణము, నీలాదేవిభోగ పరంపరలచే సంభవించినట్లు చెప్పటచే, హేతూత్పేక్ష. భూదేవి సహాయమువలన శ్రీనివాసుడు భక్తదోషములనుజూచి సహించుచున్నాడు. కాని నీలాదేవియొక్క వాల్మభ్యాతిశయమున భక్తుల యందలి దోషజాతములను మొదలే చూడకుండుట కల్గుచున్నది ; కావున నీలాదేవి యెంతయు వందనీయురాలు.

తే॥ హాస్య సంభాషణాలింగ ♦ నాది భోగ
పటలసంయుక్తి విభునకు ♦ భక్తజనుల
నేరములు గప్పిపుచ్చెడు ♦ నీల నన్ను
నేలుఁ గావుతఁ గరుణాలి ♦ లోల యగుచు॥

తా. హాస్య సంభాషణాదులైన బహువిధభోగవర్తములను తెరచే శ్రీనివాసునకు భక్త దోషాదర్శనత్వము కల్గునట్లు ఏదేవి యాచరించుచున్నదో, యా నీల నన్నుఁ గరుణతోఁ గనుఁగొనుం గాక.

9. అవ. “ లక్ష్మీనాథ సమారంభాం ” అన్నట్లు గురుసంతతి కాద్యుఁడును, సర్వేశ్వరుండును, దయానిధియు నగు వృషభాద్రినాథుడైన శ్రీనివాసునకు వందనము లర్పించుచున్నారు.

శ్లో॥ కమ ప్యనవధిం వందే కరుణా వరుణాలయం ।

వృషశైల తటస్థానాం స్వయం వ్యక్తి ముపాగతం॥

టీ. కరుణావరుణాలయం = కరుణాసముద్రుడును, వృషశైల తటస్థానాం = శేషశైలమందున్న సమస్త చేతనాచేతన పదార్థములకు, స్వయంవ్యక్తి ముపాగతం = స్వయముగా దివ్యమంగళవిగ్రహమును ధరించి యావిర్భవించి కనిపించువాడును, కమపి = ఒకానొక అవాఙ్మోసనగోచర స్వరూపుడును, అనవధిం = దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదరహితుఁడునగు శ్రియఃపతిని, వందే = నమస్కరించుచున్నాను. కొండయొక్క చూచినగాని విస్పష్టముగా సముద్రముకనబడదు. ఇది ప్రసిద్ధమైన కరుణాసముద్రము. భగవంతుడు సంసారచక్రమున పరిభ్రమించు జీవుల రక్షణార్థము స్వయముగా నావిర్భవించి వెలుగుచున్నట్టి ముఖ్యమైన యెనిమిదిదివ్యస్థలములలో వేంకటాద్రి యొక్కట్టి స్వయంవ్యక్తు డగుటచే భగవంతుని అవ్యాజకరుణ తెల్లమగుచున్నది.

తే॥ దివ్యమంగళ విగ్రహా ♦ దీప్తు లెనగ

స్వయముగా వృషభాద్రిని ♦ వ్యక్తుడైన

యవధిరహితుని వాఙ్మోసన ♦ సాక్షిదూరు

శ్రీనివాసుని హరిఁ గృపా ♦ సింధుఁ గొలుతు॥

తా. ఆశ్రితరక్షణార్థము స్వయముగా వేంకటగిరిపైనుండర మంగళవిగ్రహము చేకొని వెలసినట్టి త్రివిధ పరిచ్ఛేద రహితుడును, వాక్కునకును మనస్సునకును గోచరము గానట్టి ప్రభావయుక్తుడునగు, శ్రీశ్రీనివాసునకు సమస్కారము లొచరించెదను.

10. అవ. గురువందనపూర్వకముగా భగవద్వందన మాచరించి, యంజనాచలేశ్వరుడైన శ్రీనివాసుని దయను స్తోత్రముచేయ దేశికులవారు సకల్పించుచున్నారు.

శ్లో॥ అకించననిధిం సూతి మపవర్గ త్రివర్గయోః ।

అంజనాద్రీశ్వర దయా మభిష్టామి నిరంజనాం॥

టీ. అపవర్గత్రివర్గయోః = మోక్షము ధర్మార్థకామములు అను నాల్గువిధములైన పురుషార్థములను, సూతిం = కలిగించు నధ్యయు, అకించననిధిం = భగవంతుని కరుణయే దిక్కుని సమృద్ధి నదీనులకు లేక నిరుపేద లగువారికి, నిధిం = పెన్నిధివంటిదియును, నిరంజనాం = నిష్కల్మషమై పరగునదియు (అంజనాపేక్షగహితయు నని స్ఫురించును) అగు అంజనాద్రీశ్వర దయాం = శ్రీనివాసుని దయను, అభిష్టామి = అభిః స్టామి అగాధమగుటచే దయానైభ వమును పూర్తిగా నెఱుంగుటకు శక్తిలేమిచే, తెలిసినంతవరకునతిం చెదను. కొండలో దాచబడిన నిధిని జూచుటకు కాటుక వేసికొన వలయును. అయితే శ్రీనివాసమహానిధిని జూచుట కవసరములేదు వేంకటాద్రిపై నంజనాదేవి తపస్సుచేసి సిద్ధిని బొందుటచే దానికంజ నాద్రీయను నామము గల్గినది.

శ్లో॥ సకలవిధ పురుషార్థంబు ♦ లకుఁ బ్రసూతి
నిలయయై యకించనులకు ♦ నిధియు సగుచు
సర్వజనసేవ్యయును నిరం ♦ జనయు నైసి
యంజనాచలేశ్వరు దయ ♦ నభినుసించు॥

తా. ధర్మార్థకామ మోక్షము లను పురుషార్థముల నొసంగు నదియునిర్ధనులకుపెన్నిధియు, సర్వజనులచే నాశ్రయింపదగినదియు, నిష్కల్మషయు నై నట్టి శ్రీ శ్రీనివాసుని దయను బొగడెదను.

11. అవ. శ్రీనివాసునిదయను శృతి స్మృతి పురాణాదుల ననుసరించి స్తోత్రము చేయుటకు ప్రారంభించుచున్నారు. ఇక్కడ నుండి స్తుతి ప్రారంభము.

శ్లో॥ అనుచరశక్త్యాదిగుణా మక్రేసరబోధ విరచితాలోకాం ।
స్వాధీనవృషగీశాం స్వయంప్రభూతాం ప్రమాణయామి
దయాం॥

టీ. అనుచరశక్త్యాదిగుణాం = అనుచరులగు అనగా వెంబ
డించుచున్న, శక్తి వీర్య తేజోబలాదులైన గుణములను గలదియు,
దయ గుణేశ్వరి కావున తక్కిన భగవద్గుణములన్నియు నాయికను
అనుసరించి పవన ర్తించునని తాత్పర్యము. (అక్రో) = ఆలోకాం
అక్రోసరబోధ = ముందుగా సంచరించు జ్ఞానమును గుణముచే, విరచి
తాలోకాం = చూపబడిన మార్గము కలదియు, అనగా దయకు
పాత్రమైన విషయమునుముందు బోధము తెలియజేయుననిభావము
(మార్గము చూపువారు ప్రభువులకు ముందుగా జనుట సహజము)
స్వాధీనవృషగీశాం = తనకు వశ్యుడైన నాధుడగు వృషాదిప్రభు
వును గలిగినదియు, స్వాధీనభర్తృకయను నాయికవంటిది యని
భావము. అందుచేతనే స్వయంప్రభూతాం = తనకుదానబాడనూపు
నదియు నైన, దయాం = దయను, ప్రమాణయామి = శాస్త్రోక్త
ప్రకారముగా వర్ణించెదను. శరణ్యత్వముచే నధ్యవసించెదనని
భావము స్వయంప్రభూతాం అనుటచేభగవంతునిఅవ్యాజకరుణయు
దయావిధేయత్వమును సరికటితము లగుచున్నవి. “ వధార్హమపి
కాకున్ః కృపయా పర్యచాలయత్ ” అన్నట్లు శ్రీరాముడు కృపా
విధేయుడై మహాపరాధియగు కాకాసురుని రక్షించినది దీనికి నిద
ర్శనము.

తే॥ వీర్య శక్తి బలాదుతా ♦ విభుని గుణము
లనుగమింపంగ మును ప్రసా ♦ ద్ధార్మవిషయ
మెరుక తెల్పు నశ్యవృషగి ♦ రీశ యగుచు
ననకుఁ దాఁ నోఁగు నయను మూ ♦ దలయొనర్చు॥

తా. వెనుక శక్తివీర్యాదిగుణములు రాగా, ముందు దయ నీయమగు వస్తువును జ్ఞానమనుగుణము తెలియఁజేయగా, స్వాధీన భర్తృకవలె శ్రీవేంకటేశ్వరుని లోబఱచుకొని తనకుదానై పొడ సూపునట్టి దయయను భగవద్గుణేశ్వరుని ప్రమాణపూర్వకముగా నిరూపించెదను.

12. అవ. అతిపాపప్రసక్తిచేత మిక్కిలి దూషితుడగుతన్ను సంజీవింపఁ జేయవలయునని దయను దేశికులవారు ప్రార్థించు చున్నారు.

శ్లో॥ అపి నిఖిలలోకసుచరిత ముష్టింధయ దురితమూర్ఛనా దుష్టం | సంజీవయతు దయే మా మంజనగిరినాథరంజనీ భవతీ॥

టీ. అంజనగిరినాథ రంజనీ = శ్రీనివాసునకు హృదయా హ్లాదమును గూర్చు, దయే ! భవతీ = దయా నీవు, నిఖిలలోక సుచరిత = సమస్తలోకములయొక్క పుణ్యసమూహములను, ముష్టింధయ = ఒక్కమా టువ్వెత్తు కొనఁజాలునట్టి, దురిత = పాపముల, మూర్ఛనా = వ్యాప్తిచేత, దుష్టం = దుష్టుడైన (మూర్ఛనారూప దోషావిలుండైనను) జుష్టం అను పాఠాంతరమున కూడియున్నను అని అర్థము. మాం = నన్ను, సంజీవయతు = సంజీవితునిగాఁ జేయుము. నీ లీలావిహారములచే శ్రీనివాసుని లోబఱచి సర్వ లోక సుకృత నిశ్శేషశోషకములగు మదీయపాపములను దలపక నన్ను రక్షించినచో, మితదోషులగు నితరులు తప్పక రక్షితులగుదు రని యాశయము.

ఆ॥ నిఖిలలోక సుకృత • నిచయ ముష్టింధయ
దుష్కృతముల మూర్ఛి • తుడగు నన్ను
సంజనాద్రివిభుడు • రంజలగా దయ !
నీవ చేయరాదె • జీవితునిగ॥

తా. దయా! నేను భగవదపచార భాగవతాపచారాదు లగు మహాపాపముదాయముచే జగత్పూణ్యములను హరింపజాలు నట్టి దుష్టుడై మృతకల్పుడై యున్నను, నన్ను భగవద్దయకుఁ బొ తుని గావించి సంజీవితునిగాఁ జేయుము.

13. అవ. నన్నుఁ బాపరహితునిగాఁ జేయ నిన్ను వేడ ననసరము లేదు. నీ యనర్గళప్రవాహమున సర్వోన్నతుడైన శ్రీని వాసుడే మునిగిపోవుచుండగా, నా పాపము లన్నియు స్వయముగా మునిగి నశించుచున్నవని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ భగవతి దయే భవత్యా వృషగిరినాథే సమాప్లుతే తుంగే
అప్రతిఘ మజ్జనానాం హస్తాలంబో మదాగసాం మృగ్యః॥

టీ. భగవతిదయే = జ్ఞానశక్త్యాద్భుతై సభగవద్గుణాంతరములు దయకు పరికరీభూతము లగుటచే, భగవతియని సంబోధనము. భవత్యా = సర్వోత్కృష్టయు స్వయంప్రభూతయునగునీచేత, తుంగే వృషగిరినాథే = స్వరూపరూపగుణ విభవానులచే మహాహస్తతు డైన శ్రీనివాసుడు (వృషాఖ్యగిరిశ్రేష్ఠమనియు స్ఫురించుచున్నది.) సమాప్లుతేనతి = నిమగ్నుడై పోవుచుండ అనగా పరవశుడైయుం డగా, అప్రతిఘ మజ్జనానాం = ఏవిధమైన ఆటంకములేక మునుగు చున్న, మదాగసాం = నాయపచారములకు (పాపచయములు మును గుట యనగా దయావిధేయుడైన శ్రీవేంకటేశ్వరుడు స్వయముగా వాని నెల్ల తుమించుచున్నాడని యర్థము.) హస్తాలంబో మృగ్యః = మహానదీప్రవాహ నిమజ్జనావసరమున చేయూతయొసగునట్టి దాత వెదకవలసినవాడై యున్నాడు. అనగా మహోన్నతుడైన శ్రీవేంక టేశ్వరుడే దయాప్రవాహమున మగ్నుడై పోవుటచేతను ఆతని కంటెగొప్పవస్తువు లేనికారణమునను, స్వయముగామునిగి నశించు

చున్న నీచులతో సమానమగు నాపాపవర్గములకు చేయూతయొసగు నట్టి దాత మతెవ్వడు లేడని యర్థము. సర్వపాపప్రణాశనము దయాకార్యమగుటచే నిందు చేతనునకు అనిష్టనివర్తకత్వము వర్ణితము.

ఆ॥ ఉరగశైలనాథుఁ ♦ డుత్తుంగు డయ్యుత్వ
స్థహిత సంప్రవాహ ♦ మగుఁ డయ్యె
నడ్డులేక దోఁగు ♦ నస్మదాగములకుఁ
గరుణ ! చేయొసంగ ♦ నొరులు గలరె ?

తా. ఓదయా ! నీవు సర్వతత్త్వాతీతుడై సర్వోన్నతుడై వెలుగు శ్రీనివాసునికూడ మునిగిపోవునట్లు నిర్గళముగా ప్రవహించుటచే, స్వయముగా మునిగి నశించునట్టి నాపాపసముదాయములకు చేయూతయొసగువా రెవ్వరు లేరు. అనగా నా పాపములన్నియు ప్రతిబంధములేక శ్రీనివాసునిచే క్షమింపబడుచున్నవని భావము. “ మేరుమందర మాత్రోపి రాశిః పాపస్య కర్మణః । కేశవం వైద్య మాసాద్య దుర్వాభివ నశ్యతి॥ ” అను శ్లోకార్థము స్ఫురించును.

14. అవ. ముందుపద్యమున జీవునకు భగవత్ప్రాప్తికి విరోధమగు అనిష్టనివృత్తి వర్ణితము. ఈపద్యమున ధర్మార్థకామమోక్షములను చతుర్విధపురుషార్థముల నొసగి యిష్టావాప్తి గావించుటకు దయయే కారణమని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ కృషణజన కల్పలతికాం కృతావరాధస్య నిష్ఠ్రియా మాద్యాం
వృషగిరినాథదయే త్వాం విదంతి సంసారతారిణీం విబుధాః॥

టీ. హే వృషగిరినాథదయే ! త్వాం = నిన్ను, కృషణజన కల్పలతికాం = ఐహికాముష్మికఫలములను గోరి యవి లభింపమిచే

దీనత్వముచే గుండు జనులకు వారివారి మనోరథముల నీడేర్చుట వలన కల్పవల్లివలె బరగుదానవనియు, కృతాపరాధస్య = మహా భాగవతాపచారాది దోషములుచేసినవారికి, ఆద్యానిష్క్రియాం = ముఖ్యమైన ప్రాయశ్చిత్తమైనదనియు, “కృతాపరాధస్యహి తే నాస్య త్వశ్యా మ్యహం క్షమం । అంతరేణాంజలిం బధ్వా లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్ ॥” అని రామకార్యము మఱచిన సుగ్రీవునకు ఆంజనేయులవారు తెలిపినది స్మరిత మగుచున్నది. “కృతే పాపేన సుతాపో వై యస్య పుంసః ప్రజాయతే । ప్రాయశ్చిత్తం తు తస్యైకం హరిసంస్మరణం వరం ” “ప్రాయశ్చిత్తా న్యశేషాణి తపః కర్మా త్మకాని వై । యాని తేషా మశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణం వరం ॥” అన్నట్లు అఘనివృత్తికి హరిసంస్మరణమే ముఖ్యమైన ప్రాయశ్చిత్త మగుట విశేషము ; సంసారతారినీం = సంసారమను మహాసముద్రమును దరింపజేయుదానవుగాను (అనగా దయామయుడైన భగవంతుడు తనయందు భక్తిప్రవృత్తులు స్వయముగా గల్గించి సదాచార్య సంపాదనద్వారా తనయాశ్రితులకు మోక్ష మొసగుచున్నాడని భావము.) విబుధాః = విద్వాంసులు అనగా భగవద్దయానైభవపారము నెఱింగినవారు, విదంతి = తెలియుచున్నారు. “కి మలభ్యం భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతనే” “రత్నపర్వత మారుహ్య యథా రత్నాని మానవః । శక్త్యానురూప మాదత్తే తథా కృష్ణా స్మనోరథాః ” “చతుర్విధా భజంతే మాం జనా సుకృతినోఽర్జున ఆర్తో జిజ్ఞాసు రరాగీ జానీ చ భరత్సభ ” “మా ముపేత్యతు కాంతేయ పునర్జన్మ న విద్యతే ” అనబడు బహుప్రమాణబలములచే నెఱుగుదురని యర్థము.

తే॥ దీనిజనముల కల్పల • తిక యటంచు

గృతదురితముల కాది ని • మ్కృతి యటంచు

భవమహాంబోధిదాటించు * స్లవ మటంచు
వృషగిరీశ్వరదయ నిన్ను * విబుధు లందు||

తా. దయా ! కోరినవరములు దీనజనుల కొసగుటచే కల్ప
వల్లివనియు, చేయబడిన పాపములు తొలగుటకు ముఖ్యమైనప్రాయ
శ్చింత్యమైనదానవనియు, సంసారమను మహాసముద్రమును దాటింప
జేయుటకు తెప్పవలె నొప్పదాన వనియు, నిన్ను జ్ఞానులై న మహా
త్ములు తెలిసికొనుచున్నారు.

15. అవ. దురితిముల బోగొట్టి యాశ్రితులకు శుభములు
సమకూర్చు శక్తి నీకు గల్గు టేమియాశ్చర్యము ; సాక్షాత్పరవాసు
దేవుడగు శ్రీవేంకటనాథుని జ్ఞానశక్తిబలాదులగు గుణములెల్ల గుణ
త్వస్థిని బొంది కల్యాణగుణములై విలసిల్లుట, నీ సాహచర్య
మహిమచేతనేకదా యనియు, నీ సాంగత్యరహితములై యాగుణ
ములెల్ల నస్థదాయకము లగుచుండుననియు తెలుపుచున్నారు.

శ్లో. వృషగిరి గృహమేధి గుణా బోధబలైశ్వర్య వీర్యశక్తిముఖాః ।
దోషా భవేయు రేతే యది నామ దయే త్వయా వినాభూతాః॥

టీ. పేదయే ! వృషగిరి గృహమేధి గుణాః=వేంకటాద్రిపై
పద్మాలయాసహాయుడై వర్తిల్లుచున్న శ్రీనివాసుని గుణములు
(గృహమేధియనుటచే వృషగిరినాథుని పద్మాపారత్వత్ర్యము ప్రకటి
తము) బోధబలైముఖాః బోధము = సర్వసాక్షాత్కారా
త్మకమైన జ్ఞానము, బలము = శ్రమప్రసంగరహితమును సర్వసా
మర్థ్యరూపము నగునట్టి బలము, ఐశ్వర్యము = సర్వాధార సర్వ
వ్యాపక సర్వనిరూపకరూపమగు వైభవము, వీర్యము = సర్వా
ధారత్వ సర్వనియమన కృత్యములందు వికారరాహిత్యస్వరూపమై
నది వీర్యము, శక్తిముఖాః=అఘటనఘటనారూపమైనశక్తి, ముఖాః

అనుటచే తేజస్సు మొదలగు అనంతములైన గుణములు వివక్షితము; ఈ భగవద్గుణంబు లన్నియు “అబహిష్కృత నిగ్రహాత్” అని వెనుక 25 వ శ్లోకమున సాయించినతీరున అపరాధులను నిగ్రహించుట కుపయుక్తము లగుటచే, త్వయా వినాభూతా యదినామ = నీసాం గత్యమును వీడినయెడల, ఏతే దోషాభవేయః = ఇవియన్నియు నిగ్రహింపఁబయుక్తములై కీడాచరింపగలవు. కావున భగవద్గుణాంతరము లన్నిటికి గుణత్యమును గలిగించుట నీసాహచర్యమేకారణము. అందుచేత దయా! నీవు గుణసార్యభామివగుదువని ఫలితార్థము.

తే॥ వృషభగిరినున్న గృహమేధి ♦ వీర్యశక్తి
బోధతేజోబలైశ్వర్య ♦ ముఖగుణములు
నీదు సాంగత్యమెడలిన ♦ నింద్యములగుఁ
గాదె యనుకంప! సుగుణాగ్ర ♦ గణ్యవీవ॥

తా. వేంకటాద్రిపై సంసారివలె రమాదేవితోగూడి కాపురమున్న శ్రీనివాసుని జ్ఞానశక్త్యాదిగుణము లన్నియు, నీసాహచర్యాభావమున అపరాధులను దండించుట కుపయుక్తములై నింద్యము లగుచున్నవి కావున, దయా! నీవే సర్వోత్కృష్టమృతాలవు. నీమహిమ అవాఙ్మోహనగోచరము.

16. అవ. అనంతములైన భగవద్గుణంబులు దయాసంబంధముచే గుణములై విలసిల్లుననుటకు దృష్టాంతముగా, క్రింది అయిదు శ్లోకముల భగవంతుని సృష్టిస్థితిసంహారాది లీలలుజగదుపకారముగాఁ బరిణామించుచున్నవని తెల్పుచు ఈ శ్లోకమున ప్రళయకృత్యముచే నగు జగదుపకృతిని వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ ఆసృష్టిసంతతానా మపరాధానాం నిరోధిసిం జగత్క॥
పశ్యసహాయకరుణే ప్రతిసంచరరూపకేళి మాచరసి॥

టీ. హే పద్మాసహాయకరుణే! సంబోధనము, “సహధర్మ
చరీం శౌర్యే సమ్యంతిత జగద్ధితాం । అనుగ్రహమయీంవందే నిత్య
మజ్ఞాతనిగ్రహం॥” అని లోకహితచింతాసక్తయగుచు నిగ్రహమన
నెట్టిదియో యెఱుగక, భక్తానుగ్రహమునందు దీక్షితురాలై వర్తిల్లు
శ్రీదేవిని సహాయముగా గల్గిన శ్రీనివాసుని కరుణా! ఆస్పష్టిసంత
తానాం అపరాధానాం = సృష్టిమొదలుకొని విడువక చేతనులు
స్వయముగాను, ఇతరులప్రేరణవలనను గావించునట్టి బహువిధ భగవ
దాజ్ఞాతిలంఘన రూపములగు అపరాధపరంపరలను, నిరోధినిం =
అడ్డగించునట్టి అనగా భగవత్ప్రవర్తిత శ్రుతిస్మృతినిర్దిష్టములగు
క్రియలను జేయకుండుటచేతను అకార్యకరణముచేతను పాపము
గల్గుచున్నది. అట్టి అపరాధములు గావించుటకు హేతువగు కరణ
కళేబరమును నశింపజేయుటచే వానికినిరోధమని యర్థము. జగత్తః=
లోకముయొక్క, ప్రతిసంచర కేళిం = సంహారరూపమగు లీలను, ఆచ
రసి = చేయుచున్నావు. ప్రజల పాపకరణనివర్తకముచేతను, సాం
సారికదృఢములను దొలగించుటచేతను, సంహారరూపమగు క్రియను
భగవత్ప్రపయొక్క లీలావ్యాపారముగా వర్ణింపబడినది. “ఆచరసి”
యనుటచే జగత్ప్రళయవ్యాపార నిత్యత్వము స్ఫురించుచున్నది.

తే॥ సృష్టి మొదలుగ జనములు ♦ సేయునట్టి
భగవ దాజ్ఞాతిలంఘన ♦ పాపవృత్తు
లడగ హితవృత్తి భువనసం ♦ హార కేళి
యాచరింపుదు పద్మాస ♦ హాయకరుణ !

తా. సృష్టిమొదలుగా శ్రుతిస్మృతిరూపములైన భగవదా
జ్ఞను మీటి వర్తించువారల. పాపచయములు తొలగింప నెంచి,
పాపాచరణమునకు సాధనభూతమైన కరణకళేబర విఘటనముచే

లోకములకు పరమోపకారము చేయుచున్నావు. కావున దయా! ప్రళయాఖ్యక్రియచే జగదుపకారమే కల్గుచున్నది.

17. అవ. పృథ్వీయానంతరము అర్ధక్రమప్రాప్తమగు సృష్టి రూపమైన జగదుపకారమును వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ అచిదవిశిష్టా ప్రళయే జంతూ నవలోక్య జాతనిర్వేదా ।

కరణక శేబరయోగం వితరసి వృషశైలనాథకరుణే త్వం॥

టీ. హేవృషశైలనాథకరుణే! ప్రళయే-ప్రళయకాలమందు, అచిదవిశిష్టా జంతూ = అచిత్కల్పములైన అనగా అచిత్తుకంటె వేఱుకానట్టి జంతువులను (చిన్నయుడైన భగవంతునితో సామ్యము నొందనలసిన జీవులు ప్రకృతీయందు లీనులై తక్కులులేని పులుగుల వలె యాదృచ్ఛికాది రక్షణవ్యాజహాన్యులై దీనదశలోనున్నట్టి చేతనులను,) అవలోక్య = కనుగొని, జాతనిర్వేదా = పరితాపము గలదానవై, త్వం = నీవు, కరణక శేబరయోగం వితరసి = పరమ పురుషార్ధరూపమగు మోక్షమును బొందుటకై కర్మోద్రియములతో గూడిన శరీరయోగమును కలిగించుచున్నావు. “కర్మ బంహోద్భవం విద్ధి” అను గీతోక్తి చొప్పున శరీరయోగము లేనిదే జీవుడు నిష్కామకర్మయోగ మవలంబించి భగవత్ప్రీతినముగ కర్మ లాచరించి ముక్తిని బొందలేడు. కావున మోక్షసాధన ముద్దేశించి నీవు జీవులకు దేహసంయోగము కల్పించుచున్నావు. “విచిత్రా దేహ సంపత్తి రీశ్వరాయ నివేదితుః పూర్వమేవ కృతా బ్రహ్మ హస్త పాదాది సంయుతం॥” అను శ్లోకార్థ మిండు వివరింపబడినది. ప్రస్తుత దయాకార్యవర్ణనమున లోకమందు తల్లి కదలమెదలలేని శిశువువిషయమై మిక్కిలి ప్రేమగల్గి, దానిని ఆరోగ్యము కలదిగాను, స్వాయత్త శరీరేంద్రియాదులు కలదిగాను జేయు విషయము స్ఫురించుటచే సమాసో కి అలంకారము.

తే॥ ప్రళయమందట్టు లవశతఁ ♦ బ్రజ్జ యెడలి
ప్రకృతి నొదిగిన జీవుల ♦ పాలు నూచి
తాళఁగాలేక సృష్టించు ♦ వేళ వాని
కొనగుదువు దయ ! దేహసం ♦ యోగ మెలమి॥

తా. ప్రళయకాలమున చేతను లచిత్కల్పులగుచు దీనదశ
యం దుండుటను జూచి మిక్కిలి పరితపించుచు, నీవు వానికి మఱల
కరణకళేబరవితరణమున మేలు చేయుచున్నావు. అట్టి కర్మసాధన
భూతమగు శరీరమును బొంది జీవులు భగవత్కైంకర్యరూపమగు
కర్మలు గావించి ముక్తిని బొందుచున్నారు.

18. అవ. కృపాశువైన భగవంతుడు కరణకళేబర ప్రదా
నానంతరము, ప్రజలు దుర్వృత్తులచే నాత్మనాశము పొందకుండు
నట్లు భగవత్స్వరూప రూప గుణవిభవాలను తెల్పు శాస్త్ర
ములును, త్రివర్గసాధనములగు శాస్త్రములును ప్రకటించి, వానిచే
జీవుల కజ్ఞానమును చీకటిని తొలగించుచున్నాడని తెలుపుచున్నారు.
శ్లో॥ అనుగుణ దశార్పితేన శ్రీధరకరుణే ! సమాహిత స్నేహః ।
శమయసి తమః ప్రజానాం శాస్త్రమయేన స్థిరప్రదీపేన॥

టీ. హే శ్రీధరకరుణే ! సంబోధనము, సమాహితస్నేహః
త్వం = ప్రజలయందు సమర్పింపబడిన అనురాగమునుగల నీవు (దీప
పక్షమున దీపపాత్రలో పూరితమగు తైలముగలదని యర్థము.)
అనుగుణ దశార్పితేన = అనుకూలమైన సత్వగుణమును గల దశ
యందు, అర్పితేన = ప్రజలయందు నిక్షింపబడిన (దీపపక్షమున అను
గతములగు తంతువులు గల వర్తియం దారోపింపబడినదని యర్థము)
శాస్త్రమయేన = త్రివర్గావర్గ సాధనములను తెలియజేయు శాస్త్ర
రూపమైన, స్థిరప్రదీపేన = స్థిరమగు దీపముచే (ఈదీపము తైలా

దులు లేకున్నను ఎప్పుడు స్థిరముగా వెలుగుచుండునని భావము.)
 ప్రజానాం = జనులకు, తమః=అజ్ఞానమును (దీపపక్షమున చీకటిని)
 శమయసి = తొలగింపజేయుచున్నావు. “తస్మా చ్ఛాస్త్రం ప్ర
 మాణం తే కార్యకార్యవ్యవస్థితౌ | జ్ఞత్వా శాస్త్రవిధానోక్తం
 కర్మ కర్తు మిహోర్హసి ” యను గీతావాక్యముచొప్పున జనులు
 శాస్త్రదృష్టిచే కృత్యాకృత్యములెఱిగి ప్రవర్తించి యైహికాముష్మిక
 సుఖము లనుభవింపవలయును. ఆశాస్త్రప్రదానము భగవత్స్వరూ
 ణాకార్య మని తెలుపబడినది. బిడ్డలను గన్నశిల్లి ప్రజాదృష్టి నిరో
 ధకమగు అంధకారమును నిరసింప నింటిలో దీపమెత్తు విధము దయా
 కార్యవర్ణనమును స్ఫురించుటచే అలంకారము సమాసోక్తి.

కం॥ వరగుణదశా సమర్పిత

పరిపూర్ణ స్నేహ యగుచుఁ బ్రజలకుఁ దమము

నిరసింపఁగ శాస్త్రమయ

స్థిరదీపం బొసఁగి మేలు ♦ నేయుదు కరుణా॥

తా. కరుణా! జనులయందెక్కవలను రాగముగలనీవు, వారు
 కృత్యాకృత్యము లెఱిగి ప్రవర్తించి, చతుర్విధపుగుహార్థములను బడ
 యుటకై అజ్ఞానాంధకారము తొలగునట్లు శాస్త్రమనే గొప్ప స్థిర
 మైన దీపమును ప్రదర్శించుచున్నావు. శాస్త్రవిధుల ననుసరించి
 ప్రవర్తించుటచే జనులు సుఖించుచున్నారు.

19. అవ. చేతనులకు శాస్త్రప్రదానమున సదసద్వివేకము
 గలిగించుటచే వారు నిన్న శాస్త్రోక్తరీతిగా నాశ్రయించుచున్నారు.
 నీవు కల్పలతవై వెలిగి వారికి కోరిన త్రివర్గరూపములగు ఫలము
 లొసంగి, మనోరథపూరణ మొనరించుచున్నావని తెలుపుచున్నారు.
 శ్లో॥ రూఢా వృషాచలపతేః పాదే ముఖకాంతి పత్రలచ్చాయా |

కరుణే సుఖయసి వినతాః కటాక్షవిటస్సైః కరాపచేయఫలైః॥

టీ. హేకరుణే ! వృషాచలపతేః పాదే రూఢా = శ్రీనివాసుని పదకమలములం దుద్భూతయగుచు, పాదప్రణామానంతరము దయ ప్రకాశమానమగుటచే నందు రూఢాయనబడినది, (తీగపక్షమున కొండయడుగున బుట్టినదని యర్థము) ముఖకాంతి పత్రలచ్ఛాయా = అశ్రితుడు మొక్కిన యనంతరము భగవంతునకు హర్షముచే గల్గిన ముఖవిలాసమును లేక ముఖోల్లాసముచే గల్గిన శోభను, పత్రబాహుశ్యముచే కలిగిన దట్టపు శ్యామలవర్ణముగాగల నీవు, కరాపచేయఫలైః = చేతులకు సులభముగా నందెడు ఫలములు గల, కటాక్షవిటపైః = భగవంతుని కడగంటిచూపులను కొమ్మలచే (భగవత్కటాక్షవీక్షణములు కామితఫలదాయకములగుటచే వానికి విటపత్వరూపణము), వినతాః సుఖయసి = సమ్మలగువారిని సుఖింపజేసెదవు. (తీగపక్షమున వినతాః నామసులగువారికి నీడను ఫలములను నిచ్చి సుఖింపజేసెదవు.) కరాపచేయఫలైః యనుటచే అందని మౌనిపండ్ల కష్టుచాచెడు విధముగాక భగవదనుగ్రహముచే సులభముగా ఫలప్రాప్తియగుట వ్యంజితము.

తే॥ అహిగిరీంద్రుని పదగూఢ ♦ యగుచుఁ గరుణ !

సప్రసాదాస్య రుచిదళ ♦ శ్యామ నిబిడ

కరతల గ్రాహ్యఫల ధురం ♦ ధర కటాక్ష

విటపములఁ బ్రీతి సల్పుదు ♦ వినతులకును॥

తా. ఓకరుణా ! నీవు వృషాద్రినాథుని పదకమలములందు బొడమి, యతని ముఖకాంతిని పచ్చని యాకుల సముదాయశోభగా గల్గి, చేతుల కందునట్టి ఫలవిశేషములుగల భగవద్దయాపాంగములను విటపములచే నొప్పచు, నాశ్రితులకు కల్పకలతికవలె కోరిన ఫలము లిచ్చుచున్నావు.

20. అన. “ బహూనాం జన్మనా మంతే జ్ఞానవాక్ మాం ప్రవద్యతే | వాసుదేవ స్సర్వమితి స మహాత్మా సుదుర్లభః॥ ” అను గీతోక్తిచొప్పున మోక్షఫలవితరణమునకు దగిన మహాత్ములు దుర్లభు లగుటచే, నట్టివారినిగూడ దయాళువగు భగవంతుడు సంపాదించి, “తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం | దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మా ముపాయాంతి తే॥” అన్నట్లు వారికి భక్తిజ్ఞానాదులు గల్గించి స్వయముగా మోక్ష మొనగుచున్నాడు. మోక్షమును మహాఫలము నిరతిశయ పురుషార్థమగుటచే నట్టిదానిని గూడ నొసగెడు భగవత్కృపాతిశయమును బ్రకటించుటకై ప్రత్యేక పద్యము నుడుపుచున్నారు.

శ్లో॥ నయనే వృషాచలేందోః తారామైత్రీం దధానయా కరుణే |

దృష్ట త్వయైవ జనిమా నపవర్గ మకృష్టపచ్య మనుభవతి॥

టీ. కరుణే ! వృషాచలేందోః = వృషగిరిపైనున్న శ్రీనివాసుడను చంద్రునియొక్క, (సర్వ లోకాష్టదకరుడగుటచే చంద్రునితో సామ్యము.) నయనే = కన్నులందు లేక విషయమందు, తారామైత్రీం = కంటిపాపతో స్నేహమును, (చంద్రపక్షమున నక్షత్రములతోటి మైత్రీని) చంద్రునకు తారామైత్రీ నిత్యమైనది. అట్టి అవినాభావమగు లేక ఎన్నడు పాయని చెలిమిని, దధానయా = తాల్చునట్టి, త్వయైవ = నీచేతనే, దృష్టః = చూడబడిన, అనగా నీచే నధిష్ఠింపబడిన నేత్రములుగల శ్రీనివాసునిచే చూడబడినట్టి, జనిమా = ఒకానొక సుకృతపరిపాకముచే ప్రశస్తమగు జన్మగల పురుషుడు, ఈయర్థము “ జన్మాంతర సహస్రేషు తపోజ్ఞాన సమాధిభిః | సరాణాం క్షీణపాపానాం కృష్టే భక్తిః ప్రజాయతే॥ ” అనుటచే సిద్ధము. అట్లు భగవంతునిచేతను “ సుదుర్లభః ” అని కొనియాడదగిన మహాత్ముడు దయావీక్షణప్రభావముచే, అకృష్టపచ్యం

అవవర్గం అనుభవతి = అయత్నసిద్ధమైన మోక్షానందమును అనుభవించుచున్నాడు. అనగా నతనికి ముక్తి కరతలములకమ్మై యున్నదని భావము. ఈ మోక్షానందము “పరిపూర్ణ బ్రహ్మనుభవ జనిత ప్రీతికారిత తచ్చరణారవింద నిత్యకైంకర్య రసరూప” మని తెలియవలయు. ఇందు “జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యేన్మధుసూదనః | సాత్విక స్సతు విజ్ఞేయ స్సవై మోక్షార్థచింతకః ||” అను స్తోత్రము వివృతము.

ఆ॥ శేషశైలచంద్రు ♦ శ్రీనాథు నయనతా
రాసఖత్వ మీపు ♦ రమణఁ దాల్చి
యనఘు నొకనిఁ జూడ ♦ నతఁడు యత్నము లేక
బంధముక్తి సుఖముఁ ♦ బడయుఁ గరుణ॥

తా. కరుణా ! నీవు శ్రీనివాసుని కన్నులందు జేరియుండగా నత డేమహానుభావుని జూచునో, యాత డేవిధమైన ప్రయాసములు లేక భగవద్దాస్య సుఖైకసంగియై, సంసారబద్ధుడు గాకుండును. శ్రీనివాసు డట్టి నిరతిశయమోక్షానంద మొనగుటకు నీవే కారణమగుచున్నావు. ప్రపన్నులకు మోక్షము సులభ మని భావము.

21. అవ. దయాప్రసాదముచే జీవులు సదాచార్య సమాశ్రయణమున భగవంతుని సర్వభోగ్య వస్తుజాతములకంటె సధికునిగా నెఱింగి, యతనినే శరణని యాశ్రయించుచుండగా, శ్రీనివాసుడు తనకృషి నెరవేరుటను జూచి సంతోషించుచున్నాడనుచున్నారు.

శ్లో॥ సమయోపనతై స్తవ ప్రవాహై రనుకంపే కృతసంస్థవా ధరితీ |
శరణాగత సస్యమాలినీయం వృషశైలేశ కృషీవలం ధినోతి॥

టీ. హే అనుకంపే = దయా ! సమయోపనతైః తవ ప్రవాహైః = చేతనరక్షణోచిత సమయమున పొందింపబడిన, (ప్రవా

హాపక్షమున సస్యాభివృద్ధికి అనుకూలమైన కాలమున తేబడిన) నీప్రవా
హములచే, కృతసంప్లవా = అస్సగాతడుపబడినట్టి, (చేతనులను దయా
ప్రవాహమున తడుపుట యనగా వారియందు దయార్ద్రభావము
గల్గుటని యర్థము.) శరణాగతసస్యమాలిని, ఇయం ధరితీ =
భగవంతునియందు రుచికలిగి యశుడే ప్రాప్త్యుడని శరణు సొచ్చిన
వారనే పెరులవరుసలను హఃఃముగా ధరించిన యీభూమి, వృష
శైల కృషీవలం = వృషాద్విపతియగు శ్రియఃపతి యనే కర్షకుని లేక
వ్యవసాయదారుని, ధనోతి = ప్రీతికలవానిగా చేయుచున్నది. చెడిన
చేనును జూచి యొడయడు మెచ్చడు ; కాని బాగుగా పండినచేనును
జూచి రైతు సంతోషించునట్లు శ్రీనివాసుడు తనకృషి సఫలమైనదని
సంతోషించుచున్నాడు. అతని ప్రసిద్ధకృషి యేమనగా, నతడు
బద్ధజీవులం దాదరిణము గల్గి, ప్రోషితసుతోత్సుక పితృ న్యాయమున
(అనగా దూర దేశమునకు పోయిన కొడుకు రాకకై యెదురుచూచు
సొండ్సినట్లే) తదుజ్జీవనార్థము “మాయావీ పరమాసందః త్యక్త్వా
వై కుంఠ ముత్తమం స్వామిపుష్కరిణీతీరే రమయా సహ మోక్షణే”
అనినట్లు స్వాచితనిలయ మగు శ్రీవైకుంఠమును బరిత్యజించి, శ్రీదే
వితోకూడ దివ్యసుంగళవిగ్రహమును గైకొని, శ్రీవేంకటాద్రిపై
స్వామి పుష్కరిణియను నొక జలాశయతీరమున నావిర్భవించుటయే.
భగవంతు డట్లు చేతనరక్షణోచితమగు దివ్యస్నానమునం దర్చావతా
రుడై యుండ, తన్ను శరణముగా జేకు భక్తులను జూచి యెక్కు
వగా తృప్తి నొందుచున్నాడు. శ్రీవైకుంఠములో నున్న దానికంటె
చేతనుల నాకర్షించు నిమిత్తము దివ్యదేశములందు నెలపు గైకొను
టయే భగవంతున కధిక ప్రీతికరము. “రాజ్యంవా వనవాసోవా
వనవాసో మహాదయః” అనిన శ్రీరామచంద్రుడు సీతాసమే
తుడై చిత్రకూటగిరిపై వేంచేసి “సురమ్య మాసాద్యతు చిత్ర

కూటం నదీం చ తాం మాల్యవతీం సుతీర్థాం । ననంద హృష్టో
వృగవక్షి జప్తం జహాచ దుఃఖం పురవిప్రవాసాత్ ॥” అన్నట్లు
ఆశీతులైన దండకానిలయులగు మునులను రక్షింపను, తద్విరోధు
లగు రాక్షసులను శిక్షింపను తగిన నెలపు దొరకుటచే పరమానం
మును బొంది, అయోధ్యను విడుచుటచే గల్గు దుఃఖమును మఱచిన
విధముగానే శ్రీవైకుంఠమున నిత్యసూరులగు అనంత గరుడ విష్ణు
కేసనాచుల గోష్ఠిని విడిచి, భక్తరక్షణార్థము వేంకటాద్రిపై పురు
షకారభూతయగు పద్మావతీదేవితో వర్తించుటయే భగవంతు
నకు నిరతిశయానంద హేతు వయ్యెనని యెఱుఁగునది.

మంజుభాషిణి॥ ఉపగాదివర్తి కృషి + యొప్ప నీవు మే
దుర సంప్రవాహముల + దోడ్పడ నయా !
శరణాగ తానుపమ + సస్యమాలయై
ధరకాలఁ జూచి హరి + తాల్చు మోదము ॥

తా. ఓదేవి ! నయా ! శేషాద్రివిభుని కృషికి తగినట్లు నీవు
తలెత్తియెత్తింగి ప్రవహింపగా, నాదేవదేవుని శరణమని యాశ్రయిం
చిన మహాత్ములను సస్యహారముగా ధరించిన పృథ్విని జూచి,
యాశేషగిరీశుడను కృషీవలుడు మిక్కిలి సంతోషించుచున్నాడు.

22. అన. “ వైకుంఠే తు పరే లోకే శ్చియాసార్థం జగ
త్పతిః । ఆస్తే విష్ణు రచింత్యాత్మా భక్తై ర్భాగవత్తై స్సహ ॥ ”
అన్నట్లు శ్రీవైకుంఠనిలయుఁడును, సదా సూరిజనసేవ్యుడును, పరమ
కారుణికుడు నైన భగవంతుడు, సంసారచక్రమున దిరుగు చేతనుల
నాకర్షించు నిమిత్తము, సౌందర్య మాధుర్య లావణ్యాది గుణోజ్వల
మైన దివ్యమంగళవిగ్రహమును ధరించి, యర్చనతారయాపమున
వేంకటాద్రిపై నావిర్భవించుట, కేవలము దయాకార్యమని తెలుపు
చున్నారు.

శ్లో॥ కలశోదధిసంపదోభవత్యాకరుణేసన్మతిమంధసంస్కృతాయాః |
అమృతాంశమవైమిదిన్యదేహం మృతసంజీవనమృజనాచలేందోః॥

టీ. హేకరుణే ! ప్రతిపద్యమున కరుణా, దయా యని సం
బోధనము నాలుక కమృతసేచనమై యున్నది. అంజనాచలేందోః =
అంజనగిరిపై వర్తించు చంద్రునియొక్క, (సకల నయనానందకరుడ
గుటచే శ్రీనివాసుని చంద్రునితో నధ్యవసేపబడినది.) మృతసంజీ
వనం దివ్యదేహం = భగవద్రూపాదు లెఱుంగక సంసారసుఖసంగులై
అందుచే మృతప్రాయులై యున్న జనులకు సంజీవనౌషధమై పరగు
భగవంతుని అత్యద్భుతమగు దివ్యమంగళవిగ్రహము, కలశోదధిసం
పదః = క్షీరసాగరముయొక్క పౌష్కల్యమును దాల్చిన, అనగా
శీతలత్వ మధురత్వ మహత్వాది గుణములుగలదానవును, సన్మతి
మంధ సంస్కృతాయాః “ సంభవా మ్యాశ్చమాయయా ” అన్నట్లు
భగవత్సంకల్పమును మంధాసము, లేక కవ్వముచే బాగుగా మధింప
బడినదానవును అగు, భవత్యాః = నీయొక్క ; అనగా మధించనిదే
యమృతిము పుట్టదు. భగవంతుని సంకల్పము లేక స్వేచ్ఛయే
మంధము, దానిచే ద్రవ్యబడిన నీయొక్క, అమృతాంశం అవైమి =
అమృతస్వరూపమని తలచెదను. సన్మతిమంధ సంస్కృతాయాః
అనుటకు సాధువులు లేక భక్తులు వారియొక్క పునఃపునః ప్రార్థన
ముచే నార్ఘ్యవించెననియు తెల్పవచ్చును. దివ్యదేహమను అమృ
తమును గల్గించుటకు పాలకడలియొక్క సంపదను దాల్చిన నీయొక్క
మహిమయే కారణము. “ నతేరూపం నచాకారో నాయుధాని
నచాస్పదం | తథాపి పురుషాకాగో భక్తానాం త్వం ప్రకాశనే॥ ”
అనునట్లు భగవంతుడు భక్తప్రార్థనచేతనే వారి రక్షణార్థము అప్రా
కృత దివ్యశరీరమును ధరించుచున్నాడు. చంద్రు డమృతకిరణుడై
నట్లు శేషాచల చంద్రుని దివ్యదేహము దయాసారభూతమై మృత

కల్పలగు చేతనులకు సంజీవనామృతమయమై యున్నది. సాధారణామృతము మృతజీవనము, శ్రీనివాసుని దివ్యమంగళశరీరము మృత సంజీవనమని విశేషము.

మంజు॥ మహి దుగ్ధసింధు గరి ♦ మకా దనర్చి స
తస్మై హాచే ప్రహల్య యగు ♦ దేవి ! నీకతం
బహిరా క్షిరీందుఁ డమృ ♦ తాంశమైన వి
గ్రహ ముందెనొక్కొ మృత ♦ కల్పజీవయై॥

తా. దయా ! పాలకడలిసాంపుచే మించుదానవును, సాధువుల ప్రార్థనయను మంధరగిరిచే ద్రవ్యబడినదానవు నగు నీయొక్క సారాంశభూతమగు అమృతమయ దివ్యశరీరమును శేషశైలవర్తి యగు శ్రీనివాసుడను చంద్రుడు ధరించెను గాఁబోలును.

23. అవ. సంసర జ్ఞాతు వశీకరణానుగుణ దివ్యమంగళ విగ్రహ స్వీకారము దయావిధేయత్వముచే నని చెప్పబడినది. అయితే నిజాజ్ఞాతిలంఘనశీలురగు జనులపై విగ్రహసంకల్పము బూనువాడును, దానికి హేతువగు క్రోధవశ్యతను బొందు భగవంతుని విషయములో, దయైకశరణ్యుల మగు మనకు రక్షకుండగు నని నమ్ము పెట్లను శంకను బరిహరించుటకై క్రింద రెండుశ్లోకములు చెప్పుచు, అం దీశ్లోకమున స్వాశ్రితుల విషయమున భగవంతుడు నిగ్రహ సంకల్ప వర్జితు డగుచున్నాడని వక్కాణించుచున్నారు.

శ్లో॥ జలధీవ శీతతా దయ్యేవ్యంవృషశైలాధిపతే స్వభావభూతా |
ప్రళయారభటీనటీంతదీక్షాంప్రసభంగ్రాహయసిప్రసత్తిలాస్యం॥

టీ. దయే ! జలధీః = సముద్రముయొక్క, శీతతేవ = చల్ల దనమువలె, త్వం = నీవు, వృషశైలాధిపతేః = శ్రీనివాసునియొక్క స్వభావభూతా = నై జమగు గుణమై పరగుదానవు. సముద్రము

లోని నీరు సూర్యకిరణత స్తమైనను పైభాగమునందు మాత్ర ముష్ణ త్వమును బొందును. లోపల నంతటయు చల్లదనమునే కల్గియుం డును. 98 వ శ్లోకమున దీనినే “ జహ్యత్ నృపాచలపతిః ప్రతి ఘేపి న త్వాం ఘర్మోపత ప్తథివ శీతలతా ముదన్వాత్ ” అని క్రోధ సమయమునందును స్వాభావికమైన దయను భగవంతుడు విడువడని నిదర్శనముగా తెల్పుచున్నారు. సముద్రమునకు శీతలత్వము నై జమగునట్లు భగవంతునకు దయ నైజమనుటచే, కోపమును దాల్చుట సముద్రమున కుష్ణత్వమువలె, నైజమకాదని ధ్వనించు చున్నది. అట్టి శ్రీనివాసునకు స్వభావభూతయగు నీవు ప్రళయార భటీసటిం = ప్రళయమును అతిప్రచండరూపమగు ఉద్ధత సృత్యము నందు రుచిగల, తదీయం=ఆశ్రీనిలయునిదృష్టిని లేక సంకల్పమును, ప్రసత్తిలాస్యం=ప్రసాదము అనుగ్రహమును సుకుమారనాట్యముగా, ప్రసంభం = బలాత్కరించి, గ్రాహయసి = పరిణమించునట్లు చేయు చున్నావు. భగవంతుని కోపోద్రేకముచేతనగు దండన కృత్యము భయంకరమగు ఆరభటీ నటనము వంటిది. దానినిదయ, కింకరీ భూత జ్ఞానశక్త్యాదిగుణములు గలదగుటచే, శక్తిమంతురాలై ప్రసా దించుటను సుకుమార అంగవిన్యాసము గల లాస్యలీలగా మార్చు చున్నది. అనగా భగవంతుని నిగ్రహ పారవశ్యతను బోగొట్టి, యాశ్రితుల నిపయమునం దనుగ్రహపరునిగాజేయుచున్నదని యాశ యము. “రిపూణామపివత్సలః” యని గరుడుడు పొగడదగిన గుణా తిశయము గల శ్రీరామచంద్రమూర్తి “ సతం నిపతితం భూమకా శరణ్య శ్వరణాగతం । వధార్హమపి కాకుత్స్థః కృపయా పర్యపాల యత్ ॥ ” అని కాకాసురునిపైఁ జూపిన దయావిధేయత్వము దీనికి నిదర్శనము.

మంజు॥ జలరాశి శీతలత ♦ చాడ్పునక రమా

నిలయ స్వభావయగు ♦ నీవు నాధునిక

బ్రహ్మయాఖ్య దుర్నటన ♦ రక్తుని దయా !

లలితాశ్రితాదరణ ♦ లాస్య జేయవే॥

తా. దయా ! సముద్రమునకు చల్లదనము నైజమైనట్లు, దయచూపుటయే తనకు స్వభావముగా గల శ్రీనాథుడు, నిజాజ్ఞను మీఱు పాపవర్తనులపై క్రోధము బూనినను, నీవు బలాత్కారముగా నతని లోబఱచి, యాశ్రితుల విషయమునందు సర్వదా ప్రసాదమునే చూపునట్లుచేయుచువు. ఏమి నీమహిమ !

24. అవ. స్వాశ్రితవిషయమున నిగ్రహసంకల్పవర్జితుడగు టయేగాక, వారికి మేలుచేయ నెంచి, తద్విరోధులను సమూలముగా భగవంతుడు నిరసించుచున్నాడని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ ప్రణతిః ప్రతికూలమూలఘాతీ ప్రతిఘః కోపి వృషాచలేశ్వరస్య |
కలమే యవసాపచాయనీత్యా కరుణేకింకరతాం త వోపయాతి॥

టీ. ప్రణతః ప్రతికూల మూలఘాతీ = సాదప్రణామము చేయువారికి భగవత్ప్రీతి విరోధమై యుండువానినెల్ల సమూలముగా నశింపఁ జేయునట్టి (మూలఘాతము చేయుటచే తిరిగి వృక్షము పెరుగకుండునట్లు, ఒక్కమాటే ఆశ్రితులకు విరోధమైన సమస్త పాపములను తొలగజేయుచున్నదని భావము.) వృషాచలేశ్వరస్య = శ్రీనివాసునియొక్క, కోపి ప్రతిఘః = ఒకానొక అనగా అనిర్వాచ్యమైన కోపము. ఈకోపము లాకికక్రోధమునకు వేతైనది. “క్రుద్ధో హన్యా ద్ధురూచిః” “గురునై ననిదించు కుర్చుకొన, ” “క్రోధః పాపస్య కారణం” అని పలువిధములుగా తెలుపబడిన కోపమనే గుణము మనుష్యుల దుర్గుణములలో ముఖ్యమైనది. అయితే భగవంతుని చెందు కోపము, ఖరాదుల వధసందర్భమున శ్రీరామచంద్రుని విషయమై “కోధ మహాయ త్తీవ్రం, ” “కోపస్య వశ

మేయివాక్ ” అని చెప్పియుండునట్లు ఆశ్రితరక్షణార్థ మాహృతమై తద్విరోధులపై విసర్జింపబడుటచేత శ్లాఘనీయమును, కల్యాణగుణములలో ప్రధానముగాను గణింపబడును. అట్టి భగవంతుని క్రోధము, కలమే యనసాపచాయనీత్యా = పైరుల అభివృద్ధికై కలుపుమొక్కలను తీసివేయు న్యాయము ననుసరించి (పనికిమాలిన కలుపుమొక్కలు పైరుల వృద్ధికి హానికరములు, సమూలముగా వానినెల్ల నశింపజేయుట పైరుల వృద్ధికి కారణము. అట్లే ఆశ్రితుల అభివృద్ధిని గోరిన శ్రియఃపతి తద్విరోధులను నశింప జేయుచున్నాడని భావము.) ఆశ్రితులకు మేలుచేయునట్టిదియై నీమహిమచే బరిణమించి, తన కింకరతాం ఉపయాతి = నీకు విధేయమై నీవు చెప్పినట్లు ప్రవర్తించుచున్నది. దీనినే వెనుక “ దిశత్యేవం దేవో జనిత సుగతిం దండనగతిం ” అని దృష్టాంతములతో 63 వ పద్యమున వివరించుచున్నాడు. ఆశ్రితవిరోధినిరసనముచే నాశ్రితునకు అభివృద్ధియే కలుగుచున్నదని భావము.

మంజు॥ శ్రితవై రిమూల హతిః ♦ జేయువేంకట

క్షీతిభ్యత్సృజిత్ గుణ ♦ చెందుకోప మా

యతసస్యవృద్ధి యవ ♦ సాంతినీతి స

త్యైత్యమై భజించు భవ ♦ దీయ దాస్యము॥

తా. శ్రీవేంకటేశ్వరుని కోపము, నిజాశ్రితుల శత్రువులపై ప్రసరించి సమూలముగా వానిని నశింపజేయుటచేత దయా ! యవసాపచాయము సస్యాదులవృద్ధికి మూలమైన న్యాయము ననుసరించి నీక్రోధము విధేయమై వర్తించి యాశ్రితులకు శత్రుహాననము చేసి మే లాచరించు చున్నది.

25. అవ. సకలగుణంబులకు ప్రభియ్య, నిగ్రహ ప్రసంగ రహితయు సర్వదా అనుగ్రహైకరసికయునగు దయా ! నిన్నే జ్ఞాను

లగువారు శరణముగా భావించి యాశ్రయించెదరని తెలుపుచు న్నారు.

శ్లో॥ అబహిష్కృత నిగ్రహా విదంతః కమలాకాంతగుణా స్వతంత్రతాదీన్ | అవికల్ప మనుగ్రహం దుహానాం భవతీ మేవ దయే భజంతి సంతః॥

టీ. హేదయే ! కమలాకాంతగుణా = శ్రీనాథునిగుణాంతరములగు, స్వతంత్రతాదీన్ = నిరంకుశ స్వతంత్రత, లేక అనన్యాధీనత్వము మొదలగు సర్వగుణాంతరములును, అబహిష్కృతనిగ్రహా విదంతః = వెలికిదోయని నిగ్రహహాపయుక్తత్వమును గలవిగా నెఱింగినవారై, అనగా నిగ్రహమున కనుగుణమైనట్టివిగా నెఱిగి, సంతః = సారాసారవివేకముగల జ్ఞానులు, అవికల్పం అనుగ్రహం దుహానాం -- ఒకప్పుడు నిగ్రహమును మఱియొకప్పుడు నిగ్రహము చూపుటయని వేరుపాటులేక సర్వకాల సర్వావస్థలయందు అనుగ్రహమునే కురియునట్టి (దుహానాం అనుటచే పొదుపు బరువుచే లో, బట్టలేక తనంతట కిందికి పాలను స్రవింపజేయు ధేనువుపగిది యని ధ్వనించుచున్నది.) భవతీమేవ = నిన్నే ; ఏవ అనుటచే గుణాంతరములను కాదనియు, గుణేశుడగు శ్రీనివాసుని గూడ కాదనియు నిశ్చయార్థము ; భజంతి = సర్వవిధపురుషార్థములను బొందుటకు ప్రాప్తముగాను ప్రాప్తముగాను దలచి సేవించుచున్నారు ; లేక శరణమని భావించుచున్నారు.

మంజు॥ త్రియుగేశు వీర్యబల ♦ ధీ గుణాదు ల
న్నియు నిగ్రహంబునకు ♦ నేర్చునంచు, ని
శ్చయ సుప్రసాద మని ♦ శం బొసంగు నిన్
దయ ! సంశ్రయింతు రిల ♦ దద్దయున్ బుధుల్॥

తా. దయా ! సారాసార మెఱిగిన చతురమతులు నిగ్రహమునకు పనికివచ్చు భగవద్గుణాంతరములైన నిరంకుశ స్వాతంత్ర్య తేజో బల జ్ఞాన శక్త్యాదుల నెల్ల విడిచి, సర్వకాలము అనుగ్రహ బుద్ధిగల నిన్నే శరణమని యాశ్రయించెదరు. అట్టి మహాత్ముల యొక్క యోగక్షేమములను నీవే భరించెదవని యర్థము.

26. అవ. కమలాపతిని విడిచి దయను శరణమని భావించుటకు మఱియొక కారణమును విశదీకరించుచున్నారు.

శ్లో॥ కమలానిలయ స్త్వయా దయాళుః కరుణే నిష్కరుణా నిరూపణే త్వం! అతవహి తావకాశ్రితానాం దురితానాం భవతి త్వదేవ భీతిః॥

టీ. హేకరుణే ! సంబోధనము ; కమలానిలయః = శ్రీనివాసుడు, త్వయా దయాళుః = నీచేత అనగా నీసాహచర్యముచేతగాని నీయుపదేశముచేతగాని దయగలవా డగుచున్నాడు ; త్వం = పతి కుపదేశించు నీవు, నిరూపణే = విచారించిచూడ లేక నీవుచేయు కార్యమును బట్టిచూడగా, నిష్కరుణా = కరుణలేనిదానవే, అదెట్లని సమర్థించుచున్నారు ; అతవహి = అందుచేతనేకదా, తావకాశ్రితానాం దురితానాం = నీ యండ చేరినవారి పాపసముదాయములకు, త్వదేవ = నీవలననే, భీతిః భవతి = భయము కలుగుచున్నది. నీయాశ్రితుల పాపరాసులు నీవలని భీతిచేత, వారలను విడిచి తొలగుచున్నవని భావము. “ మా మేకం శరణం వ్రజ, అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచ ” అని గీతలందు చెప్పబడినరీతిగా ఆశ్రితుల పాపములను దయాళువగు భగవంతుడే తొలగఁ జేయుచున్నాడు. కరుణను ‘ నిష్కరుణా ’ యని చెప్పి దానిని ఉత్తరార్థముచే సమర్థించుటచే, అలంకారము కావ్యలింగము ; మఱియు కరుణను “ నిష్కరుణా ” యనట పైకి నింద

కాని, సమాశ్రితులను దురితవర్జితలుగా జేయుచున్నదనుటచే,
స్తుతిగర్భితమగు నిందయుగము, కావున వ్యాజస్తుతి యలంకారము.

మంజు॥ భవదీయసంగతిఁ గృ ♦ పాళువయ్యె మా

ధవుఁ డీవ నిర్దయతఁ ♦ దాల్తు వందుచే,

నవధీరితంబు లయి ♦ యాశ్రితాఘముల్

దవుదవ్వులఁ బఱచుఁ ♦ నల్లి భీతిచే॥

తా. దయా! నీసాంగత్యముచేతనే శ్రీనివాసుడు దయాళు
వగును. నీవన్ననో కరుణ యించుకకూడ లేనిదానవు. ఏలననగా
నిన్నాశ్రియించినవారి పాపము లన్నియు నీవలన భయమును జెంది
వారిని విడిచి పారిపోవుచున్నవి.

27. అవ. ఇక క్రింది రెండుపద్యములచే కరుణను నీవే
భగవంతున కాపత్పఱయని వర్ణించుచున్నారు.

శ్లో॥ అతిలంఘిత శాసనే వ్యభీష్టం వృషజైలాధిపతి ద్విజృంభితోష్ఠాః॥

పునరేవ దయే క్షమానిదానై ర్భవతీ మాద్రీయ తే భవత్యధీనైః॥

టీ. హేదయే! “ శ్రుతి స్మృతి ర్మమైవాజ్ఞా యస్తా
ముల్లంఘ్య వ ర్తతే॥ ఆజ్ఞాచ్ఛేదీ మమగ్రోహీ మద్భక్తోపి న వైష్ణవః॥ ”
అన్నట్లు, అతిలంఘిత శాసనేఁ=భగవద్వాక్యరూపములైన శాస్త్రా
క్రక్రియలను వర్జించుటచేతను, అకృత్యాచరణముచేతను దూషితు
లగు మాబోటి జనులయందు, అభీష్టం = ఎక్కువగా, విజృంభి
తోష్ఠా వృషాచలపతిః = కోపాతిశయమును బొందు వేంకటాచల
పతి, భవత్యధీనైః = నీచే కల్పింపబడిన, క్షమానిదానైః = క్షమకు
లేక మన్నించుటకు హేతువులగు భక్తిప్రపత్త్యాదులచే, పునరేవ
భవతీం ఆద్రీయతే = మఱల పూర్వముకంటె నెక్కువగా నిన్నే
ఆదరించుచున్నాడు. నీ వా వృషాద్రినాథుని క్షమకు గారణభూ

తములగు భక్తిప్రసత్వాదిక్రియలు నీవే చేతనులచే గావించుటం జేసి, నిన్నే ఎక్కువగా నాదరించుచున్నాడు. గుణేశ్వరి యగు నీకు విధేయుడై నీచే దయాళువై, నిగ్రహప్రవృత్తిని మాని యనుగ్రహైక రసకు డగుచున్నాడని భావము. అందుచేత నీవు భగవంతునకు అపత్సఖి యగుదువు. అందుచేతనే నిన్ను సాధువులు శరణమని తలచెదరు. “భవతీ మేవ భజంతి సంతః.”

మంజు॥ అతలంఘి తాజ్జలగు ♦ నస్పదాదులం

దతికోపియైన వృష ♦ భాదినాధుఁడు

హితవై క్షమించుగతు ♦ లీల చూప మా

కతిమాత్రతః గరుణ ♦ యాదరించు నిఁ

తా. హేకరుణా! మేము భగవదాజ్ఞను మీటి వర్తించి యతని నిగ్రహమునకు బ్రాత్రుల మైనను, నీవు మాచేత భక్తి ప్రసదనవిధులు మున్నగు క్రియలు చేయించి, భగవంతుడు మమ్ము క్షమించునట్లు చేయుటచేత, అతికుపితుడైనను నీయందలియాదరాతి శయము ప్రకటించుచు, నీకు విధేయు డగుచు మాయందు కరుణనే చూపుచున్నాడు.

28. అవ. చేతను లాచరించు దురితజాలములను శత్రువు లను జయింప నెంచి, యాపత్సఖియగు నిన్నే పురస్కరించుకొనుచు వేంకటశైలమున శ్రీనివాసుడు నెలకొనియున్నాడని సమాసోక్తి యలంకారముచే వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ కరుణే దురితేషు మామకేషు ప్రతికారాంతర దుర్జయేషు॥

కవచాయితయాత్వయైవ శాన్తివిజయస్థానముపాశ్రితోవృషాద్ధిం॥

టీ. హేకరుణే! ప్రతికారాంతర దుర్జయేషు, మామకేషు, దురితేషు = జప హోమ దాన సురార్చనాదులగు ప్రియశ్చిత్త

విధులచే నశింపజేయ నలవికాని మాయొక్క అనాదికాలప్రవృత్తానంత పాపసంచయములను శత్రువులను జయింపలేక (చేతనులు ఊణార్థకాలమునందు అనేకజన్మలైతియు తీరనట్టి పాపములు చేయుచుండుటచే, నవి మాఱుక్రియలచే నశింపజేయ సాధ్యపడదు. దీనినే ఆచార్యులవారు “ అనుభవితు మఘాఘం నాల మాగామి కాలః ప్రశమయితు మశేషం నిష్క్రియాభి ర్నశక్తం ” అని 34 వ శ్లోకమున తెల్పుచున్నారు. “ అనుక్షణ సముద్ధితే దురితవారిధౌ దుస్తరే యది క్వచన నిష్క్రూతి ర్భవతి సాపి దోషావీలా ” అను రీతిగా ప్రతిక్షణ ముప్పొంగు పాపసముద్రమును శోషింపజేయ ప్రాయశ్చిత్తాదు లాచరించుచుండ, నడుమ నెన్నియో దోషములు తీరిగి సంభవించుచుండును.) కావున నిర్జింప నలవికాని చేతనుల పాపపుంజముల విషయమై శ్రీనివాసుడు, ఖన్నః = దుఃఖించినవాడై; పరదుఃఖములను జూచి నహింపకుండుట భగవంతునకు నై జమగుట “ వ్యసనేషు మనుష్యాణాం భృశం భవతి దుఃఖితః । ఉత్పవేషు చ సర్వేషు పితేవ పరితుష్యతి॥ ” అని శ్రీరాముని కల్యాణగుణము లలో నొకటిగా వాల్మీకులవారు వర్ణించియుండుటచే స్పష్టము ; లేక ఖన్నః = సృష్టికాలమున చేతనులకు కరణకళేబర మొసంగియు భగవద్ప్రీణనములగు కర్మలు చేసి ముక్తిని బొందకుండ సంసారసుఖ సంగులై, పాపసంచయ దూషితులై తన్ను జేరమికిని, తన సృష్టి కార్యము విఫలమగుటకును నిర్విణ్ణచేతనుకడై, శార్ఙ్గి = శార్దూమను వింటిని ధరించిన సర్వేశ్వరుడు, కవచాయితయా త్వయైవ = పాప శత్రువులను జయింపలేని దశలో గుణాంతరములను విడిచి ఆపత్సఖ యని నిన్నే సహాయముగా గొని కవచముగా ధరించి, తమించుటకు వ్యాజము సంపాదించు నిమిత్తము, విజయస్థానం వేంకటాద్రిం = శత్రుహాననము చేయుటకు వీలైనట్టి వేంకటాద్రియను స్థానవిశేష

మును, “ ధన్యాని స్థలవై భవేన కతిచి ద్వస్తూని ” యన్నట్లును,
 “ స్థానబలిమిగాని తనబల్మికాదయా ” అనుచొప్పునను శత్రువుల
 జయించుటకు స్థానబలము విశేషము గనుక, దుర్గమమైన వేంకట
 శైలమును, ఉపాశ్రితః=పొందినవాడయ్యెను. “ వేంకటాద్రి సమం
 స్థానం బ్రహ్మాండే నాస్తి కించన ” అన్నట్లు దివ్యదేశములందు వేం
 కటాచలక్షేత్రము ప్రసిద్ధమైనది. పరమాత్ముడు శ్రీవై కుంఠవాసము
 పరిత్యజించి, సాధువులచే గొనియాడదగిన క్షమా వాత్సల్య సౌశీల్య
 సౌలభ్య సౌందర్య సౌకుమార్యాదుల కునికిపట్టగు దివ్యమంగళరూప
 మును గొని, స్వయముగా అర్చావతారుడై వేంకటశైలనివాస
 మును గొనిన కారణమున నేనకులు, అభిగమన ప్రణామ సేవా
 పూజాదులగు క్షమాహేతుకములగు క్రియలచే దురితవర్జితులగుచు,
 స్వామి కటాక్షమునకు బాత్మీ లగుచున్నారని యాశయము.
 ‘శార్జి’ యను విశేష్యము జయసూచకమగు సాధనసంపత్తిని దెలుపు
 నట్టిది. అందు చే అలంకారము, పరికరాంకురము. ఒకానొక నర
 పతి, ప్రబలులగు శత్రువుల బాధ కోర్వలేక, వారిని జయించు
 నిమిత్తము, ధనువును బూని, కవచములేక మఱుపును దొడిగి,
 దుర్గమప్రదేశము నందుండి పగవారిని బాటదోలుచుండు అప్రకృత
 తాకికవృత్తాంతము, ప్రకృతమైన దయాస్తుతి విషయమునందు
 గోచరమగుటచే అలంకారము సమాసోక్తి యనబడును.

మంజు॥ ప్రజలాచరించు నఘం ♦ రాసు లొండుమై

విజితంబు గామి పల ♦ వించి శార్జి, ని

త్యజయ్యార్ధి దేవి ! మఱు ♦ వై ధరించిని

విజయస్థలంబు గొనె ♦ వేంకటాద్రిపై ॥

తా. ఓదయా ! ప్రజలు గావించు పాపరాసులనే శత్రువుల
 గెల్పుట కుపాయము గానక భేదమునొందినవాడై శ్రీనివాసుడు

శార్జపాణియై, యాపత్సఖియగు నిన్నే కవచముగా దొడుగుకొని, చేతనుల పాపశత్రువుల జయించుట కనుకూలమైన స్థానముగా వేంకటాద్రిని జేరెను. అక్కడ అర్చనతారరూపమున వెలుగుచు నేవకుల వాపముల హరించుచున్నాడని యర్థము.

29. అవ. చేతన దురుంతదురిత విజయార్థము శార్జధన్వంశు కరుణాసహాయుడై వేంకటాద్రిపై నున్నను, మదీయ పాపములనంతము లగుటచే జయింప నలవికాదని తలచినవారై నన్ను రక్షింప దలంచునో తలంపఁబో యనియు, నన్ను విడిచి మితపాపులగు నితరుల రక్షింపఁ దలచునేమో యని విచారించి, యాచార్యులవారు తమవిషయమై శంక గొనిన దయనుగూర్చి పలుకుచు తన్ను రక్షింప వేడుకొనుచున్నారు. మహాత్ములకు నైచ్చానుసంధానము సహజమే కదా !

శ్లో॥ మయి తిష్ఠతి దుష్కృతాం ప్రధానే
మితదోషా నితరా నివచిన్వతీ త్వం ।
అపరాధగణై రపూర్ణకుక్షిః
కమలాకాంతదయే కథం భవితీ॥

టీ. హేకమలాకాంతదయే=ఓ శ్రీయఃపతికరుణా! దుష్కృతాం ప్రధానే మయి తిష్ఠతి (సతి) = పాపవర్తనులలో నగ్రేసరుడనై నే నిట్లుండగా (మహాపాపతముడనై నాపాపచయముల నీకుపహారముగా నొసంగి నీకు దృష్టియగునట్లహార మొసంగుటకు సిద్ధముగా నుండగా సులభుడై చేరువనున్న నన్ను విడిచి) మితదోషాన్ ఇతరాన్ = స్వల్పదోషయుక్తులగు ఇతరజనులను, త్వం విచిన్వతి = నీవు వెదకుచున్నావు (వారు నీకు పూర్ణాహారమొసగలేరు, వారిచే నీపొట్ట నిండదు. దయనీయతమశ్వము పాపాధిక్యతను బట్టి యుం

డును. అపరాధసహస్రభాజనుడనగు నావిషయమందేదయచూపుట నీకుతగును) అపరాధగణైః = అనేకవిధములైన భగవదపచార భాగవతాపచారాదులగు దుష్కృతసమూహములచే, అపూర్ణకుక్షిః = నిండని కడుపుగల నీవు కథం భవితీ = ఏమి కాగలవో ఆహారము పూర్ణముగా దొరకమిచే కృశించి సత్తాహీనత పొందుదువు కదా. అందుచే నీకు పూర్ణాహార మొసగుటకు సన్నిహిత మైయున్న నన్నే పావరహితునిజేసి యుజ్జ్వలింప దలంపుము. ఆహార పూర్తి కలుగజేయుటకు దగిన పాపకృత్తముడ నగు నన్ను విడిచి కడుపునిండ కుడువ బెట్టలేని మితపావులయెడకు పోవుట నీ తెలివితక్కువ యగునని దయను నిందించినట్లు తోచుచున్నను (దయ నీయతరై రపూర్ణకుక్షిః=యను పాతాంతరమును బట్టి) ఒకానొక మహాత్తర పాపవర్తనుడగు చేతనుని రక్షింప సంకల్పించుచున్నట్లు స్తుతి వ్యంజిత మగుచున్నది. కావున వ్యాజస్తుతి యలంకారము. దీనివలన అనవధి కాసంఖ్యే యాపరాధవర్గ దూషితుండగు నన్ను అనుగ్రహించుటకు పూర్ణపాత్రముగా పరిగణింపుమని ఫలితార్థము. మంజు॥ అపరాధ భాజనుల ♦ కగ్రీవ ర్తినై

కృప ! నే నిలుండఁ బరి ♦ కింప కీవు స్వ
ల్పపు పాపులైన జను ♦ లక దలంచు పే
నిపుణంబు ? నీకడుపు ♦ నిండు తెట్లగుక॥

తా. మహాపరాధులలో ముఖ్యుడనగు నన్ను రక్షించుట మాని స్వల్పపాపము చేసినవారిని రక్షింపదలంచెదవు. వారొసంగెడు పాపాపహారములచే నీకడుపు నిండనేరదు. అందుచే నన్నే రక్షించి నాపాపములనే హరించి యభివృద్ధి నొందుము.

30. అవ. నాకంటె లోకము లోనివారెల్లరు మితపావులు. నీయనుగ్రహమునకు నన్నే పాత్రునిగాఁ జేకొని యాశీర్వాదముని పొదములందు సమర్పింపుమని దయను పొందించుచున్నారు.

శ్లో॥ అహం మ స్మృపరాధచక్రవర్తీ
 కరుణే త్వం చ గుణేషు సార్వభౌమి ।
 విదుషీ స్థితి మిదృశీం స్వయం మాం
 వృషశైలేశ్వర పాదసాత్కురుత్వం॥

టీ. అహం అపరాధచక్రవర్తీ అస్మి = నేను అపరాధములు చేయుజనులలో నగ్గిగణ్యుడ నగుచున్నాను. లేక అపరాధమే చక్రము దానిని మాటిమాటికి కులాలచక్రమువలె ప్రవర్తింపఁ జేయువాడను, లేక అపరాధచక్రము (మండలము) దాని మధ్య ప్రవర్తించువాడను, అనగా ఎల్లపు డపచారములు చేయుచుండువాడను, అహం శబ్దము చక్రవర్తిత్వముచే గల్గిన యహంకారమును స్ఫురించుచున్నది. త్వంచ = “మోక్షయిష్యామి మాశుచ ” “నమే భక్తః ప్రణశ్యతి ” “మచ్చిత్త స్సర్వదుర్గాణి మత్ప్రసాదా శ్శరిష్యతి” యని ప్రతిజ్ఞ చేసినట్టి నీవునో, గుణేషు సార్వభౌమి = భగవత్కృత్యాగుణములమధ్య మొదట గణింప దగినదానవు. దాసీభూత సమస్త జ్ఞానశక్త్యాది గుణములు గలదానవని యర్థము. ఈదృశీం స్థితిం = ఇట్టిస్థితిని, నాచక్రవర్తిత్వమును, నీయొక్కసార్వభౌమిత్వమును, విదుషీ = తెలిసిన నీవు, అనగా చక్రవర్తిత్వము గాని సార్వభౌమిత్వముగాని, యొక్కనికే తగును. ద్వైరాజ్యస్థితి మంచిదికాదు, శత్రువును దెలిసినవెనుక వానివిషయమై యుపేక్ష కూడదు. కావున జ్ఞానశక్త్యాది సాంగత్యముచే బలవంతురాలగు, త్వం = నీవు, మాం = నన్ను దయనీయుడగునన్ను, లేక రాజు పక్షమున దుర్బలుడైన నన్ను, వృషశైలేశ్వర పాదసాత్కురు = శ్రీనివాసుని పాదముల కధీనవర్తననిగా జేయుము. తత్పాదకైంకర్య నిరతునిగా జేయుమని యర్థము. లోకములో చక్రవర్తిత్వములున్నయెడల, నందు బలవంతుడగువాడు బలహీనుని నొడిచిగాలు

సులతో గట్టి, యొక పర్వతపాదప్రదేశమున పడవేసి, వానిరాజ్య మంతయు స్వాధీనము చేసికొని తానే సార్వభౌముడగుట సహజము. అట్టి నరపతుల వృత్తాంతము ప్రస్తుతార్థమున స్ఫురించుటచే సమా సోక్తి అలంకారము.

మంజు॥ సతతాపచార జన ♦ చక్రవర్తి నే

సతతంబు దేవి ! గుణ ♦ సార్వభౌమి నా

స్తుతిఁ గంటి వీయునికిఁ ♦ జూచి నీవ శ్రీ

పతి కొప్పగింపు ననుఁ ♦ బాదభృత్యుఁగా॥

తా. ఓదయా ! నేను పాపవర్తనులకెల్ల చక్రవర్తియగుదును నీవు గుణేశ్వరివి. ఇద్దరికి ప్రభుత్వము చెల్లదు. మహాబలవంతురాలగు నీవు బలహీనుడైన నన్ను గెల్చి శ్రీనివాసునకు పాదకింకరునిగాఁ జేయుము. ఇదియే నీకు నాయం దనుగ్రహము కలుటకు ఫలము.

31. అన. శరీరావసానమున శ్రీరమారమణుని చరణపరి చర్యా నిరతునిగా జేసెదవు గాని, యంతవరకు వృషగిరిమొదలగు దివ్యదేశములందు ఎడతెగని నివాసము నాకు కల్పింపవలయునని దయను ప్రార్థించుచున్నారు.

శ్లో॥ అశిథిల కరణే స్మిన్నక్షత శ్వాసవృత్తౌ

వపుషి గమనయోగ్యే వాస మాసాదయేయం ।

వృషగిరికటకేషు వ్యంజయన్తు ప్రతీతైః

మధుమధనదయే త్వాం వారిధా రావిశేషైః॥

టీ. హేమధుమధనదయే! = ఓ మధువైరియగుశ్రీనివాసుని దయా ! అస్మిన్ వపుషి = ఈశరీరమునందు, అశిథిలకరణే = వృద్ధ భావముచే కర్మజ్ఞానేంద్రియముల పలుత్వము తగ్గుటకుమునుపే, అనగా ముదిమి రాక మునుపే, అక్షతశ్వాసవృత్తౌ = ఉచ్ఛ్వాస

నిశ్వాసములకు నిరోధమురాకమునుపే అనగా మరణదశకు ముందు గానే, అందుచేతనే శరీరము గమనయోగ్యేనతి = దివ్యదేశములకు బోవ యోగ్యత కలిగినపుడే, ప్రతీతైః = ఇహపరలోక సౌఖ్యదాయకములని లోకశాస్త్రము లందు ప్రసిద్ధి నొందిన, వారిధారాని శేష్ఠైః = ఆకాశగంగ, పాపనాశము మొదలగు జలచాశవిశేషములచే, త్వాం వ్యంజయత్సు = శీతలత్వ నుధురత్వ తాపహరత్వాది గుణములచే నిన్ను ప్రకాశింపజేయు, లేక నీస్మారకమును గలిగించు నట్టి (ఈజలప్రవాహములు భగవంతుని దయాప్రసాదములేయని, యుత్పేక్షింప దగియున్నవని భావము) నృషగిరికటకేషు = వేంకటాద్రి సానువులందు, వాసమాసాదయేయం = నిత్యవాసమును సమకూర్చవలయు “యావచ్ఛరీరపాత మత్రైవ శ్రీరంగే సుఖమాస్వ” యని దేశికులవారి విషయమై శ్రీరంగనాయకి దేవితెల్పినట్లు భగవద్దయావైభవ ప్రకాశమానములగు నీటిధారలచే నలంకరింపబడిన వృషాద్రి సానువులందు నివాసము కోరబడినది.

తరలము॥

బలము నిందియశక్తులున్ వెనఁబాయు పూర్వమె శ్వాసవృత్తులు దొఱంగకమున్నె దేహము ♦ తోఁ జనందగువేళ, నన్వేలయఁజేర్చుము నీమహత్త్వము ♦ నెమ్మిఁ దెల్పు ప్రసిద్ధమా సలీలధారలఁ గ్రాలు వేంకట ♦ శైలసానువులన్ దయా॥

తా. దయా! నాయీదేహము ముదిమిచే కృశించి యింద్రియములు శక్తిహీనత పొందుటకుముందే, దివ్యదేశములకు బోవ శరీరములో బలమున్నప్పుడే, నీవైభవమును మిక్కిలిగా ప్రకటించు ఆకాశగంగ పాపనాశము మొదలగు నీటిధారలచే విశ్రుతమైన శ్రీవేంకటాద్రిచరియలందు నన్ను జేర్చి సుఖంపజేయుము.

32. అవ. “మహాత్మానస్తు మాం శార్థ దైవీప్రకృతి
మాశ్రితాః | కథయంతశ్చ మాం నిత్యం తుష్యంతి చ రమంతిచ॥”
అను గీతోక్తిచోప్పన భగవద్భాగవతాచార్యులగోష్ఠినుండి, భగవ
ద్గుణానుభవము చేయుటకు వీలైన దివ్యదేశములందు నివాసము
తనకు గోరినవిధమున కల్పించిన భగవద్దయావిషయమై ప్రీతికల్గిన
యాచార్యులవారు, దయను రంజింపనెంచి, సపత్నులచేతను గొని
యాడదగిన నొకానొక నాయికావృత్తాంతము స్ఫురించువిధముగా
సమాసోక్తి యలంకారముచే స్తోత్రము చేయుచున్నారు.

శ్లో॥ అవిదితనిజ యోగక్షేమ మాత్మానభిజ్ఞం

గుణలవ రహితం మాం గోఘ్రకామా దయే త్వం ।

పరవతి చతురైః తే విభిః మై శ్శ్రీనివాసే

బహుమతి మనఃపాయాం విందసి శ్రీధరణ్యోః॥

టీ. హేదయే = దయా ! అవిదిత నిజయోగక్షేమం = అపా
వ్యములైనవానిని పొందుట యోగము, అట్లు పొందినట్టి విశేషము
లను నిలుకడగా నుండునట్లు చేయుట క్షేమము. ఈ రెండును దెలి
యలేనట్టి “క్వాహ మత్యంత దుర్బుద్ధిః క్వ చాత్మహితవీక్షణం”
అన్నట్లు ఆత్మహితాహితము లేమియు తెలియనివాడును ; అందుచే,
ఆత్మానభిజ్ఞం = దేశాత్మవివేకము లేనివాడును, గుణలవరహితం =
సాత్త్విక ఆస్తిక్యాదులైన సుగుణములు లేకముకూడ లేనివాడును,
రక్షించుటకు వ్యాజభూతమగు యాదృచ్ఛికాది సుకృత మించుక
యేనియు లేనట్టి, మాం = నన్ను “అమర్యాదః క్షుద్రా శ్శలమతి
రసూయాప్రసవభూః | కృతఘ్నా దుర్కాసీ స్మరపరవశో వంచన
పరః నృశంసః పాపిషః॥” అను విధమున సకలదుర్గుణముల కాటవ
ట్టగు నన్ను, గోఘ్రకామా త్వం = అశ్రితవ్యామోహముచే రక్షింప
దలచిన నీవు, చతురైః తే విభిః మై = విశేకరణసమర్థములగు నీ

విలాసభంగులచే, శ్రీనివాసే పరవతి (సతి) శ్రీనివాసుని పరవశత్వ మొందునట్లు చేయగా, అనగా స్వామి తననిరంకుశస్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయినీకు విధేయుడై యుండగా, శ్రీధరణ్యః = సవత్నులగు లక్ష్మీభూదేవులవలన, అనపాయాం బహుమతిం విందసీ=యదార్థ మైన బహుమానమును లేక పొగడ్తను పొందగలవు. వారు నిన్ను సగౌరవముగా జూచి, “ఆహా! ఏమి నీయొక్క వాత్సల్యాతిరేకము ఎంత ఆశ్రితపక్షపాతము కలదానవే! విభుని వశీకరించు విలాససంపద నీకే మిక్కుటముగా కలదు” అని బహువిధముల నిన్ను గొని యాడుదురు. మానినీజనములకు, సవత్నుల సన్మానమునకు మించిన లాభ మొందులేదని తాత్పర్యము.

త|| అవిది తాత్పర్యరీరబోధుడ ♦ సజ్జడ గుణహీనుడ౯
ధుస్రమ యైనను వేంకటాద్రివ ♦ రుండు సన్న భరింపగ
భవ దనంతవిలాస భంగుల ♦ వశ్యుడైన దయా! మహీ
భవనమాతలు నీయెడ౯ బరి ♦ పూర్ణగౌరవ ముంచరే||

తా. సదసద్వివేకము లేనివాడును హితాహితము లెఱుగని వాడును సుగుణము బొత్తిగా లేనివాడునగు నన్ను రక్షింపగా, శ్రీనివాసుని నీయొక్క విభ్రమవిలాసములచే వశ్యుడగునట్లు చేయు నిన్ను జూచి, నీసవత్నులగు రమాభూదేవు లిరువురు నిన్ను మిక్కిలిగా కొనియాడగలరు. సవత్నుల సన్మానము పొందగలవని భావము.

కిరి. అవ. అభిలషిత దీప్యదేశనివాసము ప్రాప్తిపజేయుటకు ముందుగా, తత్ప్రేతిబంధకమైన పాపసంచయ నివృత్తిని దయగావించుప్రకారము నందు సమాసోక్తిరీతి ననుసరించి, గుణగర్విష్టుడైన న్యాయప్రభువుచే నధిష్ఠింపబడిన సభలో జరుగు వాదీప్రోతి పాదుల వృత్తాంతము నారోపించి వర్ణించుచున్నారు.

శ్లో॥ ఫలవితరణదక్షం పక్షపాతానభిజ్ఞం

ప్రగుణ మనువిధేయం ప్రాప్య పద్మాసహాయం ।

మహతి గుణసమాజే మానపూర్వం దయే త్వం

ప్రతివదసి యథార్హం పాప్మనాం మామకానాం॥

టీ. దయే ! సంబోధనము ; ఫలవితరణదక్షం = పుణ్యపాపాను
రూపములగు ఫలముల నిచ్చుటయందు సమర్థుడును (న్యాయాధిపతి
పక్షమున తీర్పుచెప్పటయందు నేర్పరి యని యర్థము.) పక్షపాతా
నభిజ్ఞం = సమాశ్రయణ విషయమున సర్వభూతిసముచును, “దేవా
నాం దానవానాం చ సామాన్య మధిదైవతం”, “న మే ద్వేషో
స్తి న ప్రియః”, “విభీషణోవా సుగ్రీవ యది వా రావణ స్వయం”
అను వాక్యములచే భగవంతుని సర్వసమశ్వము తెలియుచున్నది.
(న్యాయాధిపతిపక్షమున పక్షపాతములేక త్రాసునుబోలు చిత్తము
గలవాడని యర్థము). ప్రగుణం అనువిధేయం = ప్రకృష్ట గుణ
సంపదచే సులభా రాధ్యుడును, లేక, ప్రగుణస్య మనోః విధేయం =
శ్రేష్ఠమగు అష్టాక్షర మంత్రరాజమునకు వశ్యుడగువాడును,
అయిన పద్మాసహాయం = శ్రీకాంతుని (ఈవిశేష్యము అభిపా)య
గర్భితము.) “దయామివ కృతోదయః” అన్నట్లు కరుణాస్వరూ
పిణియగు శ్రీదేవి సహాయసంపత్తిని సూచించుచున్నది. అట్టి ప్రభు
వైన శ్రీనివాసుని, ప్రాప్య = పొంది లేక వశీకరించి, మహతి గుణ
సమాజే = శ్రేష్ఠములైన జ్ఞాన శక్తి వీర్య తేజో బలాదులగు ననం
తములగు భగవద్గణములుగూడిన సభయందు (న్యాయాధిపతిపక్ష
మున గుణగర్వితులగు నార్యులచే నిండిన సభయనియర్థము.) త్వం =
నీవు, మామకానాం పాప్మనాం = నాపాపములను గూర్చి, మాన
పూర్వం = ప్రమాణోపహాస పురస్కరముగ (న్యాయాధిపతిపక్ష
మున చట్టములప్రకారముల నుపన్యసించుటయని యర్థము.) యథా

ర్వం = తగినవిధముగా వీడు నిగ్రహార్హుడు కాడని, ప్రతిపదసి = ప్రతివ్యక్తి నొసంగెదవు. దండనోపయుక్తములగు భగవద్గుణాంతరములై “వీడు దండనీయుడు, అజ్ఞను మీటి వర్తించినవాడు, పాపానురూపముగ దండన విధించుట కర్హు ” డని జాగరూకతతో నుండి తెలుపుచుండగా, నిగ్రహప్రసక్తి యెఱుంగని దయ “వీడు పాపవర్తనుడుకాడు. ప్రపత్తి చేసినవాడు, దయనీయు ” డని పలు విధముల ప్రమాణపూర్వకముగా వాదించ భగవంతుడు దయావిధేయుడై గుణాంతరముల పల్కులను విశ్వసించక తోసిపుచ్చి, చేతనుని పాపవర్గములను తీమించుచున్నాడని యర్థము. కాబట్టి దురిత విజయము కృపచేతనే కల్గుచున్నదనియు, ప్రపన్నుల పూర్వోత్తరా ఘములన్నియు భగవంతుడు సహించుచున్నాడనియు ఫలితార్థము.

త|| బహు ఫలప్రదదత్తు నాఘని ♦ బక్షపాత విహీను శ్రీ

సహచరుః గుణధుర్యు సేవ్య వ ♦ శంభోసర్పి బలాదుతా

మహిత సద్గుణగోష్ఠి నుండి ప్ర ♦ మాణపూర్వముగా దయా

యహితుడై యని నన్నుఁ గూర్చి యథార్హమై యెదురాడవే||

తా. సర్వఫలప్రదాతయు, సర్వసముడును, సకల కల్యాణ గుణ పరిపూర్ణుడును, సులభ సేవ్యుడు నగు పద్మావల్లభుని సమస్త గుణములును గొల్చి సభలోనుండగా నీవు నావిషయమై పూని ప్రమాణోపన్యాస పురస్కరముగా నాపాపములనుగూర్చి తగినవార్తలాడగా, ఆశ్రీఃపతి నీకు విధేయుడై నా పాపములన్నియు తీమించుచున్నాడు.

34. అవ. ప్రపన్నజనుల సమస్తపాపములను హరించుటకు వాత్సల్యాతిశయముగల భగవద్దయతప్ప వేటొండుకారణముకలుగ నేరదని రూఢిగాఁ బల్కుచున్నారు. అవి అనుభవించియు దీరవు. ప్రాయశ్చిత్తవిధులచేతను దొలగవు.

శ్లో॥ అనుభవితు మఘాఘం నాల మాగామికాలః
 ప్రళమయితు మశేషం నిష్క్రియాభి ర్న శ క్తం ।
 స్వయ మితి హి దత్తే త్వం స్వీకృత శ్రీనివాసా
 శిథిలితభవభీతి శ్రీయసే జాయసే నః॥

టీ. హేదయే ! అఘాఘం = మనోవాక్కాయములచే
 కాలత్రయసంభూతములైన సంఖ్యాతీతమగు పాపబృందములను, అను
 భవితుం = అనుభవించుటకు అనగా పాపఫలము లనుభవించి వానిని
 క్షయింపజేయుటకు, ఆగామికాలః = రాబోవుకాలము, నాలం =
 (అపరిచ్ఛిన్నమైనను) పర్యాప్తమైనది కాదు ; పాపవర్గము లసంఖ్యే
 యము లగుటచే ఎన్నిజన్మలెత్తి ఫలానుభవము చేసినను తీరదని
 భావము ; అశేషం - నిష్క్రియాభిః - ప్రళమయితుం = అంతయు
 మొదలంట ద్వాదశాహాది ప్రాయశ్చిత్తములచేతను దానహోమ
 జపాదులచేతను శమింపజేయుటకు, నశ క్తం = సాధ్యమైనదికాదు.
 (ప్రాయశ్చిత్తాదులు గావింప నడుమ నెన్నియో విఘ్నములు ప్రాప్త
 మగుచుండును. వానిని జేయుటకు శక్తియు ధనమును ఎక్కువగా
 కావలయు) ఇట్లు ప్రతిక్రియలచేతను అనుభవముచేతను తీరనట్టి చేత
 నుని దురంతపాపజాలములను దొలగించు టెట్లని చింత గట్టుకొని,
 త్వం = నీవు, స్వయం = మాప్రార్థన లేక స్వయముగా మా కుపక
 రింప జూని, స్వీకృత శ్రీనివాసా సతీ = వశముచేసికొనిన శ్రీని
 వాసుని గలదానవగుచుండగా, శిథిలితభవభీతిః = సంసారమునకు
 హేతువగు సమస్తపాపములను క్షమించుటచే, సంసారపతనభీతిని
 జోగొట్టుదానవై, నః = మాకు, శ్రీయసే జాయసేహి = ఇహ
 వరంజుట రెంటిను మేలుగూర్చుటకై పాడముచున్నావు కదా !
 భగవంతుడు దయావిధేయుడై స్వయముగా ప్రపన్నుని పాపములను
 హరించి సర్వశ్రీయముల నిచ్చుచున్నాడని భావము.

మ॥ దేవి ! పాపములకా ఫలాప్తిని ♦ దీర్తుమన్న మితంబ రాఁ
బోవు కాలము నిష్క్రియాదులఁ ♦ బ్రుంగఁజేయఁగ శక్తులుకా
లేవు వేంకటనాథు శ్రీసఖు ♦ లీలఁ జెంది యను క్తవై
నీవ మా కథయం బొసంగుచు ♦ నేర్పు గూర్చఁగ శ్రేయములే ॥

తా. దయా ! మా పాపబృందము లసంఖ్యాతములును మహా
త్తిరములు నగుటచే నవి యనుభవముచేతను ప్రియశ్చిత్తాదులచే
తిను దీర్పజాలము. నీవే మాకై పూని శ్రీనివాసుని లోఁబడుచు
కొని మాకు సంసారభయము తెల్ల బాపుచు సర్వశ్రేయముల
నొసగుటకు పూనెదవు.

గీ. అవ. పై రెండు పద్యములందు దయానిధియగు పద్మా
నల్లభుడు ప్రపన్నుల పాపరహితు లగునట్లు చేయుచున్నాడని తెల్పు
బడినది. ఆశ్రితవిషయ నిరతిశయ వ్యామోహప్రేరితయగు దయచే
భగవంతుడు ప్రపన్నుల ప్రార్థనములమైన భావిజన్మలను వారికై
స్వయముగా స్వీకరించుచున్నాడనియు, అందుచే ప్రపత్తి చేసిన
వారు పున్రన్మరహితు లగుచున్నారనియు, భగవంతునకుమాత్రము
అవతారము లెత్తివలసినది తప్పదనియు ఉత్పేక్షామూలమున వివ
రించుచున్నారు.

శ్లో॥ అవతరణవిశేషై రాత్మలీలాపదేశైః
రవమతి మనుకంపే మందచిత్తైః విందకాః ।
వృషభ శిఖరినాథ స్త్వన్నిదేశేన నూనం
భజతి చరణభాజాం భావినో జన్మభేదాః ॥

టీ. హేఅనుకంపే - సంబోధనము ; వృషభశిఖరినాథః =
వృషాచలపతియగు శ్రీనివాసుడు, ఆత్మలీలాపదేశైః = నిజ లీలా
వ్యాజమున గైకొనునట్టి, అవతరణవిశేషైః = మత్స్య కూర్మా ద్యవ

తారములందు, మందచిత్తేషు = అల్పమతులు లేక శార్యాగ్యుల
చిత్తమునందు, అవమతిం వీందన్ = అవజ్ఞను, లేక తిరస్కారభావ
మును గల్గియుండుటను తెలిసినవాడయ్యెను, “ అవజానంతి మాం
మూఢా మానుషీం తను మాశ్రితం | పరం భావ మజానంతో మమ
భూతమహేశ్వరం॥ ” అను గీతోక్తిచొప్పున అజ్ఞులు భగవంతుని
అప్రాకృత దివ్యరూపమునందు సామాన్య మనుష్యభావము గలిగి,
ఒకానొక రాజు మారుడని, గోపబాలుడని తలచి, రామకృష్ణాద్య
వతారముల తత్త్వ మెఱుంగక నిందాపరులై నను, ఆనిందను పాటిం
పక, త్వన్ని దేశేన = నీయొక్కనియుక్తిచే, అనగా నీచే ప్రేరేపిం
పబడి, చరణభాజం = మామేకం శరణంప్రజ యన్నట్లు అతనినే
శరణు సొచ్చినట్టి మహాశ్ములయొక్క, భావిస్తాజన్మభేదాన్ = ముందు
కవశ్యము ఎత్తవలసిన మనుష్యాది జన్మభేదములను, భజతి = స్వయ
ముగా పొందుచున్నాడు. (అనగా వారికై తానే యవతరించు
చున్నాడని భావము.) “ యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి
భారత | అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం॥ ”
అను భగవద్వక్తి చొప్పున దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ వైదిక ధర్మస్థాప
నార్థముగా, కృత తేతాది యుగవిశేషనియమము లేక, వలసినపు
డెల్ల, నిజ సంకల్పమాత్రముచేతనే, దేవమనుష్యాది రూపముల
భగవంతు డవతరించుటను, నిజచరణాశ్రీతులకై పూని యెత్తిన
జన్మనిశేష మని చెప్పటచే, అలంకారము స్వరూపోత్పేక్ష ; లేక
హేతూత్పేక్ష. నూనం = ఉత్పేక్షా వ్యంజకము.

త॥ అవనకేళి ర్ముపాదిరూపము ♦ లాత్మలీల ధరించి మా

ధవుండు తోచిన మందబుద్ధులు ♦ తథ్యమ య్యవతార వై
భవ మెఱుంగక దూఱుచున్న భ ♦ వన్నియుక్తిబ్రహ్మ లీ
యవని దాల్చెను భావిజన్మము ♦ లాతఁ డొందెడు నో దయా !

తా. లోకరక్షణార్థము భగవంతుడు మత్స్య కూర్మా ద్యవ తార భేదములు ధరించగా, మందబుద్ధులు అపజ్ఞచేసిసను దానిని పాటింపక, తిరిగి తిరిగి యవశరించుటను జూడ, నిజపాద సమాశ్రితు లగువారికి పునర్జన్మ లేకుండ చేసి వారికై తాను స్వయముగా నవత రించుచున్నా డేమోయని తోచుచున్నది.

36. అవ. లక్ష్మీనల్లభుడగు శ్రీనివాసుడు దయావిధేయు డని ప్రసిద్ధి నొందియుండగా, శ్రీ భూ నీలాదేవులలో నొక్కతను శ్రీవత్స కాస్తుభ తులసీ వై జయంత్యాదులచే నలంకరింపబడిన వత్స స్థలమున ధరించియు, తక్కినయిరువురను పార్శ్వముల నలంకార ముగా నిల్పియు బహుకరించు టేమియని, దయకు హృద్గోచర మగు శంకను, ఉ త్ప్రేక్షించి పరిహరించుచున్నారు.

శ్లో॥ పరహిత మనుకంపే భావయంత్యాం భవత్యాం

స్థిర మనుపధిహారం శ్రీనివాసో దధాన్ః ।

లలితరుచిషు లక్ష్మీ భూమి నీళాసు నూనం

ప్రథయతి బహుమానం త్వత్ప్రీతిచ్ఛందబుద్ధ్యా॥

టీ హే అనుకంపే ! దయా ! పరహితం = ఇతరులయొక్క మేలును లేక భగవద్రూప్యాదు లెఱుంగక తుచ్ఛసుఖములం దాసక్తి గలవారికి మేలు గల్గు పెట్టని, భావయంత్యాం భవత్యాం = సర్వ కాలము చింతించు నీయందు, స్థిరం అనుపధిహారం = ఎన్నడు తఱు గని నిరుపాధిక స్నేహమును లేక ప్రేమను, శ్రీనివాసో దధాన్ః = శ్రీవల్లభుడు ధరించినవాడై, లలితరుచిషు లక్ష్మీ భూమినీళాసు = మనోజ్ఞమైన కాంతులుగల, లేక భవత్ప్రీతమైన పరోపకారమును గుర్తించి, కొనియాడు భావనావిషయముగల ప్రభానులైన మహి మీత్రీయము ముందుగా, త్వత్ప్రీతిచ్ఛందబుద్ధ్యా = నీ పరహిత ప్రవర్తనమును గుర్తించిన (శ్రీనివాసుడు), బహుమానంప్రథయతి=

వారియెదుట నిన్ను మిక్కిలి గ్లాఘించి నీయందలీ గౌరవాతిశయమును ప్రకటింపగలడు. అందుచే ఆదేవులకు నీయందు ప్రీతియే కాని, సవతిజనులకుండు మత్సరము మొదలగు భావములు లేవని తాత్పర్యము. త్వత్ప్రీతిచ్చందబుద్ధ్యా యనుటచే హేతూత్వేక్ష. లలితరుచిషు యనుట మువ్వరు దేవుల గుణాతిశయమును దెల్పు విశేషణము కావున, అలంకారము పరికరము. బహుమానప్రకటనమునకు దయయొక్క పరహితప్రవర్తనమును, అందుచే శ్రీనివాసునకు దయయందు గల నిరవధిక స్నేహమును కారణములని దెల్పుటచే అలంకారము కావ్యలింగముకూడ యగును.

త|| పరహితం బెడఁదఁ దలంచెడు ♦ భవ్యవర్తనఁ దేవి ! ను

సీరతరంబగు చెల్లి నీయెడ ♦ శ్రీనివాసుండు దాల్చి నిఁ

సురుచిరాకృతిశోభితుల్ మహిఁముఖ్ ప్రధానులు మువ్వరుఁ

గరముమెచ్చ నుఱించు నీయుప ♦ కారముల్ దలపోయుచున్ ||

తా. దయా ! ఎల్లప్పుడు ఆశ్రితానాశ్రిత విభాగములేక యందఱియెడ అనుకూలప్రవృత్తియు, పరోపకారబుద్ధియు గల్గు నీయెడ శ్రీనివాసుడు నిరతిశయ ప్రేమగలవాడై, తన దేవీత్రితయము ముందు నిన్ను మిక్కిలిగా గౌరవించుచు పొగడుచుండగా, వారును నీయెడ సౌమ్యబుద్ధికల్గి యొరుల కుపకరించు నీస్వభావమును తెలిసికొని సంతోషించుచున్నారు.

67. అవ. పైనచెప్పిన దయయొక్క పరహితప్రవృత్తికి, విశేషముగు దృష్టాంత మొకటి తెల్పుచున్నారు.

శ్లో॥ వృషగిరి సవిధేషు వ్యాజతో వాసభాజాం

దురితకలుషితానాం దూయమానా దయేత్స్వం |

కరణవిలయకాలే కాందిశీకస్మృతీనాం

స్మరయసి బహులీలం మాధవం సావధానా ||

టీ. హేదయే ! వృషగిరిసవిధేషు = వేంకటగిరి పరిసరారణ్య ప్రదేశములందు, వ్యాజతో వాసభాజాం దురితకలుపితానాం = గాఢ గహనప్రదేశముల వాసముచేయు నెవమున శ్రీ శ్రీనివాసుని సేవింపవచ్చు జనములను హింసించి, వారిధనములను ప్రాణములను హరించుచు, జీవహింసయే వృత్తిగాగల పాపభూయిష్టులైన చోర కిరాతాదుల విషయమై ; దూయమానా త్వం = పరదుఃఖమును జూచి సహింపనేరని నీవు క్లేశము నొందినదానవై, కరణవిలయ కాలే = ఇందియములు ప్రిదిలి విశక్తతనొందినట్టి చరమకాలమున, కాందిశీక స్మృతీనాం = దూరముగా తరుమబడిన జీవహింసనాది పాప చింతలు గలవారి రక్షణవిషయమై (అనగా శరీరవియోగకాలమున దుష్ప్రవర్తనలుగల చోరకిరాతాది జనులకు స్మృతి తప్పి, పాపచింతనలు లేకుండు సమయము నెఱిగి, ఇది రక్షణావసరమని తలచిన దానవై), బహులీలం మాధవం = అనేకవిధ జగద్వ్యాపారాదులందు సక్తుడగు శ్రీవల్లభుని, సావధానా (భవతీ) = ఆశ్రితరక్షణమునందు వ్యాజము సంపాదించునిమిత్తము అవధానముగల నీవు, స్మరయసి = రక్షణార్థము విజ్ఞాపనము చేసెదవు. వీరు దురిత దూషితులైనను భవ ద్విషయవాసులు ఇప్పుడు వారికి దురిత చింతలు లేవు. ఇది రక్షణావసరము అని అవసర ప్రతీక్షుడైన శ్రీరమణుని తలంపించెద వని యర్థము. “ శ్రీమాన్ వేలాప్రతీక్షో భవ భయహరణే చేత్యభాణీ చ్చతారిః ” అని భగవంతుడు చేతనరక్షణమునకు సిద్ధుడై రక్షించుటకు అవధియగు కాలమును (అవసరమును) గిరీక్షించుచున్నాడని శ్రీనమ్మాళ్వార్లు సాయించియున్నారు. ఇక్కడ దురితప్రవర్తనలను రక్షించుటను ‘ కాందిశీకస్మృతీనాం ’ అని సమర్థించుటచే, కావ్యలింగమలంకారము. ‘ బహులీలంమాధవం ’ అనుటచే బహుకార్యభార మగునగున ప్రభువులకు స్మారణ మవశ్య

మని సూచించుచున్నది. 'వ్యాజతో వాసభాజాం స్మరయసి' యను టచే వృషగిరి కానన నివాసమాత్రమున రక్షణవ్యాజ మేర్పడినదని అసమగ్రహేతువుచే కార్యోత్పత్తి వర్ణింపబడినందున విభావనాలంకారము.

త॥ కరుణ ! యావృషభాద్రిచేరువ ♦ కాననుండు నెపంబునన్
దురితవర్తనులై చరించెడు ♦ దుష్టచోర కిరాతులన్
గరణముల్ శిధిలంబు లయ్యెడు ♦ కాలనుండు భయద్రుత
స్మరణులం గని యోర్వ కీవర ♦ మాధవున్ దలంపింపవే॥

తా. దయా ! వేంకటాద్రి పరిసరారణ్యభూముల వాసము చేయు నెపమున మిక్కిలిగా జీవహింస చేయుచు జీవించు చోరకిరాతాది మహాపాపచారితులను గూడ రక్షించుటకు వ్యాజము సంపాదించి, వారి రక్షణవిషయమై తటియెఱింగి, బహుజగదవన రక్షణాదికృత్యములందు లోలుడైన శ్రీకాంతునకు విన్నవించెదవు కదా. ఆహా ! ఏమి పరోపకారచింత. భగవదనుగ్రహప్రాప్తికి నీపురుషకారము గొప్పదికదా !

38. అవ. దేవీ ! దయా ! ఒక్క పాపాత్ములగు చోరకిరాతాది భగవద్విషయవాసుల రక్షణమేమి యాశ్చర్యము ? నీవేకదా సంసారసాగరపతితులైన సకలజీవులను దరింపజేయు సాధనమగు యానపాత్రమును (నావను) బోలియున్నావని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ దిశిదిశి గతివిదిభి ధ్దేశికై ర్నియమానా
స్థితర మనుకంపే స్త్యానలగ్నా గుణై స్త్వం ।
పరిగతవృషశైలం పార మారోపయంతి
భవజలధిగతానాం పోతపాత్రీ భవిత్రీ॥

టీ. హే అనుకంపే ! భవజలధిగతానాం = సంసారసాగరమునబడిన జనులకు, పోతపాత్రీభవిత్రీ = నావయై పరగుట కర్హురాలగు, త్వం = నీవు, గతివిద్భిః దేశికైః = కైవల్య ఐశ్వర్య భగవత్ప్రాప్తియనబడు మూఁడువిధగతులను బొందుటకు మార్గము లెఱింగినవారైన యాచార్యులచే, లేక అర్చిరాదిక ధూమాదికగతుల విధ మెఱింగినవారనియు చెప్పనచ్చును. (నావపక్షమున పడవను నడపవలసిన మార్గము లెఱింగిన నావికాగ్రేసరులని యర్థము.) దిశి దిశి నీయమానా = రక్షణోచితులగు చేతనులవిషయమై ప్రసరింపజేయబడి, యనగా వారు దయకు వాస్త్రులగునట్లు చేయబడుచున్నారనుట, (నావపక్షమున అన్నిదిక్కులను చేరవలసిన ప్రదేశమునకు నీడ్వబడినదని యర్థము.) గుణైః = పరికరీభూతములగు భగవ దితరగుణములచే, స్త్రావణగ్నా = అప్రకంప ప్రభావము గలదాననై, అనగా అభీష్ట కార్యనిర్వహణశక్తి గలదాననై (నావ పక్షమున, గుణైః రజ్జువులచే, స్త్రావణగ్నా = నిబిడసంబంధము గల్గి ; బలముగల నావ యని యర్థము.) స్థిరతరం పరిగతవృషశైలం పారం = మిక్కిలి స్థిరమైన ప్రాప్త్యసాసమును శ్రీనివాసాధిష్టితమునైన వృషగిరియును గట్టును, ఆరోపయంతి = సంసారజలధి మగ్నులను ప్రాపింపజేసెదవు ; స్థిరతరం పారం అనుటచే శ్రీనివాసుని చేరినవారికి పునర్జన్మ భీతి లేదని సూచితము. ఐశ్వర్యాదిగతులు పొందినవారు “గతా గతం కామకామా లభంతే” అన్నట్లు తిరిగి ఫలానుభవ క్షీణపుణ్యులై జన్మించెదరు. “ఆబ్రహ్మభవనా ల్లోకాః పునరావర్తినోరున | మా ముపేత్య తు కౌంతేయ పునర్జన్మ న విద్యతే ||” అను గీతోక్తిప్రకారము, శ్రీనివాస పారమును జేరినవారు తిరిగి అస్థిరమును దుఃఖాలయమును నగు జన్మ లెత్తకుండురు. “సంసారార్ణవ మగ్నానాం విషయాక్రాంత చేతసాం | విష్ణుపోతం వినా నాన్య త్కించి దస్తి పరాయణం ||” అనుశ్లోకార్థము ఇందు వివరింపబడినది.

మ॥ అంతటా గతివేదులైన మ ♦ హామతుల్ నడపింప, న
 త్యంత సత్వగుణాప్రకంపతః ♦ దాల్చి నీవనుకంప ! ని
 త్పింతః జేర్చుదు యానపాత్రీము ♦ చెల్వుఁ దాల్చి భవార్ణవా
 భ్యంతర స్థితులైన మమ్ము వృ ♦ పాద్రీశేఖర పారము॥

తా. దయా! నీవు గతివిశేషము లెఱింగిన మహదాచా
 ర్యులచే నడపింపబడి, సత్వగుణాదులచే అప్రకంపయగుచు, గట్టి
 నావను బోలి, సంసారసముద్రమున మునిగిన జనులను తరింపజేసి
 శ్రీనివాసుడను గొప్పపారప్రదేశమును చేరునట్లుగాజేసెదవు. అనగా
 పరమగతికి నీవే కారణ మగుచుందువు.

39. అవ. క్షుద్రములు నశ్వరములు నగు ఫలములు బొంద
 గోరి తిరుగువారికిగూడ నీవు భగవంతునియందు రుచి కల్గింపజేసి,
 వారిని కృమముగా నుజ్జీవింపఁ జేయుచున్నావని, క్లేషతో గూడిన
 రూపకాలంకారమున వివరింపుచున్నారు.

శ్లో॥ పరిమితఫలసంగా త్ప్రాణినః కింపచానా
 నిగమవిపణిమధ్యే నిత్య ముక్తానుషక్తం ।
 ప్రసదన మనుకంపే ప్రాప్తవత్సా భవత్సా
 వృషగిరి హరినీలం వ్యంజితం నిర్విశంతి॥

టీ. అనుకంపే! సంబోధనము, పరిమిత ఫలసంగాత్ =
 నశించు స్వభావముగల స్వల్పఫలములం దాసక్తులై ప్రవర్తించు,
 కింపచానా ప్రాణినః = క్షుదులైన జీవులు, “జ్ఞానేనహీనః పశుభి
 స్సమానః” అన్నట్లు పశుప్రాయులగుటచే వారిని ప్రాణు లనబడి
 నది. ప్రసదనం ప్రాప్తవత్సా భవత్సా = వారివిషయమై రక్షణ
 వ్యాజ్యము సంపాదించి ప్రసన్నురాలవగునీచేత, నిగమవిపణిమధ్యే =
 వేదములను అంగడివిధినము, (వేదములు సకలవిధమైన అధికా

రముగల జనులకు, వారివారి యోగ్యతచొప్పున, స్వల్పములును గొప్పవియునగు పురుషార్థములను బొందుట కుపాయము ప్రతిపాదించుటచే, వానిని విపణిమార్గముతో రూపింపబడినది. అంగడివీధులలో సకలవిధములైన సరకులు కొనవచ్చును.) ఇంద్రనీలమణి పక్షమున (నిగమమనగా పురము) పురమునందలి యంగడివీధి మధ్యయందని యర్థము ; నిత్యముక్తానషక్తం = నిత్యములును ముక్తులునగు సూరిజనులచే గూడినట్టిదియు (ఇంద్రనీలపక్షమున నిత్యము ముక్తములతో గూడినట్టిది) వ్యంజితం = వ్యక్తమైనదియు (ఇంద్రనీలపక్షమున బజారున ప్రదర్శింపబడినది) అయిన వృషగిరిహరినీలం = వృషాద్విపైనున్న నీలమేఘశ్యామూడగు హరిని (ఇంద్రనీలపక్షమున వృషగిరియను ఆకరమున బుట్టిన ఇంద్రనీలమును శ్రేష్ఠముగు మణివిశేషమును) నిర్విశంతి = సర్వభోగ్యాధిక వస్తువుగా నెఱింగి యనుభవించెదరు. (ఇంద్రనీలపక్షమున మహార్షులగు నీలరత్నమును బొంది పరమానందము బొందెదరు.) ఒకానొకడు స్వల్పములగు కూరగాయలు మున్నగువస్తువులు కొనుటకై యంగడివీధిలో దిరిగి, యొకచోట శ్రేష్ఠముగు నీలరత్నమును బొంది, తన సుకృతవిశేషమునకు సంతోషించుచు, రత్నలాభమున పరమానందము వహించునట్లు, నీచులగు జనులు స్వల్పఫలాసక్తచే వేదోక్తబహువిధకర్మల ప్రవర్తించి, భగవద్దయాప్రభావమున “యావాన్తర్థ ఉదపానే సర్వతస్సంస్థితోదకే తావాన్ సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతిః” అను గీతావాక్యముచొప్పున, కామ్యకర్మపరులు గాక, మోక్షోపయుక్తములగు కర్మలందు తగులుచు, తుదకు భగవద్నిత్యకైంకర్యరూపముగు మహానందమును బొందుచున్నారని భావము. వృషగిరిహరినీలము కీర్తినివాసుడను నీలము “సదా పశ్యంతి సూరయాః” అన్నట్లు నిత్యము సూరిబృంద సేవ్యమైనది కావున నిత్యముక్తాను

షక్తం అనబడినది. ఇంద్రనీలమణికూడ నిరంతరము ముక్తాహారము నకు నడుమ గ్రుచ్చబడి, నాయకమణియై వెలుగుచుండును. శ్రేష్ఠమగు రత్నము దోషరహితమై హృద్యమై సర్వమంగళప్రదమై మహామహిమకలదియునై వెలుగుననుట రత్నశాస్త్రప్రసిద్ధము. స్వల్పలాభమునకు బూని ప్రవర్తించినవానికి గొప్పలాభము గిట్టినట్లు వర్ణించుటచే అలంకారము ప్రహర్షణము.

మ॥ దీనవృత్తి గదర్యు లీభువి ♦ దేలి స్వల్పఫలాన్ములై
పూని యాగమపణ్యవీధుల ♦ బొంది తా రట నిత్యము
క్తానుషక్త మహాజనార్హ నృ ♦ షాద్విరా డ్దరినీలమున్
మానకన్ గని సంతసిలుట ♦ మాత నీమహిమన్ గదా॥

తా. నీచులైన జనులు నశించునట్టి తుచ్ఛములైన భోగములు బొందగోరి వేదములను సంగడివీధులందు తిరుగుచుండగా, వారియెడ ప్రసాదమును బూనిన నీమహిమచే వారు తుదకు నిత్యముక్తాసమేతహగు వృషగిరిపై యున్నట్టి హరినీలమును బొంది మహానందమును బొందుచున్నారు.

40. అవ. ఇట్లు మందబుద్ధియగు కొడుకునం దెక్కువ మక్కువగల తల్లివలె నొప్పుచు, సంసారపతితులైన భ్రష్టులగు నీచ జనులయందును అవ్యాజప్రేమ కలిగి, రక్షించుటకు నేదో యొక వ్యాజము సంపాదించి, నిరతిశయమోక్షఫలము నొసంగు నీయందు సన్మానములేక, అనగా ఉపేక్షకలిగి నిన్ను పురస్కరింపనొల్లక, గత్యంతరములగు జ్ఞానకర్మాది మార్గములను మోక్షమునకు పర్యాప్తములని యెవడు భావించి ప్రవర్తించునో, యట్టివాడు దృష్టాంతరహితుడైన యవివేకుడగుచున్నాడని నిదర్శనాలంకారముచే వివరించుచున్నారు.

త్వయి బహుమతిహీన శ్రీనివాసానుకంపే
జగతి గతిమి హాన్యాం దేవి సమృన్యతే యః।
సఖిలు విబుధసింధౌ సన్నికష్టే వహన్త్యాం
శమయతి మృగత్పన్తా వీచికాభిః పిపాసాం॥

టీ. హేదేవి! శ్రీనివాసానుకంపే! రెండు సంబోధనములు
జ్ఞానవైరాగ్యభూషణులుగు దేశికులవారికి భగవద్దయయందలి నిరతి
శయ బహుమానమును ప్రవర్తించుచున్నది. త్వయి=సర్వనిర్వాహ
కత్వము నహించిన నీయందు, బహుమతిహీనః = సకలవిధపురా
ర్థములు సాధించుటకు నిన్ను ప్రాప్తముగా దలంపక, నీయం దుపే
క్షాపరుడై లేక నిన్ను ఆశ్రయింపక, ఇహజగతి = ఈసంసారమం
డలమందు, అన్యాం గతిం = వేరగు జ్ఞాన కర్మ మార్గములనుబట్టి,
యవియే మోక్షమునకు చాలునని, యః = ఎవడు, సమృన్యతే =
తలంచుచుండునో, సః = ఆ యవివేక ప్రధాన డగు జనుడు, విబుధ
సింధౌ = సురనదియగు గంగ, సన్నికష్టే వహన్త్యాం = మిక్కిలి
సమీపమున ప్రవహించుచుండగా (ఈవిశేషణముచే భగవద్దయ
సర్వకాలమునందుసర్వజీవులకు సమీపన ర్తియైయుండుటను ధ్వనించు
చున్నది) దానిని విడిచి, మృగత్పన్తా వీచికాభిః = ఎండమావుల
శరంగములచే, పిపాసా = దప్పిని, శమయతి = శమింపచేయుటకు
అనగా దాహమును దీర్చుకొనుటకు నిష్పదించుచున్నాడు. “ అనాదృ
త్యతు యే విప్లవో కృపా మన్యదుపాసతే తేకరస్థాం శ్రీయం త్యక్త్వా
భిక్షా మిచ్ఛంతి యాచితుం ” అట్టివాడు చేతిడబ్బును పాతవేసి భిక్షా
న్నమునకు తిరుగు వెళ్ళివాడగును. మఱియు “వాసుదేవం పరిత్యజ్య
యోన్యం దైవ ముపాసతే తృప్తితో జాహ్నవీతీరే కూపం ఖనతి
దుర్మతిః” అన్నట్లు దాహము గొన్నవాడు గంగాజలములు ద్రావక,
దానిగట్టున నుయ్యితోవ్వుటకు పూసుకొను వెళ్ళివానితో సమానుడే

యగుచున్నాడు. వృగత్పక్షలో నీరున్నదని తెలివిలేని జంతువులు పరుగెత్తి యెక్కువగానలసి, తుదకు పాణిమును గోలుపోవును. అట్లే భగవత్కృపను ఆశ్రయింపక వేఱుమార్గములను ప్రధానముగా దలచి, మూఢుడు తుదకు ఆత్మనాశమును బొందును. జరా మరణ మోక్షమునకు భగవంతుడు ముఖ్యకారణుడగుట సర్వశాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి. కావున ఆశ్రయింపతగినది యాతనికృప యొక్క టియే.

మ॥ కుండలీశ గిరీశరా ద్దయ ♦ కోరి సగతి యెవ్వఁ డిం
దొండు తోటలు వట్టు నిన్నెద ♦ నూఁది పాపుగ నొల్ల కా
తండు స్వర్ణది చేరఁ బాఱఁగఁ ♦ దజ్జలంబులు మాని నో
రెండుచుండఁగ దప్పి తీర్చుట ♦ కెండమావుల కేగెను॥

తా. దయా! నిన్ను పురస్కరింపక ముక్తికై యెవ్వఁడు, కేవలము జ్ఞానకర్మాని మార్గమును అవలంబించునో యట్టివాఁడు, సమీపమునంబోలు గంగనువదలి ఎండమావులలో డప్పి తీర్చుకొనుటకై పోవు మూఢునిం బోలును.

41. అవ. ఇట్లు దయేతరములగు ప్రాపకాంతర ప్రవణులను పరిహసించి “ భవతీమేవ దయే భజంతి సంతః ” అన్నట్లు దయైక శరణ్యులగు నుహామతులను బ్రశంసించుచు, వారే ఉపాయోపేయముల సారమెఱింగినట్టి సుకృతవిశేషవంతు లగుచున్నారు.

శ్లో॥ ఆజ్ఞాం ఖ్యాతిం ధన మనుచరా నాధిరాజ్యాదికం వా
కాలే దృష్ట్వా కనులవస శేరి ప్యకించిత్కరాణి॥
పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీం చాలనేఽ నన్యసాధ్యే
సారాభిజ్ఞా జగతి కృతిన స్సంశ్రియంతే దయే త్వా॥

టీ. హేదయే! ఆజ్ఞాం = లంఘింప నలవికానియాజ్ఞను లేక శాసనమును గలుగుటయు, ఖ్యాతిం = అటువంటి ప్రసిద్ధిగల కీర్తి

యును, ధనం = ధనకనకవస్తువాహనాదులును, అనుచరా = చతురంగబలాదులును, ఆధిరాజ్యాదీకంవా = రాజాధిరాజత్వము మున్నగు వైభవములు గలుగుటయును, కమలవసతేః అపి = బ్రహ్మ దేవునకైనను (ఇక యితరులవిషయమున చెప్పవలయునా) కాలే = కాలవిపర్యయమున లేక కాలమహిమచే, అకించిత్కరాణి దృష్ట్వా = నిరుపయోగములై విపరీతమగుచుండుటనుజూచి అనగా, “బలమును బుద్ధియు దేజము, నలఘుమతీ యుల్లసిల్లు నగుకాలమునన్, బాలి యున్ గాలవిపర్యయ, కలనంబున...” యన్నట్లును “ శూరాశ్చ బలవంతశ్చ కృతాస్త్రాశ్చ రణాజిరే | కాలాభివన్నా స్సీదంతి యథా వాలుక సేతవః ” యన్నట్లును, తత్తత్పృణ్యఫ లావసానకాలమున పైనచెప్పిన యాజ్ఞాభ్యాతులు మున్నగునవి యెల్ల వ్యర్థమై చెడు చున్నవి. భటులు రాజాజ్ఞను మీఠెదరు ; కీర్తినిశించును, ధనరాసులు చెడును, అనుచరులు ప్రభుక్షయమును జూచి యతని బంధించి చంపుదురు ; కావున “ ఇవియెల్ల నశాశ్వతములు, భవమరణాకలితములును బటుసంసారో, దృఢ దుఃఖకలితములు సుఖ, లవయుతములు వీనియందు తాల్యం బేలా ” యని వైరాగ్యసంపదచే వాని సంతయును, సారాభిజ్ఞః = సర్వశాస్త్రముల సార మెఱిగిన మహామతులు, కృతినః = సుకృతవిశేషవంతులు, అసన్యసాధ్యే పాలనే = “ మోక్షమిచ్ఛేత్ జనార్దనాత్ ” అన్నట్లు, ఇతరులచే నలవికాని మోక్షఫలవితరణమున, పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీం త్వాం = పద్మావల్లభుడగు శ్రీనివాసుని గియోగించునట్టి నిన్ను, సంశ్రయంతే = భజించుచున్నారు. నిన్నే ప్రాప్తముగాను ప్రాప్త్యముగాను దలం చెదరని భావము. ఆజ్ఞాభ్యాతులు మొదలగువానికెల్ల నిష్ప్రయోజనత్వమును ధర్మైశ్వర్యవర్ణనచేత అలంకారము తుల్యయోగిత. “ పద్మాకాంతం ” అను విశేష్యము పాలనోపయుక్త పురుషకార

సాన్నిధ్యాభిప్రాయ గర్భమగుట పరికరాంకురము. దయను శరణ్యత్వముచే నధ్యవసించుటను “ పాలనేనస్యసాధ్యే పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీం ” అని సమర్థించుటచే అలంకారము కావ్యలింగము.

అంబురుహము॥

భూ ధనేధాన్య సమృద్ధియుఁగీర్తియుఁ బూజ్యరాజ్యవిభుత్వమున్
వేధకునైన నొకవ్వును వమ్మయి ♦ వీడిపోవుటఁ గాంచి శ్రీ
నాథుని జీవులముక్తికి నైజత ♦ సంబాసర్వంగఁ జేయు నిన్
సాధులు సారవివేచనులై దయ ♦ సంశయింతురు నిచ్చలున్॥

తా. ఆజ్ఞయు సిరులును కీర్తియు పూజ్యమైన రాజ్యవైభవములు గలుగుటయు స్థిరములుగాక బ్రహ్మదేవునకైనను నిరుపయోగములై చెడుటను జూడలుగుర్తించి, మోక్ష మొసంగు విషయమునందు శ్రీనాథుని ప్రేరేపించునట్టి నిన్నే సర్వవిధముల శరణమనుచు పుణ్యాత్ములగువారు ఆశ్రయించుచుందురు.

42. అవ. ముందుపద్యమున బ్రహ్మపదాదులగు సమస్తైశ్వర్యపదములు నశ్వరములని వాని నాదరింపక, సుకృతులు మోక్షప్రాప్తికి దయను భజించుచున్నారని తెల్పి, ఈపద్యమున శీలగుణ పరిశీలనపరులగు కొందఱు, ‘కతిచన’ అనుటచే అవాఙ్మానసగోచర వైభవముగల మహాత్ములు, శ్రీకులశేఖర ప్రముఖులు, మోక్షము కూడ నపేక్షింపక, భగవంతుడగు శ్రీనివాసుని శీలగుణానుభవ రసైకకాంక్షులై, శ్రీమంతమగు వేంకటగిరియందు, స్థావర జంగమ వస్తుజాతములో నొక్కటిగా జన్మచు ప్రార్థించుచున్నారని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ ప్రాజాపత్య ప్రభృతివిభవం వ్రేత్త్య పర్యాయదుఃఖం
జన్మాకాంక్షన్ వృషగిరివనే జగ్ముషాం తస్థుషాం వా|

అశాసానాః కతిచన విభో స్వత్పరిష్వంగధన్వై
రంగీకారం క్షణముపి దయే హర్దతుంగై రపాంగై॥

టీ. హేదయే ! పాజా...విభవం = చతుర్ముఖ ప్రభృతి
విశ్వర్యములన్నియు, పర్యాయదుఃఖం ప్రేక్ష్య = “పరిపూర్ణసుఖంబు
అధికబాధలకొఱకే”, “సుఖ స్వానంతరం దుఃఖం దుఃఖ స్వానంత
రం సుఖం” అన్నట్లు దుఃఖాంతములైనవిగా నెఱిగి “ఏ తేనై నిరయా
స్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః” అని మహద్వైశ్వర్యస్థానములెల్ల అశా
శ్వత సరకతుల్య విభవములుగా విచారించి, వానియందు విడుపు
గలిగి, కతిచన = కులశేఖర యామునాచార్యులు మున్నగు కొం
దఱు జ్ఞానులు, త్వ త్పరిష్వంగ ధన్వైః = సీచేరిక (ఆలింగనము)
వలన ధన్యత నొందినవియు, హర్దతుంగైః విభోః అపాంగైః = స్నేహ
ప్రకాశకముచే పుష్కలములైన శ్రీనివాసుని దివ్యకటాక్షములచే,
క్షణము ప్యంగీకారం అశాసానాస్సంతః = క్షణకాలము చూడబడు
టను భాగ్యవిశేషమును మనమునం దభిలషించినవారై, అనగా వన
విహారార్థము వెడలెడు శ్రీకాంతుని దయా శిశిర స్నేహగర్భము
లగు కటాక్షపాతమును క్షణమాత్రకాలము పొందిన చాలునని
తలచినవారై, వృషగిరివనే = వృషాద్రికానలందు లేక వనశబ్దము
సలిలపరమగుటచే, వేంకటాద్రి జలప్రదేశములందు, జగ్ముషాం
తస్సుషాంవా = జంగమస్థావరభూతములందు, జన్మ = పుట్టుకను,
ఆకాంక్షా = పార్థించుచుందురు. చంపకాశోకాది వృక్షములలో
నొకటిగాను, శుకశారికాది పక్షులలో నొకటిగాను, లేక జలభాగ
ములందు మత్స్య జల విహంగములలో నొకటిగానైన పుట్ట కోరు
చుందురు. “సకృత్త్వదాకార విలోకనాశయాత్పణీకృతా నుత్తమ
భుక్తిముక్తిభిః మహాత్మాభి రామవలోక్య తాం నయ క్షణేపి తే
యద్విర హాతిదుస్సహః” అని క్షణానుమాత్ర భగవద్విరహ

సహిష్ణులగు మహాత్ములగుటచే భగవద్దయావలోకనము క్షణమా త్రము కలిగినను చాలునని తృప్తినొందుచున్నారు. యామునాచార్యులవారు (శ్రీఆశ్రవందార్ స్వాములు) కూడ “తవదాస్య సుఖైక సంగినాం భవనేష్వస్త్వపి కీటజన్మ మే! ఇతరావసధేషు మాస్మభూ దపిమే జన్మ చతుర్ముఖాత్మనా” యని, వారుసాయిించిన స్తోత్రములో ప్రార్థించియున్నారు. శ్రీనాల్మీకులవారు “యశ్చ రామం నపశ్యేత్తు యంచ రామో నపశ్యతి! నిందిత స్స వసేల్లోకే స్వాత్మా ప్యేనం విగర్హతే” యని రాము డెవ్వని చూడలేదో, ఎవడు రాముని చూడలేదో వాడు భాగ్యహీనుడని లోకులచే నిందితు డగుటయే గాక తన్ను దాను నిందించుకొనుచుండెనని తెలిపియున్నారు. క్షణ మాత్ర భగవత్కటాక్షవీక్షణము సర్వశ్రేయోదాయక మగుటచే వృషగిరిపై తిర్యక్ స్థావరయోనులందు జన్మప్రార్థితము. చరాచరము లలో నొకటియై జన్మించుటను గోరుట దోషయు క్తమైనను, దానిలో కమలాకాంత కటాక్షలాభమను గుణనిశేష ముండునట్లు తెలుపుటచే అనుజ్ఞాలంకారము.

అం॥ అంబుజగర్భ ముఖామరసంపద • లంత్యదుఃఖకరంబు లౌ
టం బరికించి మహాత్ములు గొందఁటెడన్ వృషాద్రివనంబులో
సంబ ! చరాచరభూతము లందొక • పై జనింపఁ దలంఁత్రు, ని
త్యంబు భవద్వశ మాధవ దివ్యక • టాక్షవీక్షణకాంక్షులై ॥

తా. నలువ దొట్టి సకలదేవతానై భవములన్నియు చివర దుఃఖాస్పదము లగుచుండుటచే, అట్టి ఐశ్వర్యవిభూతులందు కామ వర్జితులగు కొందఱు మహామతులు, నీచే కాగిలింపబడిన శ్రీనివాసుని కన్నుల గడకంటిచూపుటచే నెప్పుడు చూడబడుదుమా యని, నెప్పు నంబులం దువ్విభూరుచు, శ్రీవేంకటాద్రియందు చరాచరభూతము లలో నొక్కటియై జనింప ప్రార్థించుచుందురు.

43. అవ. దయా ! అట్లు మహాత్ములు గోరుచుండు టేమి వింత? నీవు విహారమునుగోరి వేంకటాద్రిపై సవతరింపగా పరమ పదనాథుడుకూడ నీవిరహమును తాళలేక, నిన్ననుసరింప నెంచి, నీకు విహారానుకూలమైన క్రీడాసరస్సుగా గిరిపై నొప్పుచున్నాడని, రూపకాతిశయోక్తి అలంకారముగా వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ నాభీపద్మ స్ఫురణసుభగా నవ్య నీలోత్పలాభా
క్రీడాశైలం కమపి కరుణే వృణ్వతీ వేంకటాఖ్యం
శీతానిత్యం ప్రసదనవతీ శ్రద్ధధానావగాహ్య
దివ్యా కాచి జయతి మహతీ దీర్ఘ కా తానకీనా॥

టీ. హేకరుణే! సంబోధనము. (త్వం నీవు) కమపి=ఒకా నొక, వేంకటాఖ్యం క్రీడాశైలం=వేంకటగిరియను నీకు విలాసార్థము ఏర్పఱచుకొన్న శైలస్థానమును, వృణ్వతీనతి = నీవు గోరి వసంపదల చిన మాత్రమున; నాభీపద్మస్ఫురణసుభగా = బ్రహ్మకు పుట్టిల్లుగు బొడ్డుదామరకాంతిచే మించునట్టిదియు (ఇతరకొలనులందు తామర పువ్వులకు చతుర్ముఖజనకత్వ మహిమ లేదు; శ్రీనివాసుడను నడ బావి చతుర్ముఖోత్పత్తిహేతువగు నాభీపద్మశోభచే సుందరమైనది.) నవ్య నీలోత్పలాభా = నూతనముగా వికసించిన నల్లకలువ లేక ఇం దీవరముయొక్క కాంతివంటి కాంతిగలదియు (భగవచ్ఛరీరము పుల్లెందీవరకాంతిగలది కావున యీశోభ అపూర్వమైనది.) శీతా నిత్యం ప్రసదనవతీ=నిత్యశబ్దము మధ్యన ర్తియై రెంటికి అన్వయించు టచే, నిత్యంశీతా=ఎల్లప్పుడు తాపహరత్వాది గుణములచే నొప్పు నదియు, నిత్యం ప్రసదనవతీ = నిత్యము నిర్మలమై కళంకరహితమై ప్రసన్నతకలదియు, శ్రద్ధధానావగాహ్య = శ్రద్ధాభిరుచులచే సేవింప తగినదియు, “శ్రద్ధధానా మత్పరమా భక్తా స్తేజతీవ మే ప్రియాః” “రక్షిష్యతీతి విశ్వాసా” అను విధమున విశ్వాసశాబురచే, అవ

గాహ్యో = ప్రాప్యబుద్ధిచే స్వీకరించుటకు తగినది యని యర్థము ;
 దివ్యా = పరమాకాశమున పుట్టినదియు, కాచిత్ మహతీ = ఒకా
 నొక శ్రేష్ఠతరమగు, తావక్ నా దీర్ఘి కా నీకు విహరించుటకు తగి
 నట్టి (క్రీడా యోగ్యమగు) వాపి లేక నడబావి, జయతి = సర్వో
 త్కృష్టమై పరగుచున్నది. ఇందు శ్రీనివాసుని దయాదేవి క్రీడాను
 గుణపరికరమగు దీర్ఘి కతో నధ్యవసంపబజినది. అందుచే భగవంతు
 నకు దయావారతంత్ర్యము ఫలితము.

అ॥ నీవు విహారము గోరి వృషాద్రిని • నెమ్మి జేరగ నాభిరా
 జీవరుచిన్ బెడంగై యనుకంప వి • శిష్ట నీలనవోత్పల
 శ్రీ వహియించి దృఢాశయ సజ్జన • సేవ్యయై తనరారు శీ
 తావహ దివ్యరసోత్కటవాపి త్వంద్రమై యటఁ బొల్పెడున్॥

తా. దేవీ ! దయా ! నీవు లీలతో విహరింపగోరి నీకు క్రీడా
 కైలమగు వేంకటగిరిని జేరగా, శ్రీనాథుడుకూడ, నీవు క్రీడించుటకు
 అనుగుణమైన సరస్సుగా ఏర్పడెను. ఆకొలను నాభీపద్మరుచులతోను
 నవ నీలోత్పల కాంతులచేతను ప్రకాశించుచు, నిత్యము శీతలమై
 వ్రసన్నత కలిగి, శ్రద్ధాఘృణలగు భక్తులచే సేవింపఁబడియునై,
 దివిభవమునై, అపూర్వమైనదియు మహత్తరమైనదియునై సర్వో
 త్కృష్టముగా వెలుగుచున్నది. సర్వశేషియగు పరమాత్ముడు ని
 న్ననుసరించి వర్తించుచున్నాడని భావము.

44. అవ. దయా ! సకలలోకేశ్వరుడును క్రివై కుంఠసుప్ర
 తిష్ఠుడును నిత్యసూరి సేవితుడునగు శ్రీనివాసుని అంజనగిరిపై నవత
 రింపజేసి ఆశ్రితులకు నీవు సులభముగా భగవదనుభవము గలుగ
 జేయుచున్నానని క్రింది రెండుపద్యముల చెల్పుచున్నారు.

శ్లో॥ యస్మిన్ దృష్టే తదితరసుఖై ర్గమ్యతే గోష్పదత్వం
 సత్యం జ్ఞానం త్రిభి రవధిభి ర్ముక్త మానందసింధుం॥

త్వత్త్వీకారా త్తమిహ కృతిన స్సూరిబృందానుభావ్యం
నిత్యాపూర్వం నిధిమివ దయే నిర్విశం త్యంజనాద్రా||

టీ. హేదయే ! యస్మిన్ దృష్టే = ఏపరమపురుషుని నిరతి
శయానందస్వరూపమును జూడగాజూడగా, తదితరసుఖైః = పరిపూర్ణ
బ్రహ్మనుభవానందమునకు నితరములైన సర్వసాంసారిక సుఖము
లందు, గోష్పదత్వంగమ్య తే-ఆవుపాదమంత స్వల్పత్వము కనబడునో
అట్టి, సత్యం = సత్తైకరూపుని (నిర్వికారిస్వరూపుని) జ్ఞానం =
అజడమైనదానిని(స్వయంప్రకాశ మైనదనుట)త్రిభిః అవధిభిః ముక్తం=
దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితమును అనగా సర్వతత్వాతీతమును,
ఆనందసింధుం = అపరిచ్ఛిన్నమగు ఆనందమునకు నిక్కయు, సూరి
బృందానుభావ్యం = నిత్యసూరిసమూహముచే ననుభవించఁ దగిన
దియు “ మచ్ఛిత్తా మద్గతప్రాణా బోధయంతః పరస్పరం కథయం
తశ్చ మాం నిత్యం తుష్యంతి చ రమంతి చ ” అన్నట్లు భగవద్గు
ణానుభవ కీర్తనాయలు చేయుటకు సహాయము కావలసియున్నది
కావున, బృందమనబడినది. “ బృందంబృంద మయోధ్యాయాం ”
అని శ్రీరాముని కల్యాణగుణ కీర్తనానుభవములు చేయుటకు ప్రజలు
బృందము బృందముగా గూడిరని వాల్మీకిులును తెలిపియున్నారు.
అట్లు నిత్యసూరిబృంద సేవ్యమైనదియు, నిత్యాపూర్వం = నిత్యనూ
తినమైనదియు, లేక నిత్యాశ్చర్యావహ మైనట్టిదియు నైన, తం=
ఆశ్రీనివాసుడను పరబ్రహ్మమును, త్వత్త్వీకారాత్ = దయా, నీ
యొక్క పరిగ్రహముచేత, నీవు ఆశ్రితులకు మేలుచేయ నెంచి వృష
గిరిపై నవతరింప చేయుటచేత, అంజనాద్రా ఇహ = ఈపృథ్విపై
అంజనగిరియందు, కృతినః = పుణ్యలు, భవదాశ్రితులు, నిధిమివ=
గొప్ప ధననిధిని గనినదానినివలె, నిర్విశంతి = అనుభవించి సంతో
షించుచున్నారు. “ అంజనాద్రా నిధిమివ నిర్విశంతి ” యనుటచే

గుప్తమగు నిధిని జూచుటకు కాటుకకావలసినను, అంజనాద్రియగు టచే కాటుక అవసరములేదని ధ్వనించుచున్నది. పరమ దుర్లభమైన పరమవ్యోమవర్తియగు వస్తువును, సర్వసులభ దర్శనయోగ్యముగా నొనరించిన నీయొక్క ఆశ్రితవాత్సల్యవిశేషమును బొగడ దరముకాదని భావము.

అం॥ ఎందుగనఁ జను గోష్పదమట్లు ను ♦ ఘోతరంబులు నట్టి యా
 • నందనిధి నిరవద్యుని బంకజ ♦ నాభ సూరిజనోచితుఁ
 బొందఁగ రాని మహాద్భుతధాము న ♦ పూర్వదర్శను నంజనా
 ద్రిం దయ! చూపవెన్నెనిధిగన్నగఁ తిఁ సుఖంపఁగసంశ్రితుల్ ॥

తా. ఏపరమపురుషుని అనుభవించుటయను బ్రహ్మానందమునకు నితరసుఖములెల్ల మిక్కిలి హీనమై గోష్పదమంతటదిగా గానబడునో, అట్టి సత్యస్వరూపుని జ్ఞానానందమయుని, నిత్యసూరులగు అనంత విష్వక్సేనాదులచే భోగింప తగినవానిని, నిత్యాపూర్వమైన అనగా అప్పటికప్పటికి నూతనమైన రుచులచే మించు సుందర దివ్యమంగళ విగ్రహుని, అకించనులకు నిధియై వెలుగు శ్రీనివాసుని నీవు వేంకటాద్రిపై సవతిరింపజేసి యాశ్రితులకెల్ల భగవద్రూప గుణ చింతనాను భవమను పరమానందమును గలుగ జేయుచున్నావు.

45. అవ. ఆశ్రితుల భోగార్థము శ్రీనివాసుడను మహానిధిదానము ముందుపద్యమున జెప్పబడినది. ఈపద్యమున ఆశ్రితులు అనాశ్రితులు అని వేఱు లేక అందఱికిని, భూరిదానన్యాయము ననుసరించి పరిక్షానిరపేక్షముగాను, “ఘర్మాభిషక్తాః పర్జన్యం హ్లాదయంత మివ పృజాః ” అనునట్లును భగవదనుభవము కలుగఁజేసి సుఖంప జేయుచున్నా వనుచున్నారు.

శ్లో॥ సారం లబ్ధ్వా కిమపి మహత శ్రీనివాసాంబురాశేః

కాలేకాలే ఘనగనవతీ కాలికే వానుకంపే।

వ్యక్తస్తేషా మృగపతిగిరా నిశ్వ మాప్యాయయంతీ
శీలోపజ్ఞం క్షరతి భవతీ శీతలం సద్గుణౌఘం॥

టీ. హే అనుకంపే ! శ్రీనివాసాంబురాశ్చే సారం లబ్ధ్వా =
(శ్రీనివాసుడను మహాసముద్రమునుండి గుణసారమునంతయుగ్రహించి
(గాంభీర్యాద్ధార్యాది గుణములచేతను, నీలమేఘశ్యామల కోమల
శరీరము గల్గుటచేతను, “దృష్టవపహి న శ్శోక మపనేన్యతి రాఘవః”
యని శ్రీరామునివిషయమై చెప్పినట్లు, చూచువారల కృపజూచుచు,
తాపమును హరించు ప్రసిద్ధి గల్గుటచేతను, శ్రీనివాసుని సముద్ర
ముతో రూపింపబడినది.) కిమపి సారం లబ్ధ్వా = అవాజ్ఞానసగో
చరమగు సౌశీల్య సౌలభ్య వాత్సల్య మాధుర్యాది గుణముల సార
మును గొని (మేఘపక్షమున సముద్రమునుండి లవణరహితమైన జల
మును బీల్చి) ఘనరసవతీ = దయనీయులైన బద్ధజీవులం దాదరము
గల, భవతీ = నీవు (మేఘపక్షమున రసము = జలము, ఎక్కువ
నీటిని ధరించి) కాళికేవ = మేఘపంక్తిని బోలి, మృగపతిగిరా =
సింహాదిమృగములకు నివాసమైన శ్రీవేంకటగిరియందు, కాలేకాలే =
చేతనరక్షణోచితమగు ఆపత్కాలమునందు (మేఘపక్షమున ప్రతి
వర్షాకాలమున) వ్యక్తస్తేషా = భగవత్ప్రదర్శనముచే ప్రకటిత
వాత్సల్యగుణము గలదానవై (మేఘపక్షమున చూపబడిన మెరుపు
గలదని యర్థము) విశ్వం ఆప్యాయయంతీ సతి = తాపత్రయాయాతు
రమైన ప్రపంచమును అనగా చేతనులను తాపోన్మూలనముచే
సౌఖ్య మాపాదింప పూనిన దానవగుచుండగా (మేఘపక్షమున
నిదాఘతపులగు ప్రజలకు పిపాసాశమనముచేతను సన్యాసుల వృద్ధి
చేతను మేలుచేయుటయని యర్థము) శీలోపజ్ఞం = సుశీలస్వభావ
ముచే ముందుగా నెఱుగదగినట్టి, శీతలం సద్గుణౌఘం = శమదమా
దులచే సుఖశీతలమై యనుభవింపదగిన, సద్గుణౌఘం = సద్గుణసము

దాయమును (మేఘపక్షమున ఓఘం ప్రవాహమును) త్సరతి=వర్షించుచున్నావు. “ సమస్తకళ్యాణ గుణాన్మతోదధిః ” అన్నట్లు గుణసాగరుని సారమును గొని వర్షించుటనగా, అమృతాయమానమగు గుణానుభవము అందరికికలుగ జేయుచున్నావని తాత్పర్యము. (మేఘపక్షమున జలస్థలవిభాగము చూడక అంతటను వర్షించి ప్రవాహము లేర్పడునట్లు చేయుటని భావము.)

అ॥ భూరిరసావహా ! నీవు ఘనావళిఁ ♦ బోలి మాధవుడనమహా వారిధిసార మశేషముఁ బీల్చుచు ♦ వ్యక్తకాంతి వృషాద్రిపైఁ జేరి సకాలమునన్ గురియన్ విభుఁశీలముఖ్యుల సన్మహాదార గుణాన్మృత ధారల విశ్వము ♦ తాపవర్జితమా దయా !

తా. దయా ! నీవు కాలమేఘమును బోలి, శ్రీనివాసుడను వారిరాశి సారమునంతయు గొని, వృషగిరిపై ప్రకాశించుచు సమయోచితమగునట్లు వర్షింపగా (భగవద్గుణములను రక్షణాదికృత్యములచే వెల్లడి చేయగా) సర్వజనులు సంసారతాపత్రయములచే పీడితులుగాక సుఖించుచు, భగవంతుని సౌశీల్యవాత్స్య్య గాంభీర్యాదార్యాదులగు కళ్యాణగుణములను మిక్కిలిగా అనుభవించుచున్నారు. దయాసారభూతుడగు శ్రీనివాసుని లోకులకు జూపుట నీయొక్క కార్యమేకాదా ?

46. అవ. బాణాసురునికూతురగు ఉషాదేవిసాన్నిధ్యమునకు స్వప్నదృష్టుడైన అనిరుద్ధుని సవర్యంకముగా దెచ్చి సంతోషింపజేసిన చిత్రలేఖవలె నొప్పు నీవు, చేతనోజ్జీవనార్థము వైకుంఠనిలయుడైన శ్రీనివాసుని వేంకటాద్రిపై తెచ్చి నిల్పు టేమయాశ్చర్యము ? భగవన్నియుక్తుడై సృష్ట్యంతరము ప్రజల కజ్ఞాననివృత్తిగోరి భగవంతుడు నిర్మించిన శాస్త్రము లన్నియు సంసారసాగర

మగ్గులగు సకలజీవుల నుద్ధరించుటకు తగిన చేయివలె నొప్పుచున్న వని రూపకాలంకారమున వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ భీమే నిత్యం భవజలనిధౌ మజ్జతాం మానవానా
మాలంబార్థం వృషగిరిపతి స్త్వన్ని దేశా త్ప్రయుజ్జే ।
ప్రజ్ఞాసారం ప్రకృతిమహతా మూలభాగేన జుప్తం
శాఖాభేదై స్సుభగమనఘం శాశ్వతం శాస్త్రపాణిం॥

టీ॥ భీమే = కామక్రోధాదులగు జలజంతువులచే భయం
కరమైన, భవజలనిధౌ = సంసారసముద్రమున (సంసారము దుస్తరమై
అపారమై పరగుటచే సముద్రసామ్యము) నిత్యం మజ్జతాం మానవా
నాం = ఎడతెగక మునుగుచుండు మనుష్యులకు, ఆలంబార్థం =
చేయూతనిచ్చుకొరకు, త్వన్ని దేశాత్ = నీయాజ్ఞచే, వృషగిరిపతిః =
శేషాద్రినాథుడు, శాస్త్రపాణిం ప్రియుంక్తే = శాస్త్రమను చేయిని
విధించుచున్నాడు. ఆ శాస్త్రమనుచేయిఎట్టిదని శ్లేషచే వివరించు
చున్నారు; ప్రజ్ఞాసారం = కృత్యాకృత్య వివేకరూపమైన సారం,
సారముగలదనియు (పాణిపక్షమున బలముగలదని యర్థము. బలము
లేనిచో భవజలధిమగ్గులను లేవదీయుట సాధ్యపడదు) ప్రకృతి
మహతా మూలభాగేన జుప్తం = నై జముచేతనే భగవత్ప్రతిపాద
నముచే విశేషమహిమగల మూలభాగముచే అనగా మూలమంత
మగు ప్రాణమముతో గూడినదియు, (వేదశాస్త్రములు ఓంకారప్రతి
ష్ఠితములగుట) పాణిపక్షమున స్వభావస్థితములగు శిరోభుజ శిఖర
ములచే గూడిన చేయిఅని అర్థము; శాఖాభేదైః సుభగం = అనేక
వేదశాఖలచే నొప్పనదియు (పాణిపక్షమున కనిష్ఠాంగుష్ఠా ద్యంగులి
విశేషములచే, అనగా అయిదువ్రేళ్లతో నొప్పనదియని యర్థము.)
అనఘం = నిర్దుష్టమైనదియు (పాణిపక్షమున భంగాది దోషరహిత

మని యర్థము) శాశ్వతం = స్థిరమైనదియు నగు, శాస్త్రపాఠింవేద శాస్త్రములను చేయిని, ప్రియుంక్తే = విధించుచున్నాడు.

అ॥ మానక దు స్తరభీమభ వాంబుధి ♦ మగ్నలై న నరాళికీ-
బూని త్వదాజ్ఞను నూతెకొనన్ దయ♦బోధసారము మూలభా-
గానుగుణంబు వివర్జితదోషము ♦ నై యనేకపుశాఖలన్
జానుగ నొప్పెడు శాస్త్రకరం బహి♦శైలభూషణుఁ డిచ్చెడున్॥

తా. దయా ! సంసారపయోధిలో మునిగెడుజనులను ఉద్ధరిం-
చెడు నిమిత్తము శ్రీనివాసుడు నీచే నియుక్తుడగుచు, బోధబలము
గలదియు, ఓంకారాదియు, శాఖాభేదములచే నొప్పునదియు,
దోషరహితమును శాశ్వతమైనదియు నైన శాస్త్రమును చేయినూతగా
నిచ్చుచున్నాడు.

47. అవ. దయా ! ఒక్కొక్కమాటు నీయాశ్రితులకు
విరోధులైనవారిని సంహించునిమిత్తము, నీప్రీతిని గోరియే శ్రీనివా-
సుడు, తాను ముందురచించిన వేదశాస్త్రములకు విరుద్ధములగు
మాయాశాస్త్రములనుగూడ రచించుచున్నాడని తెల్పుచున్నారు.

శ్లో॥ విద్యత్సేవాకతకనికపై ర్వీతపంకాశయానాం
పద్మాకాంతః ప్రణయతి నయే దర్పణం తే స్వశాస్త్రం ।
ఓలాదక్షాం త్వదనవసరే లాలయ నివృత్తిపాసం
మాయాశాస్త్రాః క్యాపి దమయితుం శ్వత్ప్రపన్నప్రతీపాన్॥

టీ. హేదయే ! పద్మాకాంతః = 'పాపానాం వా శుభానాం
వా వధార్తాణాం స్థవంగమ । కార్యం కరుణ మార్తేణ నకశ్చిన్నా
పరాధ్యతి" అని యుపదేశించినదియు, "కరుణాం మూర్తిమతీ
మివ" యని నీరూపమునే తాల్చినదో యన్నదగు లక్ష్మీదేవి
యొక్క వల్లభుడు, ఏమియాశ్చర్యము ? అతని సర్వప్రియత్నము

లును నీ ముఖోల్లాసముకొఱకే యని స్ఫురించుచున్నది ; విద్వ
 త్సేవాకతక నికమై = విద్వాంసుల సేవించుటయనుభండుపగింజయొక్క
 రాపిడిచే, వీతపంక ఆశయానాం = పాపరహిత మనస్కులగువారికి
 (అప)కృతార్థము భండుపగింజ గంధమును మురికినీటిలో కలిపిన ఆ
 నీరు తేటయగును.) సాధుసేవల చిత్తము నిర్మలమగుటచే దానిని
 కతకనికషణముగా రూపింపబడినది. అట్టి కళంకరహితమైన అంతః
 కరణము గలవారికి, తే దర్పణం స్వశాస్త్రం = నీకు నిలుపుటద్దమై
 వెలుగు భగవత్స్వరూపరూప గుణవిభవములనుప్రకటించు వేదాది
 శాస్త్రములను, ప్రణయతి = రచించుచున్నాడు. అర్థములో ముఖావ
 లోకనము స్పష్టమగునట్లు భగవచ్ఛాస్త్రములందు దయావై భవము
 నిర్మలచిత్తు లగువారికి స్పష్టముగా గాననగునని భావము. అందుచే
 శాస్త్రములను దర్పణముగా రూపింపబడినది. త్వదనవసరే = నీవు
 అక్కఱలేనపుడు అనగా ప్రణయకోపమును జెంది, నీవు అప్రసన్న
 యై యున్నపుడు, లీలాదక్షాం = మహిషి ఇచ్చకు రానపుడు వార
 కాంతనలె విలాసచాతుర్యాదులు గల, విప్రలిప్సాం = విప్రలంభ
 శృంగారేచ్ఛను, లాలయ = పాటించునిమి త్తము, త్వత్ప్రసన్న
 ప్రతీపా దమయితుం = నీయాశీతులవిరోధులను దండించుకొఱకు,
 మాయాశాస్త్రాణ్యపి = తాను ముందొనరించిన వేదశాస్త్రములకువిరు
 ధములైన మాయాశాస్త్రములనుగూడ, ప్రణయతి = రచించెడును,
 బౌద్ధాదిరూపములుగొని కాణాద శాక్య బౌద్ధ పాషండాదిమతము
 లను ప్రవర్తింపజేయుచున్నాడు. ఆహా! నీయెడ అపచారపడుట
 యెంతకూరము ! భగవదపచారము కూరము. భాగవతాపచా
 రము కూరతరము, భాగవతాశ్రి తాపచారము కూరతమము.
 విప్రలంభేచ్ఛయందును నీకు విరోధులగు జనులను దండించుటకై
 పూనుకొనుటచే, సర్వకాలము నీవిధోయత్నమునే ప్రకటించుచు

న్నాడు. మాయాశాస్త్రానువర్తనులై నీ విరోధులు అశుచివ్రతులై మాన మోహ మదాన్వితులగుచు “తానహం ద్విషతః కూర్మాణ సంసారేషు సరాధమాన్ | క్షిపా మ్యజస్ర మశుభా నాసురీష్వేవ యోనిషు | ఆసురీం యోని మాపన్నా మూఢా జన్మని జన్మని | మా మప్రాప్యైవ కౌంతేయ తతో యాం త్యధమాం గతిం॥” అన్నట్లు ఆసురప్రకృతిలో బుట్టి, భగవద్దయా దూరవర్తులై యథో గతుల పాలగుదురు. అదియే వారికి దండనము. ప్రకృతిమగు దయాశాస్త్రవిషయమున, మహిషీ వారవనితాసక్తుడైన ఒకానొక సామాన్య సరపతివృత్తాంతము స్ఫురించుటచేత, అలంకారము సమా సో కి.

అం॥ శ్రీదయితుండు భవన్మహిమన్ వివరించుశాస్త్రచయంబు లా పాదిలజేయు బుధాశ్రయ నిర్గత ♦ పఠిలాత్ములకున్ దయా వేదవిరుద్ధములున్ బ్రకటించెడు ♦ విప్రలంభము నొంది నీ కాదట గూర్ప తథాగతుడై భవదాశ్రితారులు చేడ్పడె॥

తా. దయా! పెద్దలనేవచే శుద్ధాత్ములైన మహానుభావు లకు నీవైభవము స్పష్టముగా దెల్పునట్టి వేదప్రామాణ్యముగల శ్రీపంచరాత్రాది శాస్త్రములను శ్రీవల్లభుడు నిర్మించుచున్నాడు. అతడే నీవించుక కోపించి దూరముగానున్నవుడు నీకుమెప్పు జేయ గోరి, నిన్నాశ్రయించు సజ్జనులకు విరోధులై చడిపోవునిమిత్తము, తాను ముందొనరించిన వేదాదిశాస్త్రములకు విరోధములగు తప్పుడు శాస్త్రములను గూడ బుద్ధాదిరూపములు గైకొని ప్రవర్తింపు చున్నాడు.

48. అవ. ఇట్లు బ్రహ్మపర్యంతము భోగైశ్వర్యముల నిష్ప్ర యోజనత్వ మెఱిగి, సారవిధులగు పెద్దలు మోక్షమునకై దయా

నిధియగు శ్రీపతిని ఆశ్రయించుటయు, ఆశ్రితరక్షణ వ్యామోహమున వైకుంఠమునుండి యితడు వేంకటాద్రిపై నవతరించినదియు, అతని శాస్త్రప్రవర్తనప్రకారమును తెల్పినవారై, దేశికులవారు, క్రింది మూడుశ్లోకముల భగవద్దయావీక్షణముయొక్క ప్రభావమును వర్ణింపగోరి యీశ్లోకమున నొకదేహికి హఠాత్తుగాకరుణించి రక్షించెదనని భగవంతుడు వాగ్దానము చేయుటను తెలియజేయుచున్నారు.

శ్లో॥ దైవా త్ప్రాప్తే వృషగిరితటం దేహిని త్వన్నిదానాత్ .

స్వామి పాహీ త్యవశవచనే విందతి స్వాప మంత్యం ।

దేవ శ్రీమా దిశతి కరుణే దృష్టి మిచ్ఛ త్వదీయా

ముద్ఘాతేన శ్రుతిపరిషదా ముత్తరేణాభిముఖ్యం ।

టీ. హేకరుణే! త్వన్నిదానాత్ దైవాత్ = నీయొక్క నిదేశముచే గల్గిన ప్రాణియొక్క భాగ్యవిశేషముచే, వృషగిరితటం ప్రాప్తే దేహిని = వేంకటాద్రిని చేరినట్టి యొకానొకజంతువు (మనుష్య తిర్యగ్జంతువులలో నొకటియనుట.) స్వామి పాహి ఇతి అవశవచనే = స్వామీ నన్ను రక్షింపుమని వశముగాక పల్కునమయమున (అట్లు పల్కుటయు నయా కార్యమని తెలియవలయు.) అన్త్యం స్వాపం = అంతిమనిద్ర) అనగా పంచశ్యము, విందతినతి = పొందినచో, ఆసమయమున, దేవః శ్రీమా = శ్రీమంతుడైన దేవుడు, త్వదీయాం దృష్టిం ఇచ్ఛ = నీయొక్క ఆనందదాయకములగు శీతల దృష్టిని కోరినవాడై ; అనగా నీ యనుమతి లేనిదే యతడు స్వయముగా రక్షింపలేడు కావున నీప్రసాదకాంక్షియై, నీవును తోడు పడుచుండగా, శ్రుతిపరిషదాం ఉద్ఘాతేన = వేదసమూహముల కాదియైన “ఓం” అను ఉత్తరేణ = ప్రత్యుక్తిచే, ఆభిముఖ్యం దిశతి = తాను ప్రసన్నుడై యట్లే రక్షించెదనని తెల్పుచున్నాడు. ‘ఓం’ అని ఉచ్చరించి వేదాధ్యయనాది వైదిక క్రియలు ప్రసర్తింప

బడుటచే అది వేదమునకు ఉపోద్ఘాతముగా జెప్పబడినది. “ శస్మాదో మిత్యుదాహృత్య యజ్ఞ దాన తపః క్రియాః ప్రినర్తంతే...” యని గీతోక్తి గలదు. అనశుక్త చేతనుడు పలుకుటకును శక్తి లేక “ స్వామి పాహి ” యనిన మాత్రమున, అనగా లోకదృష్టి రీతిగా అసమగ్రమగు కారణమున దేవుడు ప్రసాదించునట్లు కార్యోత్పత్తి వర్ణితమగుటచే, ఇందలకారము విభావన. మఱియు, “ఓం” అను దానికి మాటుగా “ ఉద్ఘాతేన శ్రుతిపరిషదాం ” అని గమ్యార్థమును వేఱువిధముగా దెలుపుటచే పర్యాయోక్త మలంకారము. స్వాధీన భర్తృకయను నాయికా వృత్తాంతమును గోచర మగుచుండుటచే అలంకారము సమాసోక్తియు నగును.

అం॥ దేవి భవన్నియతిః వృషభాద్రిని, దేహి యొక్కడు చేరి “నన్ గావవె స్వామి!” యటంచు వసం బటిఁకాలధర్మమునొందినన్ దేవశిఖామణి శ్రీపతి తావక ఁ దృష్టిసఖ్యము గోరి సంభావన దోఁపఁ బ్రసన్నుఁడఁ దెల్పును, భాసురంబుగ నోంకృతిఁ॥

తా. కరుణా! నీచే ప్రేరితుడై యొకానొక శరీరి వేంకటాద్రి శటము చేరి “ నాథా! నన్ను గావవే ” యని శ్రీనివాసుని పరవశుడై ప్రార్థించు నవసరమున శరీరవియోగమొందగా శ్రీమంతుడైన దేవుడు అసమయమున నీయొక్కశీతలాపాంగములనుగోరిన వాడై, నీప్రసంగముచే సుముఖుడై “ఓం” అను ప్రణామము నుచ్చరించుచు, అట్లే రక్షించెదనని యుత్తర మొనగుచున్నాడు.

49. అవ. దయాశీతలిత భగవత్కటాక్ష లేశముయొక్కఫలమును వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ శ్రేయస్సాతిం సకృదపి దయే సమ్మతాం యస్సఖీం తే
శీతోదారా మలభత జన శ్రీనివాసస్య దృష్టిం ।

దేవాదీనా మయ మన్వణతాం దేహవత్వేపి విందన్
బంధా న్మక్తో బలిభి రనమైః పూర్యతే తత్ప్రియుక్తైః॥

టీ. హేదయే ! శ్రేయాస్సూతిం = సదాచార్య సమా
శ్రయణాది బహువిధ శ్రేయములకు గారణమైనదియు, సమ్మతాం
తే సఖం = నీకభిమతమైన నెచ్చెలియు ; అందుచే(అనగా నీసాహ
చర్యముచే), శీతోదారాం = శీతలమును శ్రేష్ఠతమ మైనదియు,
అనాదికాల జనిత తాపత్రయహతిచే తప్తులగు జీవులకు అమృత
ధారాపాతముగ వెలుగుచుండునదియు నగు, శ్రీనివాసస్య దృష్టిం =
శ్రీనివాసునియొక్క దృష్టిపాతమును, దయాతరంగితమగు కటాక్షసం
బంధమును, సకృదపి = ఒకసారియైన, యః అలభత = ఏభాగ్య
శాలి పొందునో, అయంజనః = అతడు, దేహవత్వేపి = దేహముతో
నున్నపుడే, అనగా శరీర పాతమునకు ముందుగానే యనుట; దేవా
దీనాం ప్రతి = దేవ పితృ మనుష్యాదులవలన, అన్వణతాం విందన్ =
ఋణవిముక్తినిబొందినవాడై; అనగా “త్రిభీఋణవాఽజాయతే, బ్రహ్మ
చర్యేణ ఋషిభ్యో యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్యః ” అను
రీతి బ్రహ్మచర్యవ్రత వేదాధ్యయనాదులచే ఋషులఋణమును,
యాగాదులొనరించి దేవతలఋణమును ; ప్రజలనుబుట్టించి తిలో
దకప్రదానాదులు చేయునిమిత్తము సంతతిని నిల్పి పితరుల ఋణ
మును దానాదు లొనరించి, మనుష్యుల ఋణమును దీర్చినవాడు,
సర్వ ఋణవిముక్తిని బొంది మోక్షార్హు డగుచున్నాడు ; ఋణము
తీరకుండుటచే దేహబంధము కలుగుచున్నది. భగవత్తరు
ణావలోకనమునకు పాత్రుడైన జనుడు, దేహముతో ఈసంసార
మండలమున వర్తించునపుడే, అతని కటాక్షప్రభావమున సర్వ
ఋణములవలన నీగబడుచున్నాడు. అందుచే వానికిమోక్షము
కరతలామలకమై యుండునని భావము. అనవత్తుడైన భీష్మాచా
ర్యులవారికిని, యజ్ఞయాగాదులన నేమియో తెలియని గజేంద్ర

గృధ్ర శబరీప్రముఖులకు మోక్షమబ్బుట, భగవద్దయావీక్షణ ప్రభావము కారణము. “దేవర్షి భూతాత్మ సృణాం పితౄణాం నకిం కరో నాయ మృణీచ రాజన్ । సర్వాత్మనా య శ్శృదణం శరణ్యం నారాయణం లోకగురుః ప్రపన్నః॥” అను శ్లోకముచే ప్రపన్నుడు సర్వ ఋణావిముక్తుడగుట సిద్ధము. సకృదపి యనుటచే “సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే । అభయం సర్వభూతేభ్యో దదా మ్యేత ద్వృతం మమ” అను రామాయణశ్లోకము స్థావరము. ఇట్లు సుజనుడు ఋణాదులనుండి తప్పించుటచే, బంధాత్ ముక్తః = సంసారబంధమునువదలి ముక్తుడై అర్చిరాదిమార్గమున బోవుచుండుగా, తత్ప్రియుక్తః = అందలి దేవతలచే నొసగబడు, అనన్తైః బలిభిః = అనింద్యములగు పరిశుద్ధతరములైన ఉపహారములచే “సర్వేన్యై దేవా బలి మావహన్తి” అన్నట్లు వారు ప్రీతితో నొసగు కానుకలచే, పూర్వతే = పూరింపబడి గౌరవింపబడుచున్నాడు. జగదధీశ్వరునికృపావీక్షణబలమున, నాథ యామునాదులచే పూర్వముగానే అధిరూఢమైన పరమపదమును ప్రాపించుచున్నాడని తాత్పర్యము.

అం॥ నీకు సఖింబు నుదారము శీతము • నిత్యసౌఖ్యకరంబు లోక్తకశరణ్యము నైన రమేశు క • టాక్షముం గను నెవ్వఁ డిందాకృతి దేవఋణాదుల నీఁగుచు • సర్చిరాది పథంబునఁ గైకొనుదేవి ! సురావలి యిచ్చెడు కానుకల్ గొని తృప్తుడై ॥

తా. దేవీ దయా ! నీకు నెచ్చెలియై నివాససహవాసములకు యోగ్యమైన శ్రీపతిదృష్టిచే నేమహితాత్ముడుచూడబడునో, ఆపుణ్యశాలి దేవర్షి భూత పితృ ముత్త్య ఋణములెల్లను దాటుచు, జపనమతగాది రూప సంసారబంధమును విడిచి, యర్చిరాదిమార్గమున జని పరమపదమును జేతుచున్నాడు.

50. అవ. శ్రీనివాసకటాక్షలాభమున జీవుడు “అపిచేత్సు
దురాచారో భజతే మా మనస్యభాక్ । సాధులేష స మంతవ్యః
సమ్యగ్వ్యవసితోహి సః॥ ” “క్షిప్రం భవతి ధర్మాత్మా శశ్వ
చ్ఛాంతిం నిగచ్ఛతి । కౌంతేయ ప్రతిజానీహి నమే భక్తః ప్రణ
శ్యతి॥ ” యసు గీతావాక్యములచొప్పున, అతిపాపప్రసక్తి గలవా
డైనను సదాచార్యసమాశ్రయణమున శీఘ్రముగా పాపవిముక్తుడై,
ధర్మాత్ముడై, పరమపదనాధుని బొందుచున్నాడని తెలుపుచున్నాను

శ్లో॥ దివ్యాపాంగం దిశసి కరుణే యేషు సద్దేశికాత్మా
క్షిప్రం ప్రాప్తా వృషగిరిపతిం క్షత్రీబన్ధాదయ స్తే ।
విశ్వాచార్యా విధి శివముఖా స్సాన్వధికారోపరుద్ధా
మన్యే మాతా జడభవ సుతే వత్సలా మాదృశే త్వం॥

టీ. హేకరుణే ! సద్దేశికాత్మా ఏషు = సదాచార్య సమా
శ్రయణమును బొందిన పాపిష్ఠాగ్రేసరులగు క్షత్రీబంధు ఘంటాకర్ణ
ప్రభృతులందైనను, పూజ్యులును పుణ్యాత్ములునగు పుండరీకప్రభృ
తులందైనను, సద్దేశికాత్మా అనుటచే, సత్సంప్రదాయ నిరతులగు
దేశికులని వివక్షితుము. “ఆచార్య స్సహరి స్సాక్షాత్ చరరూపీ
నసంశయః ” అన్నట్లు సదాచార్యుడు హరిస్వరూపుడై యాశ్రితు
లగు తమోనివృత్తిచేతను జ్ఞానోపదేశముచేతను. భగవంతునియందు
రుచినికలిగించి యతనిదయకుపాత్రుడగునట్లు చేయుచున్నాడు. అట్టి
జ్ఞానభక్తివైరాగ్య గర్వితులైన యాచార్యులను బొంది నేవించుటను
భాగ్యము భగవద్దయచే సంభవించును. అట్టి సద్గురు సేవాపరులైన
ఎవ్వరియందు నీవు, దివ్యాపాంగం దిశసి = శ్రీయోదాయకమగు
నీకటాక్షమును కలుగజేసెదవో, తే క్షత్రబంధాదయః = అక్షత్ర
బంధు ప్రముఖులు, వృషగిరిపతిం = శ్రీశ్రీనివాసుని లేక అతని అవ

తారమునకు మూలభూతుడైన శ్రీవైకుంఠనాథుని, క్షిప్రం ప్రాప్తః =
 కొద్దికాలమునందే చేరినవారైరి. అనగా ముక్తినిబొందిరనిభావము.
 “పాపిష్ఠః క్షుత్రబంధుశ్చ పుండరీకశ్చ పుణ్యకృత్ | ఆచార్యవ
 త్తయా ముక్తౌ తస్మా దాచార్యవా భవేత్ ||” అను శ్లోకముచే
 భగవంతుడు సద్దేశికద్వారగమ్యుడగుట సిద్ధము. (ఇట్లు అన్వయ
 ముచే భగవత్కటాక్షలాభఫలమును వివరించి, తద్దయాపాంగ వీక్ష
 ణములు పడయనట్టివారి గతిని వ్యతిరేకమున వివరించుచున్నాడు.)
 విశ్వాచార్యాః = జగత్సృష్ట్యాది కార్యములందు నిరతులగు, విధి
 శీవముఖాః = బ్రహ్మ రుద్ర సనకాదులు, వీరువిశేష ప్రభావముగల
 వారైనను దయా! నీయొక్క పరిపూర్ణ కటాక్షవిశేష లాభమును
 పొందనివారగుటచే, స్వాధికార ఉపరుద్ధాః = తమ అధికారకృత్య
 ములం దానక్తులై మోక్షాధికారులు గామిచే నృషగిరిపతిని బొంద
 రైరి. భాగవతాపచారాది మహాపాపప్రసక్తిగలక్షుత్రబంధు ఘంటా
 కర్ణులు మున్నగువారు, నీకటాక్షాన్వయమున సదాచార్యులను
 సేవించి ముక్తులగుటయు; తద్వ్యతిరేకమున అనగా కటాక్ష అలా
 భముచే, ప్రతిబంధము లేర్పడి బ్రహ్మరుద్రాదులు ముక్తిబొందకుం
 డుటను జూడగా, త్వం = నీవు, జడసుతే మాతాఇవ = మంసబుద్ధి
 యగు లేక జడడైన కొడుకునందు తల్లివలె, మాద్యశే = మాబోటి
 యల్పులయందు, వత్సలా = ఎక్కువ ప్రేమగలదానవని, మన్యే =
 తలంచుచున్నాను. “సహజం జననీ జనన్య లోకే జడజాతేషు
 విశేషవత్సలత్వం” అనువిధమున అవివేక దును అనునర్థమైన కొడుకు
 విషయమున తల్లి కెక్కుడు ప్రేమగల్గుట లోకములో సహజము.
 ‘మాద్యశే’ యని పరమనీచత్వమును అనుసంధించుట, సర్వశేషి
 యగు భగవన్నుతివిషయమున మహాత్ములకు సహజము. “అమ
 ర్యాదః క్షుద్రః” అన్నట్లు. —

అం॥ చల్లని నీదుకటాక్షము లబ్బిన • క్షత్రబంధముఖుల్ వడి
దెల్లముగా నృపభాద్రీపుఁ బొందిరి • దేవి సద్గురుశిక్షుల
జెల్లుబడిఁ జతురాస్యహరాదులు • చిక్కి రాత్మవిచేష్టుల
దల్లి జడాత్తుజ మెచ్చుగతిఁ దయ • తాల్తువర్మిలీమాయెడ॥

తా. ఓకరుణా! నీదివ్యకటాక్షలాభమున క్షత్రబంధమున్నగు మహాపాపతములు, సత్సాప్రదాయనిరతులగు ఆచార్యులను బొంది వారిమహిమచే ముక్తులగుటయును, నీ కరుణాపాంగ విలోకనమును బొందని బ్రహ్మ శివ మహేంద్రాదులు తమతమ సృష్టిపాలనాది కృత్యములదగిలి ముక్తిబొందకుండుటయునుజూడగా, మందాపత్య మునం దెక్కువ మక్కువగల జననిమాడ్కి, నీవు మాబోటి నీచులయం దెక్కువ వత్సలత్వము గలదానవగుట స్పష్టముగా మాకు గనపడుచున్నది.

51. అవ. ఇట్లు చేతనుఁ జాచార్యసమాశ్రయణమున శీఘ్రముగా ముక్తిని బొందుట దయాకృత్యమని సదృష్టాంతముగా నెఱింగించి, యెంత అకించనులైనను దయాప్రభావమున నిత్యధన్యులగు చున్నారని సావయవరూపకాలంకారమున “ తృష్ణతోయే మదన పవనోద్ధాత మో హేళార్మిమాలే దారావర్తే తనయసహజ గ్రాహ సంఘాకులేచ! సంసారాఘ్నే మహతిజలధౌ ” అన్నట్లు, సంసారజలధిని తరించుటకు దయను ధర్మార్థము నిర్మింపబడిన సేతువుతో బోల్చి విశదీకరించుచున్నారు.

శ్లో॥ అతికృపణోపి జంతు రధిగమ్యదయే భవతీ
మశిధిలధర్మసేతు పడవీం రుచిరా మచిరాత్ ।
అమితమహేళార్మి జాలమతిలంఘ్య భవాంబునిధిం
భవతి వృషాచలేశ పదపత్తన నిత్యధనీ॥

టీ. హేదయే ! స్తుతివిషయము తెలియవలయుటకును స్తుతి జనితశ్రమ పరిహారార్థమును, అమృతాయమానమగు దయను ప్రతి పద్యములో సంబోధించుచున్నారు. అతికృపణోపి జంతుః = ఎంత నికృష్టతముడగునరుడైనను (అందుచేతనే జంతువనబడెను.) రుచి రాం = మనోజ్ఞమగు, అశిథిల ధర్మసేతుపదవీం = ఎన్నడు శిథిలము గాని ధర్మార్థమై సంసారజలధిని దాటునిమిత్తము నిర్మింపబడిన సేతు మార్గమునుబోలు, భవతీం = నిన్ను ; ' అశిథిల ' అనుటచే, ఆశ్రయించినవారిని ఎన్నడు చేపట్టి విడువకుండుట ధ్వనించుచున్నది. " భయం త్యజత భద్రంవః ", "నమేభక్తః ప్రణామశ్చతి" "యోగక్షేమం వహామ్యహం" అని అనేకవిధములుగా ప్రతిజ్ఞలుగావించిన దయానిధియగు శ్రీనివాసుడు ఆశ్రితరక్షణ నిత్యవ్రతుడగుట స్పష్టము కావున, దయా ! నిన్ను, అధిగమ్య = పొంది, చేరి, లేక ఆశ్రయించినవాడై ; అచిరాత్ = అతిత్వరలో, అమితమహోర్మిజాలం = అనేకములగు గొప్ప అలలసమూహముగల, భవాంబునిధిం అతి లంఘ్య = సంసార మనుకడలినదాటి. " బుభుక్షాచ పిపాసాచ ప్రాణస్య మనసస్సృతః । శోకమోహా శరీరస్య జరామృత్యూషడూర్మయః । " అని ఆకలియు, దప్పియు, శోకమోహములును ముసలితనము చావుఅను ఆఱు గొప్పసంసారసాగర తరంగములుగా జెప్పబడినను ప్రత్యేకముగా అవాంతరభేదములచే అలలు పెక్కుగుటచే " అమిత మహోర్మిజాల " మనబడినది. అట్టి దురంతమై భయకరమగు భవసముద్రమును దాటి, వృషాచలేశ పదపత్తన నిత్యధనీ భవతి = శ్రీనివాసుని పదము, చరణము లేక స్థానము శ్రీవైకుంఠమను పట్టణమును జేరినవాడై నిత్యము కుడగుచు ధన్యుడగుచున్నాడు ; అనగా నిరతిశయ బ్రహ్మనుభవముచే గల్గినప్రీతిచే భగవన్నిత్యకైంకర్యరూపమగుఫలముచుబొందుచున్నాడనిభావము.

ఈపద్యమున ఒకానొక నిర్ధనుడు ధనార్జనమునం దాసక్తుడై వర్తకులనుగూడి సేతుమార్గమున సముద్రమును సులభముగా గడచి, ద్వీపాంతరమును బొంది, యందొక్క గొప్ప పట్టణమును జేరి, యందు విశేషధనము సంపాదించి మహానందమును బొందుచున్నాడను సప్రకృతవిషయము పరిస్ఫురించుటచే సమాసోక్తి అలంకారము.

చ॥ కరము దృఢంబు రమ్యమును ♦ గారచియించిన ధర్మసేతువై
పరఁగెడు నిన్ను నండగొను ♦ ప్రాణి యకించునుఁ డై ననేమి? చె
చ్చెరను బహూర్తి భీమభవ ♦ సింధువు నంబ! తరించి వేంకటేశ్వర
పదపట్టణంబు గని ♦ సంతస మొందడై నిత్యధన్యుఁడై ॥

తా. అమ్మా దయా! శోకమోహజరామృత్యురూపములైన మహాతరంగములచే భయంకరమై దాటరాని సంసారసాగరమును దరించు నిమిత్తము, ధర్మార్థముగా నిర్మితమైన సేతువై యొప్పు నిన్ను నాశ్రయించిన యుద్రానరుడు, హాయిగా త్వరలో సంసారార్థిని గడచి, శ్రీనివాసుని చరణారవింద పరిచర్యారూపమగు నిత్యధన్యత్వమును బొందుచున్నాడు.

52. అవ. ముందుపద్యమున దయను ఆశ్రయించి యకించునుడైన వాడును పరమపురుషార్థమును బొందుచున్నాడని తెల్పి, యీపద్యమున ఆభిముఖ్యముచేతనే అనగా దయను సంశ్రయింపవలయునని ఉద్దేశము కల్గినమాత్రమున, చేతనుడు సంసారపేతుభూతమగు అనాదికాలప్రవృత్తానంత పాపనంచయములచే విడువబడుచున్నాడని తెల్పుటకై, దయను సరస్వతీనదితో బోల్చి, క్లేషతో గూడిన యుపమాలంకారమున విశదీకరించుచున్నారు.

శ్లో॥ అభిముఖ భావ సంపదభినంభవినాం భవినాం

క్వచి దుపలక్ష్మితా క్వచి దభంగుర గూఢగతిః ।

విమల రసావహా వృషగిరిశ దయే భవతీ

సపది సరస్వతీవ శమయ త్యఘ మప్రతిఘం॥

టీ. హేవృషగిరిశదయే ! అభిముఖభావ సంప దభిసంభ
 వినాం = నిన్నాశ్రయింపవలయునను కోరికను గల ప్రకృతిలో బుట్టి
 నట్టి ధన్యులగు, భవినాం = సంసారులకు, లోకములో సృష్టి రెండు
 విధములు. దైవ, ఆసురములు. “దైవీ సంప ద్విమోక్షాయ
 నిబంధా యాసురీ మత ” అను గీతావాక్యముచొప్పున దైవప్రకృ
 తిలో జన్మించినవారు సాధువర్తనులై భగవంతున కభిముఖులై
 యతనిదయను బొందెదరు. ఆసుర ప్రకృతిలో బుట్టినవారు అహం
 కార మమకార దూషితులై కామకోపాదుల పాల్పడి భగవంతుని
 జేరక నికృష్టజన్మ లెత్తుచుందురు. నీయందు శరణ్యత్వబుద్ధిని గల
 వారికి, విమలరసావహా సరస్వతీన = నిర్మలమైన, రస = చేతను
 లందు పేమరసమును గల్గుచు (సరస్వతిపక్షమున పరిశుద్ధమైన,
 రస = జలమును గలదని యర్థము.) భవతీ = నీవు, సరస్వతీన =
 సరస్వతియను నదివలె, క్వచిత్ ఉపలక్ష్మితా = ఒకచేతనునివిషయమై
 వ్యక్తముగా కనపడియు, క్వచిత్ అభంగురగూఢగతిః = ఒక్క
 క్కచో దయాకార్యము అప్రకటమగుటచే గూఢమగు ప్రవృత్తిని
 గల్గియు (నదీపక్షమున ఒక్కదేశమున నియతకాలమున కనబడియు,
 ఒక్కచోట అంతర్వాహినియై కనబడకయు నని యర్థము.) సపది =
 తోడనే, అనగా అభిముఖ్యప్రసంగము మాత్రముచేత, అఘం =
 పాపమును, అప్రతిఘం శమయతి = ఏవిధమైన యడ్డులేక శమింప
 జేయుచున్నావు. గూఢప్రవాహయైనను సరస్వతీనది అభిగమన
 స్మరణ కీర్తనాదుల పాపచయములను బోగొట్టు విధమున, నీవును
 నిన్నాశ్రయింపవలయునని సద్భావము గలవారికి భగవత్ప్రాప్తి
 విరోధభూతములగు సమస్తపాపములను నణగదొక్కదవని తాత్ప
 ర్యము. ఉపమాలంకారము.

చ॥ పటుభవయుక్తి నీయెడను * పాననబుద్ధులు గల్గువారి కు
 త్కట రసపూర్ణయై యొకటఁ ♦ గానక రాకయు నొక్కచోటఁ బ్ర
 స్ఫుటముగఁ జూడఁబోలియు న ♦ మోఘపు భంగుల నాసరస్వతీ
 తటిని క్రియకా స్రవించి దురి ♦ తంబులు వేఁ దొలఁగింపజే దయా!

తా. మంచిపుట్టుకయొక్క ప్రభావముచే నిన్ను ఆశ్రయింప
 దలచు జీవులకు, నీవు సరస్వతినదిని బోలి యుత్కటరసపూరితయ
 గుచు, ఒక్కచో గనబడుచు, నొక్కచో గూఢముగాను ప్రవ
 ర్తించి, సమస్తపాపములను నశింపజేయుచున్నావు.

టీ. అన. ఇంతవరకు మోక్షలాభము నయాయత్తమని
 తెలుపబడినది. “ సమహాత్మా సుదుర్లభః ” యన్నట్లు మోక్షైక
 పరాయణులు లోకములో దుర్లభులు ; విభూతికాములు అనగా
 బ్రహ్మాంతములైన మహదైశ్వర్య సిద్ధులు గోరువారు పెక్కండు
 గలరు. వారివారి వాంఛానుగుణముగ ఫలప్రాప్తి గలుగజేయు
 టకు దయయే కారణమనియు, మహాఫలమగు మోక్షము నొసంగు
 భగవద్దయకు, అర్వాచీనములగు అర్థకామాదు లొసంగుటకు శక్తి
 కల్గుట కైముత్యన్యాయమున సిద్ధించుచున్నదని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ అపి కరుణే జనస్య తరుణేందు విభూషణతా

మపి కమలాసనత్వ మపి ధామ వృషాద్విపత్నే ।

తరతమతావశేన తనుతే నను తే వితతిః .

పరహితవర్జ్మణా పరిపచేళిమ కేళిమతీ॥

టీ. హేకరుణే! పరహితవర్జ్మణా=ఎవ్వడు పరులకు మేలొడ
 గూర్చునట్టి యాకారముతో, పరిపచేళిమ కేళిమతీ=పచనముచేయు
 టను (సకలసిద్ధుల సమకూర్చుట) లీలగాగల, తే వితతిః=నీయొక్క
 విస్తారము లేక వ్యాపారము, జనస్య = ఆశ్రయించిన నరునకు, తర

తమతావశేన = వారివారి కోరికల తారతమ్యము లెఱిగి దాని కనుగుణముగా, లేక సీప్రసాదముయొక్క మహత్తును బట్టియు, మహత్తరమును బట్టియు, మహత్తమమును బట్టియు, వరుసగా భవదాశీతునకు, తరుణేందు విభూషణతా మపి తనుతే = బాలచంద్రుని శిరోభూషణముగా ధరించు భాగ్యమునుగల శివత్వమునైన నిచ్చుచున్నది. సీప్రసాదము మహత్తరమైనచో, కమలాసనత్వమపి తనుతే = భగవత్సాధీపద్యంబున జనించు భాగ్యముగల బ్రహ్మత్వ సిద్ధియైనను నిచ్చుచున్నది. సీప్రసాదము మహత్తమమైనచో ఆశీతునకు, వృషాద్రిపతేః ధామ అపి తనుతే = పరమపదమైననునిచ్చుచున్నది. కావున ఉత్తమాధమ పురుషార్థములు సర్వము సీప్రసాదముచేత సిద్ధించుచున్నవి. ఇక్కడ “ తరుణేందువిభూషణతాం, కమలాసనత్వం వృషాద్రిపతేః ధామ ” అను విశేష్యములు దుర్లభ దుర్లభతర దుర్లభతమత్వములను సూచించుచున్నవి కావున పరికరాంకుర మలంకారము. శివత్వ బ్రహ్మత్వ వృషాద్రిపతిత్వములనబడు మూడువిధములగు పదవులు ఒకదాని కొకటి యుత్పత్త్యమై పరగునట్లు వర్ణించుటచే సారాలంకారము. అపిధామ వృషాద్రిపతేః అనుటచే అర్వాచీనపదవు లొసగుట యడుగవలయునా అని కైముత్యన్యాయమున సిద్ధించుటచేత, అలంకారము కావ్యార్థాపత్తియు నగును. ఇట్లు అనేకాలంకారముల సంకరము.

చ॥ పరహిత మెట్టుతానని కృ॥ పా తలపోయుట నీకుఁ గేళియై
 పరగుటఁ బ్రాణిజాతగుణ ॥ భంగులు వృత్తుల తారతమ్యముల్
 వరమతిఁ జూచి వానికి శి ॥ వత్సమునైన విధిత్వమైన సు
 స్థిమగు శేషభూధర ప ॥ తిత్వమునైన నొసంగుచుండవే॥

తా. దయా! ఎప్పుడు పరులకు మేలుగూర్చుటయే లీలా వ్యాపారముగాగల నీవు నిన్నాశ్రియించినవారి గుణవృత్తులకును

వాంఛలకును తగినట్లుగా, రుద్రీపదవియైనను, విరించి పదవియైనను, శ్రీనివాసాధిష్ఠితమగు వైకుంఠపదవియైనను నొసగుచున్నావు కదా.

54. అవ. ఇదివరలో దయను సరస్వతీనదితో నుపమింపబడినది. ఈరెండు క్రిందిపద్యములందు దయకును గంగకునుగల సామ్యమును వివరించి దయను రంజింపజేయుచున్నారు.

శ్లో॥ ధృతభువనా దయే త్రివిధ గత్యనుకూలతరా

వృషగిరినాథ పాదపరిరంభవతీ భవతీ ।

అవిదిత వై భవాపి సురసింధురి నాతనుతే

సకృ దవగాహమాన మపతాప మపాపమపి॥

టీ. హేదయే ! ధృతభువనా = రక్షితలోకములు గలదానవై (గంగాపక్షమున ధరింపబడిన నీళ్లుగలదానవై), (త్రివిధ గత్యనుకూలతరా = చేతనులు పొందదగిన ఐశ్వర్య కై వల్య భగవత్ప్రాప్తి రూపములగు మూడువిధగతులు పొందుటకు మిక్కిలి యనుకూలమైన ప్రవృత్తి కలదానవై ; కోరికలకు తగినట్లు సర్వవిధఫలములు నీవే యిచ్చుచున్నావనుట (గంగాపక్షమున స్వర్గ మర్త్య పాతాళములందు ప్రవహించుటచే త్రిపథగా యని ప్రసిద్ధినొంది సర్వానుకూలముగా ప్రవహించునది యని యర్థము.) వృషగిరినాథ పాదపరిరంభవతీ = 'రూఢా వృషాచలపతేః పాదే' యన్నట్లు శ్రీనివాసుని పాదాశ్రయత్వమును గల్గి నమస్కరించువారికి ప్రకాశితవైభవము గుచు (గంగాపక్షమున విష్ణుపాదమున బుట్టుటచే హరిచరణములను ఆలింగించుకొనునట్లు చెప్పబడినది.) భవతీ = నీవు, సురసింధురిన = దేవనదియగు గంగవలె, అవిదితవై భవాపి = అప్రకాశమానమహిమను గలిగినను, అనగా ప్రపన్నజన సకలార్తిప్రశమనశక్తి నీకుకల్గుట మాకు తెలియకున్నను " హరి ర్హరతి పాపాని దుష్టచిత్తై రపి స్మృతః । అనిచ్ఛయాపి సంస్మృష్టో దహత్యేవహి పాపకః " అను

న్యాయముచొప్పున, సకలపాపతాపముల బోగొట్టుశక్తినికల్గి, సకృ
దపి అపగాహమానం = ఒక్కసారి నీయవలోకనమునకు పాత్రుడై
చేయుబడిన జనుని(గంగాపక్షమున ఒక్కసారి స్నానముచేయువానిని)
అపతాపం = విగత తాపముగలవానిగాను, అపాపమపి = తాపత్ర
యాదులకు హేతువగు పాపసమూహములు తొలగునట్లుగాను, ఆత
నుతే = చేయుచున్నావు. అలంకారము శ్లేషతోగూడిన పూర్ణ
పదము.

చ॥ అనయము మూడుసదృశులయం దనుకూలపువృత్తిఁ దాల్చియం
జనగిరినాథ పాద జలఁ జంబుల సంగతి నిత్యధన్యవై
ఘనభవనోద్ధృతిఁ ద్రిపథ ఁ గానదిఁ బోలి శ్రీతాళి కేకమ
జ్జనమునఁ దాపముఁ దురిత ఁ సంతతియుఁ దొలగింపవే దయా!

తా. దయా ! మూడువిధ గతులందును అనుకూల ప్రవృ
త్తిని కలిగి, భవనభారణముచే నొప్పుచు, శ్రీనివాసుని చరిణారవిం
దములను నిరతము కౌగిలించుకొని ధన్యవై, గంగానదిచందమున
నీప్రభావము మాకు గానరాకున్నన, నీయం దభిముఖ భావముగల్గి
నిన్నాశ్రయించినవారియొక్క తాపములను పాపములను హరించు
చుందువుకదా ? ఏమి నీమహిమ !

55. అవ. ఇట్లు కృపాగంగాసాధర్మ్యమును ఉపమచే ప్రద
ర్శించి, మణియు రెంటికిగల పూర్ణపాదృశ్యమును, నిదర్శనాలంకా
రముచే వర్ణించుచున్నారు.

శ్లో॥ నిగమనమాశ్రితా నిఖిలలోక సమృద్ధిరీ
భవ భవుకూలముదుర్జగతిః పరితప్తహితా !
ప్రకటిత హంస మత్స్య కమతా ద్యవతారశతా
విబుధ సరిచ్ఛ్రియం వృషగిరీశ దయే వహసి॥

టీ. హే వృషగిరీశదయే ! నిగమసమాశ్రితా = భగవత్స్పృ
 హ్యాది సకలలీలలు దయాకార్యమగుటచేతను అవియెల్ల వేదము
 లందు ప్రతిపాదింపబడుటచేతను నిగమములచే నేవింపబడుచు(గంగా
 పక్షమున “ ఇమం మే గంగ ” యని భగవ త్పాదతీర్థ సంస్పర్శన
 మున పరమశుద్ధిని బొంది వేదప్రతిపాదితమైనదని భావము.) నిఖిల
 లోకసమృద్ధికిరీ = సర్వలోకులకు “చతుర్విధా భజంతే మాం జనా
 స్సుకృతితోఽర్జున! ఆర్తో జిజ్ఞాసు ర్ధర్షా జ్ఞానీచ భరతర్షభ” అన్నట్లు
 నాలుగువిధ అధికారములు గల సుకృతులకు వారివారి కోరిక
 లొసంగి మనోరథపూరణము గావించుటచే సమృద్ధిని గల్గజేయుచు
 (గంగాపక్షమున లోకత్రయ నివాసులకు స్నానపానాదులచే నిహపర
 లోక సౌఖ్యసమృద్ధిని గూర్చుచున్నదని భావము) భజ దఘకూల
 ముద్రుజగతిః = సేవించువారి పాపసముదాయములను నిర్మూలన
 మాచరించు గతిః విషయాకారముగలుగుచు, (గంగాపక్షమున
 సేవించువారి పాపముల హరించు కూలంకషమైన అనగా గట్లు తెగ
 గోయునట్టి తీవ్రవేగము కలదని యర్థము.) పరితప్తహితా = సాంసా
 రిక తాపత్రయములచే దహింపబడువారికి హితము కలుగజేయుదాన
 వగుచు (గంగాపక్షమున శీతలమాధుర్యాది గుణముల నొప్పి,
 సేవించు జనుల తాపములెల్ల తొలగజేయునది యని యర్థము.)
 ప్రకటిత హంస మత్స్య కమతా ద్యవతారశతా = ప్రకటింపబడిన
 హంస మత్స్యకూర్తాద్యనేకములగు భగవదవతారములు గలిగియు,
 అనగా కేవలము దయతో భగవంతుడు లోకరక్షణార్థ మవతరించు
 చున్నాడని భావము. (గంగాపక్షమున హంస పక్షులు మీనములు
 తాబేళ్లు వీనిచే నిండియుండు అనేకములగు అవతారములు అనగా
 కేవులు గలిగినదని యర్థము.) ఇట్లు పైన వివరింపబడిన సాదృశ్యము
 లచే దయా సీవు, విబుధసరిచ్ఛ్రియం వహసి - సురనది సంపదను

లేక సొంపును చాల్చుచున్నావు. ఈ గంగాసదృశత్వ వర్ణనమున,
దయను సేవించిన చాలుననియు, గంగానది దూరవర్తియగుట
తత్తీరవాసులకే ప్రాప్యమనియు, భగవద్దయ సకలజనులకు నన్ని
హితయై సులభాశ్రయయై యున్నదనియు ఫలించుచున్నది.

చ॥ బహువిధ వేదవాక్య నుత ♦ బంధుర వై భవయై, సమస్తలో
కహిత విధానసంఘటన ♦ కారిణియై, శ్రీతపాపభిద్రసో
ద్వహయు ఝషాదిభాస్వదవ తార శతాఢ్యయు నై సురాపగా
మహిమ వహించె దీవు గుణమాన్య దయా! జగ దేకవందితా!

తా. దయా! వేదములచే నుతింపబడిన వై భవమునుగలిగి,
సకలలోక హితముగా ప్రవహించి, సంశ్రితుల పాపములు తొలగించి
తాపములెల్లను బోగొట్టజాలి, ప్రదర్శితమగు హంస మీన కూర్మా
ద్వవతారములచే నొప్పటచే నీవు చూడగా దేవనదియగు గంగ
యొక్క పెంపును వహించుచుండుట మాకు స్పష్టముగా తెలియు
చున్నది.

56. అవ. ఇట్లు పై రెండుశ్లోకముల దయకును సురనదికిని
గల సాదృశ్యమును వివరించి, యాశ్రయింపఁగినది భగవద్దయయే
కాన్తి యితరుల దయకాదని తెలుపుటకై శ్రీనివాసుని దయకును
తదితరములకును భేదమును క్రిందిశ్లోకమున తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ జగతి మితంపచా త్వదితరాతు దయే తరళా
ఫలనియమోఽస్మి తా భవతి సంతపనాయ వునః ।
త్వమిహ నిరంకుశప్రళకనాది విభూతమతీ
వితరసి దేహినాం నిరవధిం వృషశైలనిధి॥

టీ. హేదయే=ఓ శ్రీనివాసునిదయా! జగతి త్వదితరాతు=
లోకములో నీకంటె వేఱైన క్షుద్రదేవతాంతరముల దయయు,

సామాన్య సరపక్షుల దయయు, మితంపచా = మిత్రఫలధాయక
ములు, మిత్రమైసశక్తులు గలుగుటచే వారిచ్చు ఫలములు స్వల్పము;
అదియునుగాక, తర్థా = చంచలములగుటచే అస్థిరములు, అందుచే
ఫలనియమోజ్ఞతా = నిష్కర్షగా ఫలమునిచ్చి తీరవలయుననిలేదు.
స్వల్పస్థిరఫలము లివ్వవచ్చును, ఇవ్వకయు నుండవచ్చును, ఒక వేళ
యిచ్చినదానినీ తిరిగి పుచ్చుకొనవచ్చును ; ప్రభువున కనుగ్రహము
తప్పినను లేక గుణము మారిపోయినను నిచ్చిన వరమును గైకొన
వచ్చును ; అందుచే, పునః సంతపనాయ భవతి = అంత్యములో
దుఃఖమును గావించుటచే సంతాపమును గలిగించును. అయితే,
నిరంకుశ ప్రశకనాది విభూతిమతీ = అడ్డులేని ప్రకృష్టమగు శక్తిమొద
లగు గుణముల వైభవముగల, త్వం = నీవు, సాక్షాత్ శ్రీనివాసు
నకు సంబంధించి గుణసార్వభౌమియై ఆశ్రితపక్షపాతము గలుగునట్లు
ప్రభాతిగాంచిన నీవు, ఇహ = ఈ సంసారమండలమునందే, దేహి
నాం = దేహవంతులకు, నరులకే కాదు ఆశ్రయించిన సర్వజీవుల
కనుట, నిరవధిం = అవధిలేని యెంతఅనుభవించినను క్షయప్రసంగము
లేని శాశ్వతమైన, వృషశైలనిధిం = వేంకటాద్రిపై దాచబడిన
హిరణ్యనిధియగు శ్రీనివాసుని, వితరసి = దానముచేయుచున్నావు
అనగా అతనిని పొంది నిత్యకైంకర్యరూపమగు రసమును అనుభవింప
జేయుచున్నావు. భగవద్దయ శ్రీనివాసనిధిని ఆశ్రితులకొసంగుటను,
నిరంకుశ ప్రశకనాది విభూతిమతీ యని సమర్థించుటచే కావ్యలింగ
మలంకారము. భగవద్దయను తదితరములతో బోల్చి, ఉపమేయ
మగు శ్రీనివాసదయను అధికముగా వర్ణించుటచే, అలంకారము
వ్యతిరేకము.

చ॥ ఇలను ద్వదన్యదైవతము ♦ లిచ్చుఫలంబులు గొడ్డి, నశ్వరం
బులు, చపలంబులౌటందుదిబొందగఁ జేయువిషాదమునదయా

యలఘగుణంబులం దధిక ♦ వై యసమాన విభూతినొప్పు నీ
వెలమి వృషాచలేశ నిధి ♦ నియ్యవె మాకిట శాశ్వతంబుగఁ॥

తా. దయా! శ్రీనివాసునకు సంబంధించిన నీకును తదితరు
లగు సామాన్యులదయకును యేమాత్రము సాదృశ్యము లేదు. ఇత
రుల ప్రసాదముచే గలుగు ఫలములు నశ్వరములు, అంత్యమున
దుఃఖమునే కలుగచేయుచున్నవి. ఫలనియమమును లేదు. నీవన్ననో
శాశ్వతమగు శ్రీనివాసు డను గొప్ప నిధిని ఆశ్రితులకు నిచ్చు
చున్నావు. అందుచే నీవే యాశ్రయింప తగినదానవు. మేమే యజ్ఞ
లమై “నారాయణేతిష్ఠతి యం కంచి త్పురుషాధమం కతిపయగ్గా”
మేళ మల్పార్థదం సేవామై మృగయామహే నరమహూ మూఢా
వరాకా వయం” యని ముకుందమాలాకారులు శ్రీకులశేఖరుల
వారు చెప్పినట్లు, స్వల్పఫలప్రదాతలగు క్షుద్రనరపతులను ఆశ్రయిం
చెదము. మాదే తెలివితక్కువయని యర్థము.

57. అవ. దయా! నిన్నాశ్రయించు బుద్ధి మాకు గలిగినం
తటనే నీవు మమ్ము రక్షించెదవని మాకు దృఢమగు నమ్మకముగలదు.
నీయం దెట్టిసందేహము లేదని, కైముతికన్యాయమున తెలుపు
చున్నారు.

శ్లో॥ సకరుణ తాకిక ప్రభువర్గిణీ నిగ్రహయో
ర్నియతి ముపాధిచక్ర పరివృత్తి పరంపరయా ।
వృషభమహీధరేశ కరుణే వితరంగయతాం
శ్రుతిమితసంపది త్వయి కథం భవితా విశయః॥

టీ. హే వృషభమహీధరేశ కరుణే! ఓ శేషాద్రినాథుని
దయా! ఉపాధిచక్ర పరివృత్తి పరంపరయా = ఉపాధిః ప్రయోజ
కము. అనుగ్రహమునకు ఉపాధి. అనుకూల్యలేశము కలుగుట,

నిగ్రహమునకు ఉపాధి ప్రాతికూల్యాధిక్యము లేక మహాపరాధము. ఈఉపాధి, చక్రమువలె మాటిమాటికి ప్రవర్తించుటచే, సకరుణస్య = దయాళువుగను, తాకికప్రభోః = సామాన్యనరపతియొక్క, పరిగ్రహ నిగ్రహయోః = అంగీకారదండనలయొక్క, నియతిం = నియతిని లేక నియమమును, అనగా ఆనుకూల్యలేశము కల్గినపుడు అనుగ్రహించుటయు, ఇంచుకైన ఆనుకూల్యప్రవర్తిలేక ప్రాతికూల్య బాహుళ్యము కలిగినపుడు దండించుటయు అనుపట్టి సాధారణ నరదేవునియొక్క నియతిని, వితరంగయతాం = ప్రత్యక్షముగాజూచుటచే నిశ్చయించునట్టి మాకు; స్వల్పానుకూల్య దర్శనమున అనుగ్రహించునట్లు స్వల్పపరాధమునకు దండనము విధించెడు రాజు దుస్సేవ్యుడగును. సకరుణ తాకికప్రభువు గావున ఆనుకూల్య లేశవర్జితులగు మహాపరాధులనే దండించుచున్నాడు. అపరాధియైనను ఇంచుక అనుకూలప్రవర్తన ముండిన రక్షించుటను ప్రత్యక్షముగా గనుచున్న మాకు, శ్రుతిమితసంపది త్వయి=శ్రుతులచే ప్రతిపాదించబడు సకలగుణసంపదచే నొప్పుచున్న సాక్షాత్ శ్రీనివాసుని సంబంధముగల నీయందు; విశయః=సంశయము, ఆభిముఖ్యముచే నీవు మమ్ము రక్షించెదవో రక్షింపవో యని సందేహము; కథంభవితా = ఎట్లు కలుగును. సందేహము కలుగదనుట. సామాన్య తుదప్రభువులు అపరాధులం దానుకూల్య లేశము కల్గినచో వారిని “సుతులనేరమిఁ దండులు ద్రోచివుచ్చరే, నేరము సేయువారి ధరణీపతు లొక్కొక మాటు గావరే” యని కాళియుని భార్యలు శ్రీకృష్ణస్వామితో విన్నవించినట్లు, అనుగ్రహమునకు బాత్రులుగా జేయుచుండ, సర్వోత్తమగుడగు శ్రీనివాసుని యందు బుట్టిన గుణగ్రగణ్యులుగ నీయందు మాకనుమాన మొకింతయు లేదని భావము. అలంకారము కావ్యార్ధాపత్తి. “త్వయి

శ్రుతిమితసంపది ” అని దయాప్రభావము నుడివి, యనుమానము లేకుండుటను సమర్థించుటచే అలంకారము కావ్యలింగము.

చ॥ సదయవిభుం డొకండు పటు • శాత్రువులై చను నిగ్రహార్హులన్
గుదురుగ బ్రోచుచుండు ననుకూలత యించుక కల్గెనేని, ని
య్యది విదితంబు మాకగుటనాగమ సంస్తుత వత్సలత్వ సం
పదఁ గడునొప్పనీయెడఁ గృపా యనుమాన మదేల కల్గెడున్॥

తా. దయా ! దయాభువగు సామాన్యరా జొకడు నిగ్ర
హమునకు బాత్రులగువారియం దొకింత యనుకూలప్రవృత్తిని జూచి
యనుగ్రహమునే చేయుచుండుటను మేము చూచిచూచి, నిగమ
సన్నత వైభవము గలిగి, యాశిత వత్సలత్వాది గుణములచే
ప్రఖ్యాతి జెందిన నీయందు మా కెంతమాత్రము సందేహము లేదు.
నీవు మమ్ము ఆభిముఖ్యాది సుగుణలేశమును జూచి తప్పక రక్షిం
చెదవు.

58. అవ. నీయం దెక్కువ దృఢవిశ్వాసము గల కొందఱు
సుకృతులు మేఘజలములందు చాతకపక్షులవలె, నెక్కువ సంశ్రి
యత్వము ప్రకటించుచున్నారని వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ వృషగిరి కృష్ణమేఘజనితాం జనితాపహరాం
త్వదభిమతిం సువృష్టి ముపజీవ్య నివృత్తతృషణి
బహుషు జడాశయేషు బహుమాన మపోహ్య దయే
నజహతి సత్పథం జగతి చాతకవ త్కృతిని॥

టీ. హేదయే ! వృషగిరి కృష్ణమేఘజనితాం = వృషాద్రిపై
నున్న కృష్ణుడను మేఘమున బుట్టినదానవును (చాతకపక్షమున కృష్ణ
మేఘము నీలమేఘమున జనించినదని యర్థము) జనితాపహరాం -
సంసారతాపమును హరించుదానవునగు (చాతకపక్షమున సూర్యుని

వేడిమిచే గల్లు తాపమును హరించు మేఘమని భావము.) త్వదభి
మతిం సువృష్టిం = నీయొక్క అభిమానమును, అనగా వీడు నావా
డని ప్రేమించుటయే సువృష్టి దానిచే, ఉపజీవ్య = శోభనామృత
సంజీవిని బోలు నీయభిమానమునే రక్షణాధారముగా దలచి, (చాత
కపక్షమున మేఘోదకమునుద్రాగి,) నివృత్తతృష్ణః = “పరమాత్మని
యోరక్తో విరక్తోఽపరమాత్మని” యను చొప్పున ఇతర ఐహికా
ముష్మిక సుఖములందు విరక్తులై వానినాదరింపక (చాతకపక్షమున
దాహశాంతిని పొంది) అందుచేతనే, బహుషు జడాశయేషు = జడ
మతులును “క్షుద్రా రుద్ర పితామహాః ప్రభృతయః కీటాస్సమస్తా
స్సరా” యన్నట్లు భగవద్విభూతిలో కీటకప్రాయులగు నితర దేవ
తలందు (చాతకపక్షమున అనేకములైన వాపీతటాకాది జలాశయ
ములం దని యర్థము) బహుమానం అపోహ్య = సమాశ్రయణ
బుద్ధిని వర్జించి అనగా వానిని సేవింపనొల్లక (చాతకపక్షమున అనే
కములైన వాపీతటాకాది జలాశయములందు పీఠిలేక, చాతక
పక్షులు ఆ కాశమునందుండి ఎప్పుడు మేఘమువర్షించునని యెదురు
చూచునుగాని భూమిపై బడిన నీటిని గ్రహింపనొల్లవని యర్థము)
కృతినః = సుకృతవంతులు లేక భాగ్యశాలురు కొందఱు, జగతి =
పృథ్వియందు, చాతకవత్ = వానకోయిలవలె “ప్రప్రన్న శ్చాతకో
యద్యత్” అనువిధమున, సత్పథం = సతాంపథం సత్పురుషులమార్గ
మును, అనగా భగవద్భాగవతాచార్య కైంకర్యరూపమగు సన్తార్గ
స్థితిని (చాతకపక్షమున, సత్పథం = నక్షత్రములమార్గమును అనగా
ఆకాశమును) నజహతి = విడువకుందురు. అలంకారముపమ. నీల
మేఘము నిదాఘతాపమునుమాత్రము తొలగించును, అయితే
కృష్ణమేఘము ఆధ్యాత్మికాదితాపములు మూడింటిని హరించునని
విశేషోక్తి.

చ॥ చెలువగు కృష్ణమేఘమున • శేషగిరి బ్రభవించి దేహవం
తుల భవతాపముల దొలగఁగఁ ద్రోయునిను దయనన్మిసీసువు
వ్తులెగొని దానఁ దృప్తులయి నువ్రతులొండు జడాశయంబులఁ
దలపక చాతకంబువలె • ధన్యతఁ గాంతురు సత్పథస్థితిఁ॥

తా. దయా ! శేషగిరియందు కృష్ణమేఘమున జన్మించి, సం
సారుల తాపములెల్ల తొలగజేయు నీయభిమానమునే వర్షమునే
గొప్పగా పాటించి, దానిచేతనే తృప్తులగుచు, నితర జడాశయము
లందు సన్మానబుద్ధిలేక, కొందఱు మహాత్ములు జగమునందు చాతక
పక్షులవలె సత్పథముననే నిల్చి ధన్యులగుచున్నారు. ప్రపన్నులగు
వారు, వానకోయిలలు మేఘవర్షమునే నమ్మినట్లు భగవంతుని
దయైకశరణ్యులగుచున్నారని భావము.

59. అవ. భగవద్దయైకశరణ్యత్వము, చేతనులకు హితతమ
మగుట, స్వకపోలకల్పితము కాదనియు, పూర్వాచార్యులెల్ల తమ
గ్రంథములం దావిశేషమును మిక్కిలిగా బ్రకటించియున్నా రనియు
నుడుపుచున్నారు.

శ్లో॥ త్వద్దుదయతూలికాభి రమునా వృషశైలజుషా
స్థితరశిల్పినై వ పరికల్పిత చిత్రధియః |
యతీపతి యామున ప్రభృతయః ప్రధయంతి దయే !
జగతి హితం న న స్వయ భరన్యసనా దధికం |

టీ. హేదయే ; అమునా వృషశైలజుషా = ఈసకలజనులచే
పరిదృశ్యమానుడగు వేంకటాద్రివాసుడగు శ్రీనివాసుడైన, స్థితర
శిల్పినావవ = చరాచరవస్తుజాతములను నిర్మించిన శిల్పకారునిచేత,
త్వద్దుదయ తూలికాభిః = నీ ఉదయము లేక ఉన్మేషము లేక విజృం
భణమును, తూలికాభిః = కుంచెచేత (Brush) కూర్చికచేత, పరి

కల్పిత చిత్రధియః = సృష్టింపబడిన విచిత్రమగు అనగా లోకాతీత
మగు అద్భుత ప్రజ్ఞగల (చిత్రాం త్రాయకత్వా చ్చిత్రత్వం=ఆత్మకు
రక్షణముచేయునట్టివారనియు తెలుపవచ్చును.)యతిపతి యామునప్ర
ప్రభృతయః=ఉడయవర్లు యామునాచార్యులు నాథమునులుమున్నగు
నీకభిమతులగు పూర్వాచార్యు లందఱును, జగతి=లోకమునందు,
త్వయి = సర్వనిర్వాహకశక్తిగల నీయందు, భరన్యసనాత్ =
మాయొక్క రక్షణభరమును సమర్పించుటకంటె, హితం = హిత
మగు వేదోక కృత్యముగలదని, నః = మాకు, నప్రధయంతి ప్రక
టింపలేదు. అనగా అకించనులగు మాకునీవే పరాయణమని బోధించి
యున్నారని యర్థము. అందుచే నీవే అసన్యగతికులైన మాకు
శరణమని ఫలితార్థము.

చ॥ అతులిత చిత్రకారుడు వృ ♦ హద్రినివాసకుఁ డీవు తూలికా
గతి నుదయించి తోడుపడఁ ♦ గా రచియించిన చిత్రబుద్ధు లా
యతిపతి యామునాదులు ద ♦ యా! భరమాతయు నీయధీనమై
హితమతి నొప్పగించుటకు ♦ నెక్కుడు లేదని మాకుఁ దెల్పురే॥

తా. దయా! శేషగిరిపతియను చిత్రసృష్టికర్త శిల్పియై
వెలిగి, నీవును కూర్చికవలె నొప్పి తోడుపడగా, లోకహితార్థము
అవతరింపజేసిన రామానుజ యామునాచార్య ప్రభృతులందఱు
నీయందే మారక్షణభార మంతయు సమర్పించుటకంటెమాకు వేఱు
హితమగు కృత్యము లేదని తెల్పియున్నారు కావున నీవే యకించ
నులగు మాకు శరణమగుచున్నావు.

60. అవ. ఇట్లు కృపణజన కల్పలలికయగు భగవద్దయ
యందు న్యస్తభరులైన యాచార్యులవారు, తమకు సంసారహేతు
భూతమగు పాపచయములను దొలగించి యుజ్జీవింప జేయవలయు

నని రమ్యపదగుంభనలచే దయను సంబోధించి, యీపద్యమున స్వాభీష్ణమును ప్రార్థించుచున్నారు.

శ్లో॥ మృదుహృదయే ! దయే ! మృదితకామహితే ! మహితే
 ధృతవిబుధే ? బుధేషు వితతాత్మధురే ! మధురే !
 వృషగిరిసార్వభౌమదయితే ! మయి తే మహతీం
 భవుకనిధే ! నిధేహి భవమూలహరాం లహరీం॥

టీ. హేమృదుహృదయే ! దయే=పరదుఃఖమును చూచి సహించలేని స్వభావముగల దయా ; మృదితకామహితే = నిరస్త కాములగువారికి మేలుగూర్చుదానా (అందఱికి హితము చేయు దానవేయైనను త్యక్తసర్వకాములయెడ విశేషాదరము గలదాన వని యర్థము.) మహితే = సర్వభగవద్గుణములకంటె నధికురాలని కొనియాడబడుదానా, ధృతవిబుధే = నిన్నాశ్రయించిన జ్ఞానుల యోగక్షేమముల నరయుదానా, బుధేషు వితతాత్మధురే=దేశికులద్వారా ప్రకాశితమగు స్వప్రభావముగలదానా, వృషగిరిసార్వభౌమ దయితే=శ్రీనివాసప్రభువుచిత్తమున కింపైనదానా, భవుకనిధే = భాగ్యములకు నిధియై పరగుదానా, మయి=నాయందు, తే = నీయొక్క, మహతీం = గొప్పదగు (అనగా నాపాపములను హరింప శక్తిగల,) భవమూలహరాం లహరీం = సంసారమునకు మూలమైన అనాదికాలప్రవృత్తాంత పాపసంచయములను సమూలముగా హరింప శక్తిగల నీయొక్క తీవ్రవేగముగల ప్రవాహమును, నిధేహి = ప్రసరింపజేయుము. స్వస్థభరుడైన నాయొక్క సంసారవృక్షమునకు మూలమగు సమస్తపాపములు తెగునట్లు ప్రవహించి నన్నుజ్జీవింప చేయుమని భావము.

చ॥ బుధజనపద్య వీవ, కడుఁ • బుణ్యపు, నీయెడ కోమలంబు నీ
 విధము శ్రుతుల్ వచించు, గుణ • విశ్రుత వీవ యకించనాళికా

నిధివి, భరింతు వీవ సుమ ♦ నీవుల, శేషగిరిశమాన్య నీ
మధురఘరిక హరింపగవె ♦ మద్భవహేతుక పాపముల్ దయా!

తా, దయా ! నీమనసు మిక్కిలి కోమలమైనది. నీవు
గుణేశ్వరియని పొగడొందినదానవు. అకించనుల భరించుదానవు.
దేశికులద్వారా స్రకాశమానమగు వైభవముగలదానవు. శ్రీనివా
సున కెక్కుడే గూర్చుదానవు. భాగ్యములకు నిక్కవు. నాభవ
మునకు హేతుభూతమగు సర్వపాపములు హరింపగల వేగముతో
నీప్రవాహమును నాపై నిగుడజేయుము.

61. అవ. సంసారమునకు మూలమైన అవిద్యాకర్మవాసన
లను సమూలముగా దొలగింప దయకు శక్తికలదని నిరూపించు
చున్నారు.

శ్లో॥ అకూపార్తై రేకోదకసమయ వై తండికజవై

రనిర్వాప్యం క్షిప్యం శమయితు మవిద్యాఖ్య బడబాం ।

కృపే త్వం తత్తాదృ కృప్తిమ పృషపుధ్వధరపతి

స్వరూపద్వైగుణ్యం ద్విగుణవిజబిందుః పృభవసి॥

టీ. హేకృపే ! దయా ! ఏకోదకసమయ వై తండికజవై =
ప్రళయసమయమున (సముద్ర)ములన్నియు)పొంగి యొండొంట గలిసి
ప్రవృద్ధవేగముగల, అకూపార్తై = సముద్రములచేతను, అనిర్వా
ప్యం = ఆర్పజాలని, అవిద్యాఖ్య బడబాం = అవిద్య అజ్ఞానము
లేక జన్మకు హేతువగు అనాదికర్మవాసనారూపమగు అవిద్యయ నెడు
బడబొగ్గిని (ఈబడబొగ్గి సముద్రపు చల్లనినీటనుండియు నాటక,
గణగణ యని మండుచు, తుదకు తానాశ్రయించిన జలధినీళ్లను
రూపుమార్పుచుండునట్లు, అవిద్యనుగలవారు ఆత్మనాశము బొందు
దురు కావున దానిని బడబాసలమునకు సదృశముగా రూపింపబడి
నది) అట్టి అవిద్యా బాడబమును, క్షపయితుం = శమింపజేయు
టకు, త్వం = నీవు, క్షిప్యం = త్వరగా నీవు సంకల్పించినమాత్రా

మున ననుట, తత్తాదృ కృధిమ వృషపృక్షీధరపతి = అప్రమేయ స్వరూపముగల శ్రీనివాసునియొక్క, స్వరూపద్వైగుణ్యం ద్విగుణ నిజబిందుః = స్వరూపమునకు నాల్గుమడుగులు గొప్పదగు ప్రమాణముగల నీవర బిందువులతో, ప్రభవసి = పాడముచున్నావు. అనగా చతుస్సాగర జలవేగముచేతనే నను శిమింపనట్టి బాడబాగ్నిని పుష్కలావర్తకాది మేఘవర బిందువులు తుణకాలమున నార్పునట్లు, అనాది కాలప్రవృత్తమగు అనంతపాపసంచయములను అవిద్యను తుణకాలమున నశింపజేయుటకు దయకు శక్తికలదని తాత్పర్యము. ఇక్కడ అవాఙ్మానసగోచరమగు ప్రభావముగల భగవత్స్వరూపమును ఆధార వస్తువునకు, ఆధేయమైన దయయొక్క స్వరూపమును మిక్కిలిగా వర్ణించుటచే, అధికాలంకారము.

ము చతురంభోనిధు లొక్కటై కలిసి యా శ్వర్యంబుగా రేగి యుత్థతవేగంబున నార్పజాలని యవి • ద్యాబాడబాగ్ని దయా ద్రుతమే యార్పుదు నీవు బిందువులఁ దో • డ్తో శేషశైలేశ్వరో న్నత నిరోభధ్యమహాస్వరూపమునకు • నాల్గంతలై తోచుచున్॥

తా. కృపా! ప్రళయమున నాల్గుసముద్రములురేగి యొక్కటియై కూడిన వేగముచేతనే నను, ఆఱనట్టి యవిద్యయను బడబాసలమును, నీవు శిమించుటకై సర్వోత్తంగస్వరూపుడగు శేషగిరినాథుని స్వరూపమునకు నాల్గంతలగు ప్రమాణముగల నీయొక్క వర్ష బిందువులచే బాడముచుందువుకదా. నీకట్టి శక్తియుండగా, నా జన్మహేతువగు కర్మవాసనామయమైన యవిద్యను తొలగింపవేల. అవిద్యానిరసనమున నన్ను సంసారబంధమునుండి విడిపింపుమని భావము.

62. అన. అవిద్యను నిగూఢనముచేయు నీమహిమ నెఱిగిన సారవిదులగు మహాత్ములు గొండలు, నిన్నేశరణమని యాశ్ర

యించి, నీయనుగ్రహమున తమజీవితకాలమును నిర్బాధముగా గడ పెదరని నుడువుచున్నారు.

శ్లో॥ వివిత్సా వేతాళీ విగమపరిశుద్ధేపి హృదయే
పటుప్రత్యాహార ప్రభృతి పుటపాక ప్రచకితాః ।
నమంత స్త్వాం నారాయణశిఖరి కూటస్థకరుణే
నిరుద్ధ త్వద్దోహా నృపతిసుతనీతిం న జహతి॥

టీ. నారాయణశిఖరి కూటస్థకరుణే! = వేంకటాద్రియొక్క, కూట = శృంగమున, స్థ = నిల్చిన శ్రీనివాసుని కరుణా! లేక “కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే” సర్వమున కాదియగు పురుషోత్తముడైన శ్రియఃపతి కరుణా, వివిత్సా = ద్రవ్యేచ్ఛయను, వేతాళీ = పిశాచముచే, విగమ=విడువబడిన, పరిశుద్ధే హృదయేపి=నిర్మలముగు చిత్తములుగల్గినన (ధనేచ్ఛ నరుని వెట్టిగావించి యిందునందు తిరుగు నట్లు చేయును కావున పిశాచము లేక దయ్యమనబడినది.) నిష్ఠాను కర్మయోగసాధనమునకు విరోధమగు “జహి శత్రుం మహాబాహూ కామరూపం దురాసదం” అన్నట్లు ధనాదులందువిడుపుగల కొందఱు మహాత్ములు, పటుప్రత్యాహార ప్రభృతి = పటుదుస్సాధ్యమగు విషయాదులందుండి యింద్రియములను మనస్సును నివర్తింపజేయుట మొదలగు, పుటపాకప్రచకితాః = పుటపాకమువంటి అంతర్దాహకముచే క్లేశకరములగు కృత్యములవలన భయపడుచు, అనగా ప్రత్యాహారప్రముఖ క్రియలయం దనమర్థులై యునుట “అశక్తోఽస్మి దుస్సాధనిష్ఠా సహనేఽప్యహం కర్మబోధా ద్యుపాయాంతరేషు| అతస్తావ కీనే సురద్రోరనూనే పదే లోకమాతః ప్రపద్యే తిభీతిః” అనువిధమున, త్వాం నమంతః = నీకు మొగ్గుచున్నవారగుచు, నిరుద్ధ త్వద్దోహాః = నీయందు ద్రోహబుద్ధి లేనివారై అనగా నీవేతప్ప నితఃపరం బెఱుగక నీవే రక్షించెదవని దృఢాశయము గలవారై,

స్వసతిసుతనీతిం సజహతి = గొప్పతప్పుచేసిన రాజకుమారునకు
స్వల్పదండన విధించు న్యాయమును లేక నియతిని విడువకుందురు.
అనగా భగవద్దయను సమాశ్రయించిన తర్వాత వారికి ప్రాతికూల్య
వర్జనాదు లన్నియు దయాయత్తమనియు ఒకవేళ ప్రార్థనముచే
పాపాదులు సంభవించునను వారికి దండన స్వల్పమనియు భావము.

మ॥ ధనలాభేచ్ఛ పిశాచవర్జిత విశుఁ ధంబైన చిత్తంబు గ

'ల్లినసాధుల్ భువిఁగొంద టింద్రియములన్ ధన్యులగురాకున్న భీ
తిని నిన్నే శరణంబుగాఁ దలంచుచున్ దేవీ ! భవత్సమృతిన్

గని భూపాత్యజనీతిఁ గాంతురు మహాఁ నందంబు నిష్పాపులై ॥

తా. ధనార్జనమందు కోరిక మొదలగు కామములన్నియు
వర్జించి శుద్ధాత్ములై భగవదుపాసనాపరులగు కొందరు విషయాదు
లందుండి చిత్తేంద్రియములను మఱియుట మొదలగు మిక్కిలి క్లేశ
మును గూర్చు యోగక్రియలందశక్తులై, దయా ! నిన్నే శరణమని
భావించి నీయాశ్రయముతప్ప నొండెఱుంగక, నీసమాశ్రయణానం
తర కాలమంతయు, బాధలేక నెమ్మదితో గడపుచుందురు. నారి
నర్తన మంతయు నీయధీనమై యున్నదని భావము.

63. అవ. భవదాశితులకు దురితప్రసక్తి యొకవేళ గల్గి
నను, నీచే ఆశ్రితపరతంత్రుడుగా చేయబడుచున్న శ్రీనివాసుడు
వారివిషయమున దండధరుడు కానేరడని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ అనన్యాధీన స్స భవతి పరతంత్రః ప్రణమతాం

దయే సర్వద్రష్టా గణయతి న తేషా మపకృతిం ।

పతి స్త్వత్పారధ్యం ప్రధయతి వృషక్షాధరపతిః

వ్యవస్థాం వైయాత్యా దితి విఘటయంతీ విహరసి॥

టీ. దయే ! సర్వద్రష్టా = సర్వవిదుండగు, వృషక్షాధర
పతిః = శేషాచలేశుడు, అనన్యాధీనస్స = అన్యులకెన్నడు అధీన

మైన వ్యాపారముగలవాడు కాకుండినను “అహం సర్వస్యప్రభవో
మత్త సర్వం ప్రవర్తతే” “ప్రభు ర్భర్తా గతి స్సాక్షీ” “మత్తః
పరతరం నాన్య త్కించిదస్తి ధనంజయ” అనియు “సతస్యేశే
కశ్చన” యనియు నిరంకుశ స్వాతంత్ర్యముగల పరమాత్ముడు,
ప్రణమతాం = నమస్కరించువారికి, పరతంత్రో భవతి = విధేయుడై
అనగా అధీనపీఠన కలవాడగుచున్నాడు. తేషాం అపకృతిం సగ
ణయతి = వారి పాపములను లెక్కచేయడు “నస్మర త్యపకారా
ణాం శత మప్య త్కవత్తియా” యను శ్రీమద్రామానంద వాక్యము
ఇందులకు ప్రమాణము. దయావిధేయుడై యాశ్రితుల దోష
మెఱుంగని భగవంతుడు వారి నెట్లు శిక్షింపగలడని భావము. ఇట్లు
శ్రీనివాసుడు సమాశ్రితుల కధీనడగుచు వారిదోషముల సంతమా
త్రముగణింపకుండుటచేత, పతిః = ప్రభువు, త్వత్పార్యంప్రధయతి =
నీకు పరాధీనుడగుటను సర్వజనులకు ప్రకటించెడును, ఇతి = ఈప్ర
కారము, వ్యవస్థాం = నియమమును అనగా ప్రభువుయొక్కనిరంకుశ
స్వతంత్ర్యమును దోషజ్ఞుడగుటయును అను రెండు నియమము
లను, వైయాత్యాత్ = బలాత్కరించి, విఘటయ స్తీ విహరసి =
పోగొట్టి స్వాధీనభర్తృకయను నాయిక ననుసరించిన లీలతో విహ
రించుచున్నావు. ఆహా ; ఏమి నీయాశ్రితులయెడ పక్షపాతము.
ఏమి నీపతివల్లభ్యము. అతని స్వభావమును బలాత్కారముగా
మార్చెదవుకదా యని భావము.

మ॥ సకలజ్ఞుండు నిరంకుశప్రభుడు శే ♦ షక్ష్యాధరేశుండు సే
వకవశ్యుండయి తత్కృతాపకృతులన్ ♦ బాటింప కొక్కింతయున్
బ్రకటించున్ భవదీయ నిత్యవశతన్ ♦ భావింప స్వాధీనభ
ర్తృకలీల విహరించునిన్ విభుండుదా ♦ నెమ్మాడ్చి మీఱున్ దయా!

తా. దయా! శేషాచలనాథుడు సర్వజ్ఞ సర్వస్వాతంత్ర్య ప్రముఖగుణములు గలవాడై నను నీమహిమచే తనస్వాతంత్ర్యమును గోల్పోవుచు ప్రణామపరులకు వశ్యుడై వారి పాపకృత్యములను కొంచెమైన చూడకున్నాడు. స్వాధీనమగు భర్తనుగల నాయకను బోలి విహరించునీయెడ, సర్వకాల సర్వావస్థలయందు, నాథుడువిధేయుడై వర్తించి నీయాజ్ఞను మీఱకుండుటను సర్వజనులకు వ్యక్తముగా గనపఱచుచున్నాడు. ఏమి నీమహిమ! నాథుని వశీకరించు గుణసాభాగ్యసంపత్తి నీకే కలదు. నీకు వశ్యుడగుటయే కాక నీయాశ్రితులకును నాథుని వశ్యునిగా జేసి వారిపాపములను స్మరింపకుండునట్లు చేసెదవని భావము.

64. అవ. ఆశ్రితపరతంత్రుడై వారితప్పలెఱుంగని స్వామి యొక్కొక్కప్పుడు దండనపరుండై నను, ఆదండనవిధి యాశ్రితుల విరోధులను నిరసించుటచే, రక్షణరూపమై పరిణమించుచున్నదని సదృష్టాంతముగా వివరించుచున్నారు.

శ్లో॥ అపాంపత్య శ్శత్రూ ససహనమునే ర్ధర్మనిగళం

కృపే కాకస్యైకం హితమతి హి న స్తి స్మ నయనం ।

విలీనస్వాతంత్ర్యో వృషగిరిపతి స్వద్విహృతిభి

ర్దిశ త్యేవం దేవో జనితసుగతిం దండనగతిం॥

టీ. హేకృపే! దేవః వృషగిరిపతిః = లీలావరవశత్వమున శ్రీవై కుంఠమును త్యజించివృషగిరిపై స్వయంవ్యక్తుడైనశ్రీనివాసుడు; త్వద్విహృతిభిః = పరిహితమునకే పాపము స్వభాముగల నీయొక్క కరణకళేబరదాన శాస్త్రప్రదానాది అవాఙ్మానసగోచరములగువిహారములచే, విలీనస్వాతంత్ర్యస్థస్థ = తన స్వతంత్రతను లేక స్వేచ్ఛాపవిత్రనను పూర్తిగా వదలినవాడై, స్వాతంత్ర్య గంధలేశములేనివాడై, అపాంపత్యః = సముద్రీరాజయొక్క, శత్రూః =

పులను, హితమితిహినస్తిన్మ = సముద్రునికి హితమని తలచియే
హింసించెను. సుగ్రీవసైన్యమును నడపించుటకు తెరువియ్యని సాగ
రునిపై కోపించి శ్రీరాముడు “చాప మానయ సామిత్రే శరాం
శ్చాశీవిషోపమాన్ । సాగరం శోషయిష్యామి పద్భ్యాం యాంతం
స్లవంగమాన్॥” అని బ్రహ్మాస్త్రము నెత్తగా, చేతులు మోడ్చి
యాశ్రయించిన సముద్రునిపై కరుణించి, యాసముద్రునకు శత్రు
వులై పాపాత్ములగుటచే వారి స్వర్ణసముకూడ సహింప నలవికాని
క్రూరతిములగు, ఉత్తరసాగరాంత ర్వర్తులగు రాక్షసులపై దం
డింపనెత్తిన బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించి వారి హాసముచే
సముద్రరాజునకు మేలు కలుగజేసెను. అనహాసమునే = పర
శురామునియొక్క ; అతనికి రాముని శౌర్యవీర్యాదులందు సహ
సము లేకుండుటను తప్పనుబట్టి దండించుటకై రాముడు “ఇమాం
పాదగతిం రామ తపోబల సమార్జితాన్ । లోకా నప్రతిమా
న్వాతే హనిష్యామి యదిచ్ఛసి॥” నీపాదగమనశక్తి నైనను,
నీతపశ్శక్తిచే సంపాదించిన పుణ్యలోకములనైనను గొట్టివేసెదను.
నీయిష్ట మేమని యడిగి, యాపరశురామునికోర్కెప్రకారము, ఆకాశ
గమనాది రూపమగు శక్తిని గొనినచో, నతడు కాశ్యపునకు దక్షి
ణగా నొసంగిన భూమిలో నుండక మహేంద్రపర్వతమునందు వసింప
ప్రతిజ్ఞ పట్టినవాడగుటచే, దానికి భంగము కలుగునని యతని
తపోబలముచే సంపాదించబడిన స్వర్గాదిదివ్యలోకఫలము లన్ని
టిని దివ్యశరము ప్రయోగించి కొట్టివేసెను. అందుచే భర్గవ
రాముడు, మోక్షప్రతిబంధకమగు స్వర్గాది ధర్మసాధనపరములగు
నిగళములచే (గొలుసులచే) విడువబడి కృతకృత్యు డయ్యెను.
కావున పరశుధరమునియొక్క, ధర్మనిగళం హితమితి హినస్తిన్మ =
బంధనహేతువగు స్వర్గాది పుణ్యలోకఫలము లన్నిటిని పరశురామ
హితమునకై నశింపజేసెను. అట్లే శ్రీరామరూపుడగు వృషాచల

పతి, కాకస్యైకం నయనం హిత మితి హినస్తిన్మ = అంతఃపురద్లో
హియగు జయంతుడను కాకాసురునియొక్క ఒకకన్నును మాత్రము
గొని, హితరూపమగు దండనము కావించెను. “ సపిత్రాచ పరి
త్యక్త స్సరైశ్చ సమహర్షిభిః త్రీణా లోకా సుపరిక్రమ్య తమేవ
శరణంగతః | స తం నిపతితం భూమా శరణ్య శ్వరణాగతం | వధార్హ
మపి కాకుత్స్థః కృపయా పర్యపాలయత్ ” అన్నట్లు శరణాగత
వత్సలుడగు రాముడు, వాయసమును శిక్షింపకున్న సరకపతన మగు
ననియు, రెండుకన్నలుగొనిన దేహయాత్రకు భంగముకల్గిననియు
విచారించి “ రాజభిర్ధృతదండాస్తు కృత్వా పాపాని మానవాః |
నిర్మలా స్వర్గ మాయాంతి సంత స్సుకృతీనో యథా॥ ” అన్నట్లు
రాజదండితునకు . యమదండనము వేటులేదని నీతి ననుసరించి,
కాకముయొక్క హితమునుగోరి దాని నేత్ర మొక్కటిమాత్రము
తనబాణమున కెఱచేసి, ప్రాణముతో విడిచిపెట్టి చిరంజీవియను
నామమును సార్థకముచేసెను. ఏవం = ఈవిధముగా నయాలోలు
డైన శ్రీనివాసుడు, దండనగతిం = అపరాధులయొక్క దండనక్రమ
మును, జనితసుగతిం దిశతి = మహాసుగతులకు హేతువగునట్లు
అనగా శోభనఫలప్రాప్తియగు విధమున, దిశతి=విధించుచున్నాడు.

మ॥ నయవి చేష్ఠగిరీశుఁ డబ్ధిరిపులఁ ♦ దండించె, గాకాసురుఁ
నయనంబొక్కటి గొంచుఁగాచె, గొనిపుణ్యస్తోమముల భోచె నా
స్మయమానుండగు రాము, నీవిహృతులః ♦ స్వాతంత్ర్యనిర్ముక్తుడై
దయ! దండం బొనరింపఁ బూనిన శుభోదర్శంబుగాఁజేసెను॥

తా. దయా! నీలీలావిలాసములకు లోబడి శ్రీనివాసుడునిజ
స్వాతంత్ర్యము నంతయువీడి, దండన మొక్కొక్కచో చేసినను,
అశ్రీతులవిరోధులనే హింసించుచున్నాడు కాని, యాశ్రీతులను దం
డించుటలేదు. శరణుసాచ్చిన సముద్రుని శత్రువుల గూల్చుటయు,

భార్గవరాముని పుణ్యలోకముల నెల్ల హరించుటయు, ఆర్ద్రావచార యుక్తుడగు కాకాసురుని కన్నొక్కటిమాత్రము గొని ప్రాణముతో విడిపించుటయు దీనికి నిదర్శనములు. అతనిదండనప్రకార మన్ని యెడల హితరూపముగా వర్ణవసించినదని భావము.

65. అవ. మహాపరాధులయెడ కోపించి శిక్షించుట రక్షణ రూపమగుటను విమర్శించి, భగవంతుని శీలగుణకార్యమగు నీచుల తోను సంక్లేషించుటను తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ నిషాదానాం నేతా కపికులపతిః కాపి శబరీ

కుచేలః కుబ్జా సా ప్రజయువతయో మాల్యకృదితి ।

అమీషాం నిమ్నత్వం వృషగిరిపతే రున్నతిమపి

ప్రభూతై స్సోతోభిః ప్రసభ మనుకంపే శమయసి॥

టీ. హేఅనుకంపే = దయా ! నిషాదానాం నేతా = అడవులందుండి జీవహింసచేయుచు జీవించు కిరాతజాతులకు ప్రభువగు గుహుడు, కపికులపతిః = చపలగుణము ప్రధానముగాగల కోతులకు తేడగు సుగ్రీవుడు, కాపిశబరీ = ఒకానొకనిషాది ; గుహుడన్న పురుషుడు, రాజభావమును వహించినవాడు ఇది నిషాది, కుచేలః = మిక్కిలిదరిద్రుడై చింపుడుబట్టలు గట్టుకొనిన బ్రాహ్మణుడు, కుబ్జాసా = ఆ కృష్ణవిరోధియగు కంసునిచేటిక, నీచపుషనులు చేయు నదియని యర్థము. ప్రజయువతయః = చదువు తెలివి నాగరికత లేని గొల్లపడతులు, మాల్యకృత్ = పూలదండలు గ్రుచ్చి జీవించు నట్టి సుదాముడను నీచవృత్తి గలవాడును, ఇతి = ఈప్రకారము నీచయోనిత్వమును నీచమగువృత్తియును గల గృధ్రరాజగు జటాయువు మున్నగువారలు సూచింపబడినది. అమీషాం నిమ్నత్వం = వీరల సర్వతోనికృష్టత్వమును, వృషగిరిపతేః ఉన్నతిం లపి = వృషగిరినాధుని సర్వస్మాత్ పరత్వమును లేక మహాన్నతస్థితియును,

ప్రభూత్వైః = అతికూలమై ప్రవహించు, సోత్తోభిః = సర్వతో
ముఖముగా అనగా అన్నిదిక్కులపాటు నీయొక్క ప్రవాహములచే,
ప్రసభం = బలాత్కారముగా, సమయసిః సహికరణ మొనర్చు
చున్నావు. అనగా భగవంతుని అతినీచులతోను గూడి వసించు
నట్లు చేయుచున్నావు. రాముడు గుహసఖుడై ప్రవర్తించినదియు,
సుగ్రీవునితో చెలిమిజేయుటయు, శబరియిచ్చిన పండ్లనుదినుటయు,
కృష్ణుడు కుచేలుని గారవించినదియు, కుబ్జకు శరీరవక్రత మానున
ట్లనుగ్రహించుటయు, గోప గోపస్త్రీలతోవిహరించినదియు మాల్య
వంతునకు మోక్షమిచ్చినదియు సర్వవిదితము. మహానదీప్రవాహ
కార్యముచే మిట్టపల్లములు సమమగు విధమున, దయయు, నిజప్ర
వాహముల బలాత్కారమున అత్యున్నతుండగు శ్రీనివాసుని అతి
నీచులగు గుహాచులతో దట్టమగు సంశ్లేషమును లేక చేరికను సంఘ
టించి “ సమ మాత్మనసు స్సఖే ” యనువిధమున భగవంతునకు
సామ్యబుద్ధిని గలుగ జేయుచున్నదని భావము. భక్తిజ్ఞానగరిష్టులగు
వారు నీచయోనిజాత్ములైనను భగవత్ప్రియులగుట “ప్రియోహి జ్ఞాని
నోత్కర్ష మహం స చ మమ ప్రియః” “ భక్తిప్రియో మాధవ ” అను
వాక్యములచే స్పష్టము. దయావర్ణనమున నిమోన్నతప్రదేశముల
నేకముగా చేయు మహానదీవృత్తాంతము గోచరించుటచే, అలంకా
రము సమాసోక్తి.

మ॥ గుహాఽడవాఽడు కుచేల కుబ్జ శబరీ • గోపాంగనా మాల్యక్య
ద్విహగాధీశ కపీంశ్చైవ వృణోతి, దే • వీ వీరినై చ్యంబు నా
యహితై లేశు మహాన్నతస్థితియు నీ • వత్సంత ముద్యుక్తవై
మహితో దారభవత్ప్రవాహముల సామ్యం బొందఁగాఁజేయవే॥

తా. ఓకృపా ! నీయనర్గళప్రవాహములచే నీచులగు గుహ
కుచేల కుబ్జ గోపాంగనాదులగు భక్తులను, సర్వతత్వోన్నతుడగు

వృషగిరిపతిని, సమముగా జేయుచున్నావు. అనగా భగవత్సా-
మ్యము గలుగజేసెదవు. నీకు విధేయుడై శ్రీనివాసుడు వారికి
మోక్ష మొసగెనని ఫలితార్థము.

66. అవ. భగవంతుని సౌశీల్యము పైపద్యమున తెల్పుబడి
నది. ఈపద్యమున భగవదాచార్యకార్యమును వర్ణించి, భగవ
త్కృపకు పాత్రులగుటచే బ్రహ్మాండార్థమంతయు పదవులం
దుండి మహదైశ్వర్య మనుభవించుచున్నారని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ త్వయా దృష్టః తుష్టిం భజతి పరమేష్ఠీ నిజపదే
వహన్ మూర్తి రష్ట్ర విహరతి మృడానీ పరిబృఢః ।
బిభర్తి స్వారాజ్యం వృషశిఖరి శృంగారకరుణే
శునాసీరో దేవాసురసమర నాసీరసుభటః॥

టీ. హేవృషశిఖరి శృంగారకరుణే=వృషగిరి కలంకారభూత
మగు శ్రీనివాసునికరుణా ; త్వయా దృష్టః = నీచే చూడబడుటచే,
నిజపదే = తనబ్రహ్మపదమునందుండి, పరమేష్ఠీ = చతుర్ముఖుడగు
బ్రహ్మదేవుడు, తుష్టిం భజతి=బ్రహ్మపదవిషయమగు ఆనందమును
అనుభవించుచున్నాడు. నిరంతరానుభవమునకు నీవే కారణము ;
మృడానీపరిబృఢః = నిజభార్యయగు పార్వతీదేవిని గూడినవాడై
రుద్రుడు, త్వయా దృష్టస్త్వం=నీచే నవలొకింపబడినవాడై, అష్ట
మూర్తిః = పంచమహాభూత సూర్య చంద్ర యజమానాత్మక భేద
ములైన ఎనిమిదివిధ మూర్తిభేదములను వహించు ప్రభావముతో,
విహరతి = దేవినిగూడి విహరించుచున్నాడు. అష్టమూర్తిధారణ
మృడానీ సహచరత్వములు భగవ దాచార్యకృత్యము లయినను విహ
రణ చిరస్థాయిత్యము దయాకార్యము. అట్లే శునాసీరః = ఇందుడు,
దేవాసురసమర నాసీరసుభటస్త్వం = దేవదానవుల యుద్ధరంగము

లందు ముందునడచు వీరభటుడై, స్వారాజ్యం స్వః రాజ్యం = సర్గ
రాజ్యమును లేక స్వరాధిపత్యమును, బిభర్తి=నీకటాక్షప్రభావము
చేత నిష్కంటకముగా అద్యాపి పరిపాలించుచున్నాడు. ఇట్లు శివ
బ్రహ్మాంద్రాదులెల్ల ప్రభావయుక్తులగుట భగవత్కృపాకటాక్ష
ఫలమని భావము.

శా॥ దేవీ! బ్రహ్మ భవశ్కటాక్షమున గా ♦ దే సృష్టులం జేసి యెం
తే వెల్లొందెడు, నప్తమూర్తియు మృడానిం గూడి లోకంబు సం
భావింపఁ విహరించు, నాకపత్తియై ♦ పాకారి వెల్లు సురల్
సేవింపఁ ద్రిదశాసురాహవములఁ ♦ సేనాగ్రియోధుండునై॥

తా. కరుణా! నీకటాక్షమహిమచేగదా సృష్టికర్తయై బ్రహ్మ
తనపదమునందుండి సుఖ మనుభవించుచున్నాడు. భవానింగూడి
శివుడు అప్తమూర్తియై విహారములు సల్పుచుండును. ఇందుగ్రిను
సేనాగ్రచరుడై యసురుల నిర్జించుచు స్వర్గరాజ్యమును వైరుల
భయములేక పరిపాలించి సౌఖ్య మనుభవించుచున్నాడు. ఇంక నిత
రులమాట చెప్పనేల ?

67. అవ. భగవత్సౌఖ్యే త్యాదార్య గుణంబులు దయాసాం
గత్యమున నుపజీవింపబడుట పై రెండుశ్లోకములందు చెప్పబడినది.
15 వ పద్యమున భగవద్గుణంబులెల్ల దయాసాహచర్యమున కల్యాణ
గుణములగుటయు, దయతో గూడనప్పుడు “ దోషాభవేయః ”
నింద్యములగుననియు చెప్పబడినది. ఈశ్లోకమున దయాసంబంధ
ముచే నవియెల్ల నమృతతుల్యములై రస్యము లగుచున్నవని తెలుపు
చున్నారు.

శ్లో॥ దయే నుగ్ధోదస్వద్వ్యతియత సుధాసింధునయత
స్తవదాశ్లేషాన్నిత్యం జనిత మృతసంజీవన దశాః ।

స్వదంతే దాంతేభ్య శ్శ్రుతివదన కర్పూరగుళికా
విషుణ్వాంత శ్చిత్తం వృషశిఖరి విశ్వంభరగుణాః॥

టీ. హేదయే! దుగ్ధోదన్వతా = క్షీరసముద్రముతో, వ్యతి
యుతా = నిబిడముగా సంబంధముగల్గునట్లు ఏకమైనట్లు, సుధా
సింధు నయతః = అమృతనది లేక అమృతసముద్రము గూడినట్టి
న్యాయము ననుసరించి, నిత్యం త్వదాన్లేషాత్ = ఎప్పుడు నీచేరి
కచే, భగవద్గుణములు జ్ఞానశక్తిబలాదు లన్నియు పాలసముద్రము
వంటివి. అగాధములును స్వచ్ఛములు ననుట ; దయ అమృతనది
వలె ఇతరగుణముల నెఱు పాలకడలిలో చేరుటచే వారికి మృతసంజీ
వనదశ గల్గుచున్నది. అట్లే వృషశిఖరి విశ్వంభరగుణాః = వృషాద్రి
వాసుడగు లోకభర్తయైన శ్రీనివాసుని గుణాంతరము లన్నియు,
శ్రుతివదన కర్పూరగుళికా = శ్రుతులను స్త్రీయొక్క ముఖమునకు
పరిమళమును గూర్చు కప్పుకపు ఉండలనుబోలి అనగా ఉపనిషద్భా
గములను అలంకరించునవియై, చిత్తం విషుణ్వాంతః = మనస్సును ఇతర
విషయములందు బోనియ్యక వానియందే నిల్చునట్లువృక్షీకరించుచు,
జనిత మృతసంజీవనదశాః = సంసారపతితులై మృతప్రాయులగు
చున్నవారిని ఉజ్జీవింపజేయునట్టివియై, దాంతేభ్యః = శమదమాదిగుణ
సంపత్తి గలవారికి, స్వదంతే = అమృతాయమానమై అనుభవించు
టచే స్వాదుతరము లగుచున్నవి. అనగా దయామహిమచే భగవ
ద్గుణములు రుచ్యములై అనుభవించువారికి విషయాంతరనివృత్తి
కలుగజేయుచు ఆనందమును గూర్చుచున్నవని భావము. ఇక్కడ
భగవద్గుణములు శ్రుతివదన కర్పూరగుళికలుగా రూపింపబడినవి.
శ్రుతిప్రతిపాదితము లగుటచే గుణములకు మహిమయు, భగవద్గుణ
ములను మిక్కిలిగా ప్రతిపాదించుటచే శ్రుతులకు మహిమయు సర
స్పరము కలుగజేయునట్లు వర్ణించుటచే, అన్యోన్యాలంకారము.

శా॥ క్షీరాంభోనిధిలో సుధాతటిని సం • క్లేషించిన ట్టివును
 జేరంగాదె వృషాదినాథుగుణముల్ • చిత్తప్రకర్షంబులై
 స్ఫారోదారములై శ్రుతిస్తుతములై • శాంతానుభావ్యంబులై
 సారస్యం బొడగూర్చెడున్ మృతులకున్ • సంజీవనంబై దయా॥

తా. క్షీరసముద్రమున అమృతనదికూడినట్లు, నీవు భగవ
 ద్గుణములతో సంబంధము కలిగినపుడు, అవి మహారుచ్యములై శ్రుతు
 లచే ప్రతిపాదించబడు మహిమను గలవియై, స్మరించి స్మరించి యను
 భవించువారి కానందదాయకములై భగవదితరవిషయములం దాస
 క్తిని బోగొట్టుచున్నవి.

68. అవ. ఇంతయే? సాక్షాద్భగవంతుడే నీకభిమతమైన
 జగత్సృష్ట్యావికర్మలు గావించి, నీనిదేశమున బద్ధచేతనులకు మోక్ష
 మొసంగుటచే శ్రుతుల నుతికి పాతు) డగుచున్నా రనుచున్నారు.

శ్లో॥ జగ జన్మ స్థేమ ప్రళయ రచనాకేళి రసికో
 విముక్తైకద్వారం విఘటితక వాటం ప్రణయినాం ।
 ఇతి త్వయ్యా య త్తం ద్వితయ ముపధీకృత్య కరుణే
 విశుద్ధానా వాచాం వృషశిఖరినాథ స్తుతిపదం॥

టీ. హేకరుణే! జగ జన్మ స్థేమ ప్రళయానాం = జగము
 లను గలిగించి పరిపాలించి తనయందే లయింపజేయు క్రియలను,
 రచనాకేళిరసికః = వైచిత్రీ తోచునట్లు గావించుటయే లీలగాగల్గి
 అలీలలందు ప్రీతిగలవాడును (లీల యనుటచే భగవంతున కవి అనా
 యాససాధ్యములనియు, సంకల్పములేక తలపునమాత్రము సృష్ట్యాది
 క్రియలు జరుగుచున్నవనియు తెలుపుచున్నది.) ప్రణయినాం = తన
 యందు భక్తివిశ్వాసాదులు గలవారికి, విఘటితక వాటం = పగుల
 గొట్టబడిన ప్రతిబంధకము గలవాడును, క వాటమనగా తలుపు.

భగవంతుని బొందుటకు అడ్డముగానున్న చేతనుని పాపపుంజము లన్నియు కవాట మనబడినది. ఈతలుపును పగులగొట్టి; అనగా సర్వపాపదులనుండి “మోక్షయిష్యామి మాశుచ” యన్నట్లు భగవంతుడు విడిపించుచున్నాడు. విముక్త్యైకద్వారం = మోక్షైక హేతువగు పరమాత్ముడు, ఇతిత్వయ్యాయత్తం ద్వితయం ఉపథీ కృత్య = ఈవిధమున నీకువిధేయుడగుచు జగదుద్భవాది కృత్యములు చేయుచు, చేతనుల అనాదిపాపసంచయముల తొలగించుట, వారికి మోక్షమిచ్చుట యను సీరెండుకృత్యములను ప్రయోజకములుగా గొని, వృషశిఖరినాథః = వృషాచలపతి శ్రీనివాసుడు, విశుద్ధానాం వాచాం = పరిశుద్ధములైన అనగాలపౌరుషేయములగు తొలినుడుల యొక్క లేక వేదములయొక్క, స్తుతిపదం (భవతి) స్తోత్రము నకు పాత్రు డగుచున్నాడు. “సర్వే వేదా యత్పద మామనస్తీ” “వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ వేద్యో వేదాంతకృ ద్వేదవిదేవ చా హం” అనువాక్యములబట్టి సర్వవేదములును దయామయుడైన భగవంతుని నుతించి యతని జగత్సృష్ట్యాది వైభవములును మోక్ష దానప్రకారములును విశదీకరించుచున్నవని భావము.

మ॥ భగవంతుండు వృషాద్రినాథుఁ డనుకం ♦ పా నీనిదేశంబునఁ జగముల్ లీలనుసృష్టించెయ్య, మనుచున్ ♦ సంహారమున్ జేయుఁ బా పగతుల్ వేదొలంగించి మోక్ష మొనగఁ ♦ భక్తాళికిఁ దాన,యట్లగుటన్ గాదెపొగడ్తకుందగియె శుక్తిత్యంతంబులం దెంతయు॥

తా. దయా! నీపారతంత్ర్యముప్రకటించుశేషశైలనాథుడు జగదుదయస్థితి సంహారములు చేతనుల క్షేమమునకై చేయుచు, వారికి సర్వప్రతికూలములును దొలంగింపజేసి మోక్ష మిచ్చుచుండు కారణములచేత వేదాంతములయందు నుతింపబడుచున్నాడు.

69. అవ. ఇట్లు దయాకృతములగు వ్యాపారములనేకములు వర్ణించుచు నీపద్యమున దయాస్వరూపవర్ణనము చేయుచున్నారు.

శ్లో॥ కలిక్షోభోస్మీలత్ క్షితికలుష కూలంకషజవై

రవిచ్ఛేదై రేతై రవట తటవై షమ్యరహితైః ।

ప్రవాహై స్తే పద్మాసహచర పరిష్కారిణి కృపే

వికల్పంతే నల్పా వృషశిఖరిణో నిర్ఘరగణాః॥

టీ. హే పద్మాసహచర పరిష్కారిణి కృపే = ఓశ్రీనాథున కలంకారభూతియగు కరుణా ! కలిక్షోభోస్మీలత్ = కలిపురుషుని సంక్షోభముచే లేక కృత్యాకృత్యవివేకమును హరించుకలివ్యాప్తిచే, ఉస్మీలత్ = వికసించునట్టి లేక వర్ధమానమగు, క్షితికలుష = భూతలవాసులగు జనుల కిల్బిషములకు లేక కలికాలవిజృంభమాణ మ్లేచ్ఛాదులచే గల్గు జగదుపద్రవములకు, కూలంకషజవై = గట్లను తెగకోయునట్టి పరిపూర్ణవేగముగల (ఇది దయాప్రవాహమునకు విశేషణము.) అనగా క్షితికలుషములన్నియుని శ్లేషముగాహరించు నట్టివియు, అవిచ్ఛేదైః = ఎడతెగకపారునవియు, అవటతట వైషమ్యరహితైః = వీరు ఉత్కృష్టములు వీరు నికృష్టములు అను భేదములేక అందఱియెడ సమత్వము గలవియు (జలప్రవాహవక్షిమున మిట్టపల్లములను జూడక ప్రవాహించుటని యర్థము) ఐనట్టి ఏతైః తేప్రవాహైః = ఈ పరిదృశ్యమానమగు నీయొక్క ప్రవాహములతో, అనల్పాః = స్వరూపముచేతను సంఖ్యచేతను తక్కువకాని, వృషశిఖరిణః నిర్ఘరగణాః = వృషాద్రీచరియలపై పాటునట్టి కొండకాలువలు లేక సెలయేఱులు, వికల్పంతే = ఉపమాయంతే = సామ్యము నొందుటకు జూచుచున్నవి. ఆకాశగంగ పాపనాశ ప్రముఖములగు వారిధారలు నిజముగా వారిధారలేనా, లేక శ్రీనివాసుని దయాప్రవాహములా యని సందేహింప తగియున్నవని యర్థము.

లేక ఈర్ష్యచే వేంకటాద్రి సలిలధారలు దయాప్రవాహముల నుప
మింపజూచుచున్నవి కాని, సాదృశ్య మెంతమాత్రము పొందకున్న
వనియును వృషాద్వినిర్భరములకంటె భగవద్దయ సమాశ్రయింప
తగినదనియు భావము.

మ॥ కలిసంక్షోభ వివర్ధమాన దుఃఖితౌ ♦ ఘంబుల్ సమూలంబుగాఁ
దొలగింపన్ భవదీయధారలు దయా ♦ దుర్వారమై పృథ్వి ని
చ్చలు నుత్కృష్ట నికృష్టలం దొకట వై ♦ షమ్యంబువర్జించి, యి
మ్ములఁబర్వన్ వృషభాద్రినిర్భరశతంబుల్ గోరు నీసామ్యమున్॥

తా. దయా ! కలికాలజనిత దురితసంఘముల నెల్ల మొద
లంట తెగగోయు వేగముతో, నెడతెగకుండ నిచ్చలు చిన్న పెద్ద
లనక యందఁజేవిషయమున సమత్వముగల్గి ప్రవహించునట్టి నీయొక్క
ప్రవాహములతోఁ దులతూగవలయునని తలచినవై సంఖ్యాతీతమగు
వేంకటాద్రి సెలయేటిగణములుప్రవహించుచున్నవి; కానియెన్నటి
కవి నీప్రవాహముల మహిమను బొందలేవని భావము.

70. అవ. ఇట్లు వేంకటాద్రి వారిధారలకంటె సాధికముగా
దయాప్రవాహస్వరూపమునువర్ణించి యొకానొక ప్రపన్నుని రక్షణా
ర్థమై దయ స్వయముగా నెదురేగుచుండుటను భావించి, విస్మితు
లగుచు దేశికులవారు ఈదశకమును విరమించుచున్నారు.

శ్లో॥ ఖలం చేతోవృత్తైః కిమిదమితి విస్తేరభవనం
కృపే సింహక్షౌభృత్ కృతముఖ చమత్కారకరణం ।
భరన్యాస చ్చన్న ప్రబలవృజన ప్రాభృతభృతాం
ప్రతిప్రస్థానం తే శ్రుతిసగర శృంగాటకజుషః॥

టీ. హేకృపే = సంబోధనము. సింహక్షౌభృత్ = వేంక
టాద్రి; దానిపైనున్న, కృతముఖ=పండితునియొక్క, చమత్కార

కరణం=చాతుర్యకృత్యమగు, శ్రుతినగర శృంగాటకజుషః తే=వేద
ములనుపట్టణములోనిచతుష్పథమున (నాల్గువీధులు కలియుచోటు)
నున్న నీయొక్క, భరన్యాస చ్చన్న = ఆత్మరక్షణభరమును భగ
వంతునియందు సమర్పించుటచే ప్రచ్ఛన్నముగా జేయబడిన, ప్రబ
లవృత్తిన = మహాపాపములను ; ప్రాభృతభృతాంప్రతి = ఉపహార
ములను (కానుకలుగా) కొని వేంకటాద్రిని చేరుటకై వచ్చువారిని
గూర్చి (వారిరక్షణార్థమై యనుట) ప్రస్థానం = నీవు ఎదురేగుట
అనగా నీప్రత్యుద్ధమనము; చేతోవృత్తే = మనోవ్యాపారమునకు,
ఖం = దూరమైనది విషయముకానిది; అనగా ఇట్టిదని తెలియ
రానిదై యున్నది. ఇదం కిం ఇతి అదెల్లని, నీవువారినింగూడగా
నెనునై నడచుటయేమని, భువనం = లోకము, విస్మేరం = ఆశ్చ
ర్యముతో జూచుచున్నది. అనగా శ్రుతినగర చతుష్పథముననున్న
నీవు శరణాగతిచేసిన యొకానొక జీవుని రక్షింపదలచి, వాని కెదు
రుగా నడచి వచ్చుటేమియని జగమంతయు విస్తృతావిష్ట మైనది.
నీయొక్క ఆశ్రితవ్యామోహమును “విద్వానేవ విజానాతివిద్వజ్జనపరి
శ్రీమం” అన్నట్లు ఆశ్రితపరశంతుడై నీచే దయాభువైన శ్రీనివా
సుడే యెఱుగును. అందుచేతి నీయొక్క ప్రతిగమనము శేషాద్రి
పంశితుని చమత్కారకృత్యమైనది. “రిక్తహస్తేన నోపేయా
ద్రాజానం దైవతం గురు” అన్నట్లు ప్రపన్నుడు నిజపాపపుంజము
లనే భరన్యాసవిధిచే గప్పి, ఉపాదేయముగా కొని వేంకటాద్రికి
రాగా వేదాంతప్రతిపాదితయగు గుణేశ్వరియగు నీవు, వాని కెదు
రేగుట చాలా యాశ్చర్యకరమగుచున్నదని జనులు భావించెదరు.
నీయాశ్రితవ్యామోహము కొనియాడతగినది. దయావైభవము
వేదప్రతిపాదిత మగుటచే చతుర్వేద మూర్ధాయమానమగు ఉపని
షత్తులను, సగరములోని చతుర్మూర్తములు గలియు శృంగాటకము

నకు సరిగా జెప్పబడినది. నగరములో సర్వవిధవస్తువులు లభించు నట్లు, సర్వపురుషార్థములకు మార్గములు వేదములు తెలుపుటచే వానిని నగరముతో రూపింపబడినది.

మ॥ శ్రుతిసన్మోళి పురీచతుష్పథమునన్ ♦ సాంపారు నిన్నున్దయా చతురుం. డావృష్టశైలనాథుఁ డనువన్ ♦ సంస్యస్త రక్షాభరుల్ హతపాపప్రచయోపహారులయి డా ♦ యన్ నీవు ప్రత్యుద్గమో ద్యతవై వారలఁ గూడుటేమని జగంబాశ్చర్యమున్ బొందెడున్॥

తా. ఓకృపా! వేదాంతభాగములచే ప్రతిపాదించబడుప్రభావముగల నీవు, నిన్ను శేషగిరిచతురుడగు శ్రీనివాసుడు పంపగా, తన యోగక్షేమభరమును శ్రీనివాసున కొప్పించిన నొకానొక చేత నుని గూర్చి, యతని రక్షణార్థమై యెదురుగావచ్చు టేమనిలోకు లందఱు ఆశ్చర్యమగును లగుచున్నారు. నీమహిమ మనమునకంద రానిది మనస్సునకే దూరమైనపుడు మాటలచే వర్ణించు టెట్లగును.

71. అవ. నీయొక్క జగదుపకారకృత్య పరంపరలట్లుండని. అది యాశ్చర్యముకాదు, దురంతమహాపాతక దూషితుడగుచు పాపస్పర్శభయమున భగవంతునిచే దూరముగా పరిత్యజింపబడిన నన్ను, నీకటాక్ష వీక్షణముల రక్షింప సాహసించుటయే మిక్కిలి యాశ్చర్య మనుచున్నారు.

శ్లో॥ త్రివిధచిదచి త్సత్తా స్థేమ ప్రవృత్తి నియామికా
వృషగిరి విభో రిచ్చా సాత్విం పరై రపరాహతా ।
కృపణభరభృ త్కింకుర్వాణ ప్రభూతగుణాంతరా
వహసి కరుణే ! వైచక్షణ్యం మదీక్షణసాహసే॥

టీ. త్రివిధచిదచిత్ = నిత్యులు ముక్తులు బద్ధులు అను మూడువిధములగుశుద్ధసత్వమిశ్రసత్వ సత్వశూన్యతై న చేతనాచేతన

వస్తుజాతములయొక్క, సత్తాస్థేమ ప్రవృత్తినియామికా = స్వరూప
సద్భావములునువానినిలుకడయు ప్రవృత్తులును, నియామికా = వాని
వాని తరతమభావముల ననుసరించి నియమించుటకు శక్తిగలదాన
వును (సర్వభూత స్థితి ప్రవృత్తులు దయాభువగు భగవదాజ్ఞచే సం
భవించుచున్నవని భావము) పరైః అపరాహతా = భగవదితరులకు
లొంగి పోవ ర్తింపనిదానవును (భగవంతుని అప్రతిహతేచ్ఛయే
దయారూపమనుట) కృపణభరభృత్ = అకించనుల దీనుల యోగ
క్షేమభరమును వహించుదానవును, కింకుర్వాణ ప్రభూతగుణాం
తరా = పరికరీభూతములై నీయాజ్ఞానుసారిణులై ప్రవర్తించుజ్ఞానశక్తి
బల తేజో వీర్యాదులైన ప్రసిద్ధ భగవద్గుణాంతరములగలదానవును
(గుణసార్వభౌమియగుటచే) వృషగిరివిభోః ఇచ్ఛా సాత్వం = శ్రీని
వాసుని ఇచ్ఛలేక సంకల్పము దయాయత్త మగుటచే తదిచ్ఛారూ
పముచేతను ప్రసిద్ధికెక్కిన నీవు, మదీక్షణసాహసే = అతిక్షుద్రుడ
నగు నన్ను కరుణించుటను సాహసకృత్యమును జేయ, వైచక్ష్యం
వహసి = నేర్పరితనమును గల్గియున్నావు. “సాహసంబు విడచి
సామా ద్యుపాయ ప్రయత్నిం జేయుదురు యథోచితముగ” అను
సామాన్యలోకనీతి యున్నను “నసాహస మనారుహ్యనరోభద్రాణి
పశ్యతి” అను న్యాయము ననుసరించి అనంత మహాపరాధచక్ర
వర్తియైన నన్నుజ్ఞేవింపజేసి కీర్తిలాభమును బొందగోరి సాహసించు
చున్నావని తాత్పర్యము. సర్వశక్తిసంపన్నతగల్గి స్వాధీనవృషగిరీశ
యగుచు స్వయంప్రభూతయైన దయకు అత్యంతపాపతములనైన
కటాక్షించుట సాహసకృత్యమైనను నిజముగా సాహసముగాకనైజ
ప్రవృత్తియగునని భావము. త్రివిధ చిదచి త్సత్తా స్థేమ ప్రవృత్తి
నియామికా మొదలగు విశేషణములు దయా సాహసకరణమునకు
సామగ్రిసంపన్నతను సూచించుటచే అలంకారము పరికరము.

మహాస్యగర॥

చిదచి ద్వస్తాళి సర్గ • స్థితివిలయగతుల్ • చెల్లు నీయాజ్ఞచే నీ
కెదు రెందున్ లేదునీయం • దితరగుణములున్ • భృత్యవృత్తిన్ వహిం
చున్ | పదవిన్యస్తాత్మభారా • వనపరవగుటన్ • బన్న గాద్రీశ్వరేచ్ఛా
ప్రదవౌటన్ నన్ను బాలిం • పఁగఁజతురపుగా • పద్మనాభానుకంపా॥

తా. ఓపద్మనాభానికరుణా! సకలచరాచరభూతములయొక్క
సర్గస్థితిప్రవృత్తులు నీయధీనములై యున్నవి. నీకెదు రెందును లేదు
భగవద్గుణాంతరములన్నియు నీయధీనమై వర్తించుచుండును. అకిం
చనుల రక్షించుభారమును నీవేకదా వహించెదవు స్వామియగుశ్రీని
వాసుని ఇచ్చయే నీవు, అట్టి మహామహిమగల నీకు సర్వాపచార
ములకు పుట్టిల్లె, సర్వనికృష్టుడనగు నన్ను గరుణించి చూచుటకు
సాహసశక్తులుగలవు. కావున నన్ను కటాక్షింపరాదా ఉపేక్షింప
నేల యని భావము.

72. అవ. నీశక్తులిట్టివి యట్టివి యననేల? సాక్షాల్లక్ష్య
దేవితో పరమసామ్యముగల్గియున్న నీకు ఆశ్రితరక్షణ ముచితమను
చున్నారు. దయా శ్రీదేవుల పరముగా సర్థము పదస్యయోగ
ములచే నెఱుగునది.

శ్లో॥ వృషగిరిపతే హృద్యా విశ్వావతారసహాయినీ
క్షపితనిఖిలావద్యా దేవీ క్షమాదినిషేవితా |
భువనజననీ పుంసాం భోగాపవర్గవిధాయినీ
వితమసి పదేవ్యక్తిం నిత్యాం బిభర్షి దయే స్వయం॥

టీ. హేదేవీ! దయే! వృషగిరిపతే హృద్యా = శ్రీశ్రీని
వాసునకు ఇతరగుణములకంటె మనోహరిణియగుదువు (శ్రీదేవిపక్ష
మున శ్రీనివాసుని వక్షస్థలవాస రసికపు) విశ్వావతార సహాయినీ =

ప్రపంచమునందు భగవంతు డవతరించుటకు కారణమగుటచేసహాయభూతపు భగవంతునియవతారములు దయాకార్యమనఁట (శ్రీదేవి పక్షమున సర్వావతార సహచారిణి, “రాఘవత్వే భవత్సీతా రుక్మిణీకృష్ణజన్మని దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చమానుషీ । విష్ణో ర్దేవానురూపాంవై కరోత్యే మాత్మన స్తనం ” అన్నట్లునహ ధర్మచారిణియై యవతారకృత్యములందుతోడుబడుచున్నది.) తపిత నిఖిలావద్యా = నీసాహచర్యమున శమింపజేయబడిన గుణాంతరముల దోషము గలదానపు లేక నీయనుగ్రహమున పోగొట్టబడిన ఆశ్రితుల దోషమును గలదానపు. (శ్రీదేవిపరమున తమింపబడిన ఆశ్రితుల పాపములు గలదానవని యర్థము. రావణ కారాగృహమున తన్ను తర్జించిన రాక్షసస్త్రీలను హింసింపవేడిన హనుమంతునితో సీతాదేవి “రాజసంశ్రయవశ్యానాంకుర్వంతీ నాంపరాజ్ఞయా విధేయానాంచ దాసీనాం కః కుప్యే ద్వానరోత్తమ ” యనియు, “కార్యం కరుణ మాశ్యేణ నకశ్చి న్నాపరాధ్యతి ” యనియు తెలిపి, యార్ద్రాపచార భూయిష్టులగు దుష్టరాక్షసస్త్రీల పాపములను తమించుట దీనికినిదర్శనమై యున్నది.) తమూదినిషేవితా = తమూదిటర్పు మొదలగు భగవద్గుణాంతరములచే నేవింపబడినదానపు (శ్రీదేవిపరమున భూమినీళాదులచే నేవింపబడుదానవనియర్థము) భువనజననీ = అఖిలభువనములయొక్క పుట్టుకకు కారణమైనదానపు (శ్రీదేవిపక్షమున “త్వం మాతా సర్వలోకానాం దేవదేవోహరిః సీతా” యన్నట్లు లోకమాతపు) పుంసాం = పురుషులకు, భోగాపవర్గవిధాయిని = కృపణజనకల్పలతికయై త్రివర్గ అపవర్గఫలములనొసంగుదానపు. శ్రీదేవిపరమున కటాక్షలవలేశముచే “శరీరారోగ్య మైశ్వర్య మరిపక్షజయస్సుఖం దేవిత్వద్వైప్వీదృష్టానాంపురుషాణాం నదుర్లభం ” అను వాక్యాదులప్రమాణమున సంశ్రితులకు సర్వ

• విధపురుషార్థముల నిచ్చుదానవని యర్థము) పైన వివరింపబడిన ప్రభావముగల నీవుశ్రీదేవీవలె వితమసిపదేవ్యక్తిం నిత్యాంబిభర్షి = నీవిషయీకారముచే అనగా నీకటాక్షముచే తమోగుణరహితుల విషయమున శమాదిగుణపూర్తిచే నిత్యము స్వయంప్రకటితమైన యఖండప్రభావముగలదానవై యొప్పుచున్నావు (శ్రీదేవీపక్షమున వితమసి పదే = వైకుంఠే; నిత్యాం వ్యక్తిం స్వయం బిభర్షి = సత తైకరూపమగు దివ్యమంగళవిగ్రహమును స్వయముగా ధరించి వెలి గెదవు) విశేషణసామ్యముచే దయాస్తోత్రమున, అప్రస్తుత శ్రీదేవి వృత్తాంతము పదగమనికచే స్ఫురించుటచేత అలంకారము సమా సోక్తి. ' స్వయం ' అనుటచే నిర్దేశితమైన జాయమాన కటాక్షమును దెలుపుచున్నది.

సౌగంధ్యం॥

భూమిన్ లీలావతారం • బులహరిపొడమన్ • బూనితోడౌటయోగ
క్షేమంబుల్ దల్లివోలెన్ • శ్రీతులకరయుటన్ • ఛేదితావద్యవౌటన్
బ్రేమన్ గొల్పన్ ఊమాదుల్ • వృషగిరిపతికిన్ • హృద్యవౌటన్
దయా ! యా
శ్రీమాడ్కిన్ నిస్తమంబౌ • స్థిరపదముననీ శ్రేష్ఠమావ్యక్తితోచున్॥

తా. ఓదయాదేవీ ! శ్రీహరియొక్క లీలావతారములకు దోడుపడుటచేతను తల్లివలె ప్రజల యోగక్షేమములు గనుగొనుట చేతను, ఊమింపబడిన సర్వదోషములు గలదానవగుటచేతను, ఊమాదులెల్ల నిన్ను నేవించుటచేతను, వృషగిరినాథునకు హృద్య వగుటచేతను, నీ వాలక్ష్మీదేవీవలె తమోగుణవర్జితమగు స్థానమున నీయొక్క వ్యక్తిని లేక ఆవిర్భవమును స్వయముగా నందటికి ప్రక టింప జేయుచున్నావు.

73. అవ. చేతనుల నుజ్జీవింపచేయుటకు నీచేగావింపని పనియొక్కటికలదా. తత్తదిచ్చానుగుణముగా భగవదనుభవ కైంకర్యప్రాప్తికొఱకు, శ్రీవేంకటగిరిమొదలగు అత్తావతారస్థలములాదిగా శ్రీవైకుంఠ మంత్యముగాగల అనేక దివ్యస్థానములు కల్పించి, చేతనుల నయ్యైస్థలముల ప్రాపింపజేయుటకు నిచ్చెనవగిది నొప్పుచున్నా వనుచున్నారు.

శ్లో॥ స్వయం ముదయిన సిద్ధాద్యావిష్కృతాశ్చ శుభాలయా
వివిధవిభవ పూహావాసాః పదం చ పరం విభోః |
వృషగిరిముఖే ష్వేతేష్విచ్చావధి ప్రతిలబ్ధయే
దృఢవినిహితా నిశ్శేణి స్త్వం దయే నిజపర్వభిః॥

టీ. హేదయే ! స్వయముదయినః=స్వయంవ్యక్తములైన, సిద్ధా ఆది ఆవిష్కృతాః శుభాలయాః=సిద్ధాది దేవతాసమూహములచే ప్రకాశితములైన దివ్యదేశములు, వివిధ = వివిధప్రకారములైన, విభవపూహావాసాః=మత్స్య కూర్మాది భేదములను వ్యాసా ద్యావేశావతార భేదవిశేషములను గల విభవస్థానములును వాసుదేవ సంకర్షణాది భేదములచే గల్గిన పూహావిశేషముల కునికి పట్టగు చోట్లును, విభోః పరం పదం చ = సర్వస్మాత్ పురుండగు శ్రీయ్యువతిచే నధిష్ఠింపబడిన శ్రీవైకుంఠమును, ఇల్లనేకవిధములై, వృషగిరిముఖేషు ఏతేషు=వృషగిరియను దివ్యస్థానముమొదలు శ్రీవైకుంఠమువఱకు గల మధ్యస్థానములందు, ఇచ్చావధి ప్రతిలబ్ధయే=కోరికచొప్పున ప్రాప్తించు నిమిత్తము, అనగా చేతనుల రుచ్యనుగుణముగా భగవదనుభవ కైంకర్యప్రాప్తికొఱకు, త్వం = నీవు, నిజపర్వభిః = ఆయాస్థానములు నీకు సోపానములై విలసిల్లగా, దృఢవినిహితా = గట్టిగా నిర్మింపబడిన, నిశ్శేణిః = నిచ్చెనయై పరగుచున్నావు. అనగా దివ్యదేశములందును విభవపూహస్థానము

లందును, పరమపదమునందును జీవులను తత్తత్సుకృతకర్మల కనుగుణముగా పొందునట్లు చేయుటకు నీవు నిచ్చెనవలెనొప్పుచున్నావు. సత్పథంబు లెక్కుటకు భగవద్దయ నిచ్చెనవంటిదనియు, స్థిరముగా చరణము లూని యెక్కుట కాయాస్థానములు మెట్లువలె నొప్పుచున్నవనియు, ఆనిచ్చెనయొక్క తుదిమెట్టు శ్రీవైకుంఠమనియు భావము. ప్రాప్యస్థానలాభము దయాయత్తమని ఫలితార్థము. సృగ్రా॥

దేవీ! శ్రీశేషశైలా ♦ దిగబహువిభవా ♦ ధిష్టితస్థానముల్ పూర్వాహావాసంబుల్ సురాద్యాః యతః పరమపదాం త్యంబుగాఁగల్గుచోట్ల జీవాభిఁ గోరినట్లే ♦ స్థిరతర భగవ ♦ త్సేవలఁ సిద్ధి బొందఁ నీవే పర్వాధ్య నిశ్శ్రేణిగఁ బరగి దయాఁ నేర్తు వెందైనఁ జేర్పఁ॥

తా. దయా! వేంకటాద్రిమొదలగు అర్చావతారస్థలములు గాని, అనేకవిధములైన విభవపూర్వాహములచే నొప్పు స్థలములు గాని, శ్రీవైకుంఠముగాని చేరి చేతనులందఱు భగవత్సేవల సిద్ధిని బొందుటకు, నీవు నిచ్చెనవలె నొప్పి వారి నయ్యైస్థలములు పొందునట్లు చేయుచున్నావు.

74. అవ. పై శ్లోకమున జీవుల ప్రాప్యస్థానము దయాధీనమని చెప్పి, ఈ శ్లోకమున ప్రాపకలాభముకూడ దయా విధేయమనుచున్నారు.

శ్లో॥ హితమితి జగద్బ్రహ్మ క్షపై రక్షప ఫలాంతరైః
అమతివిహితై రన్యై ర్ధర్మాయితై శ్చ యదృచ్ఛయా |
పరిణత బహుచ్ఛద్మా పద్మాసహాయదయే స్వయం
ప్రదిశసి నిజాభిప్రేతం నః ప్రశామ్య దపత్రీపా॥

టీ. హేపద్మాసహాయదయే! జగద్బ్రహ్మహితమితి క్షపై =
“యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠో తత్తదే వేతరే జనాః” అనునట్లు పెద్ద

వానిలో నేదో యొకటి వ్యాజముగా గొని తఱియెఱింగి మాకోరిక లొసంగిమమ్ము రక్షించుచున్నావు.

75. అవ. సుకృతకర్మఫలంబులు మమ్ము బొందునట్లుచేసి మాకు కోరిక లొసంగెదవు సరే, మేమజ్జలమై దుఃఖాంతములగు నశ్వరసుఖములు దపేక్ష కలిగినను, నీవు మాకు కామ్యఫలంబు లందు విడుపును విరక్తియు బుట్టించి, వృషాద్రినాథుని స్థానమగు పరమపదము నిచ్చి పునర్జన్మ లేకుండునట్లు చేయుచున్నా వను చున్నారు.

శ్లో॥ అతివిధిశివై రైశ్వర్యాత్మానుభూతిరపై ర్జనా
నహృదయ మిహోపచ్ఛ దైవపా మసంగదశాధినీ॥
తృప్తితజనతా తీర్థస్నాన క్రమ క్షపితైవసాం
విశరసి దయే వీతాతంకా వృషాద్రిపతేః పదం॥

టీ. హేదయే ! అతివిధిశివైః = బ్రహ్మ శివానందములకు మించినట్టి, ఐశ్వర్య ఆత్మానుభూతిరపైః = ఐశ్వర్య కై వల్య జనిత సుఖానుభవములందు, అహృదయ ముపచ్ఛద్యై = ప్రీతిలేమిని గలిగించి, తృప్తితజనతా తీర్థస్నానక్రమ క్షపితైవసాం = డప్పిగొన్న జనులను పుణ్యోదకమునముంచి వారి దాహమును తీర్చి, పాపము లనుగూడ పోగొట్టు నీతి ననుసరించి, నీసమాశ్రయణమున తుదొ ఫలములు దాసక్తి తొలగగా, జనాన్ = నీయాశ్రితులను, ఇహ అసంగదశాధినీసతి = ఐశ్వర్య కై వల్యసుఖములందు రాగములేనట్టి “ సంగము బంధ మఖిలనిస్సంగము మోక్షంబు ” అన్నట్లు సంగ రాహిత్యమును ప్రకటించు దశను, స్థితిని, నీవు కోరినదానవై, వీతాతంకా = వీరికి మోక్షేతర ఫలములందు ప్రీతిలేదు, భగవన్నిత్య కైంకర్యకాంక్షులగు వీరు మోక్షప్రదానమున కర్హులని తలచి ఏవిధ మైన శంకగాని భయముగాని లేక, వారికి, వృషాద్రిపతేః పదం =

వృషగిరినాథుని స్థానమును లేక తచ్చరణారవింద నిత్యకైంకర్య
 ప్రియ, అనగా సాయుజ్యమును, వితరసి = ఇచ్చుచున్నావు.
 “సాయుజ్య మన్యే సతు మోక్ష ఉక్తః” “సాయుజ్యం ప్రతిపన్నా
 యే తీవ్రభక్తా స్తపస్వినః! కింకరా మమ తే నిత్యం భవంతి నిరు
 పద్రవాః” అను వాక్యములచొప్పున, మోక్షానందమును బొందు
 టనగా వారు భగవచ్చరణారవింద నిత్యకైంకర్య రసానుభవమును
 గాంచెదరని యర్థము.

మహాస్థగర॥

ఇల తీర్థస్నాన మెల్లన్ ♦ దృషితులశుచికిన్ ♦ హేతువై నట్లు నీచే
 జలజోజ్జితేశ్వరాదుల్ ♦ చవి మొఱుగనియై ♦ శ్వర్వకై వల్యభోగం
 బులియందున్ రక్తిచిత్తం ♦ బులవదలుదశన్ ♦ బొందుటరించి శుద్ధా
 త్మలకున్ సాయుజ్య సౌఖ్యం ♦ బు నొసంగ కరుణా ♦ పూనవే
 త్యక్తభీతి॥

తా. కమలాసన చంద్రశేఖరుల యానందమునకు మించి నట్టి
 మహాదైశ్వర్య కై వల్యజనిత సుఖములందును, ప్రీతియు సంగమును
 హృదయములో లేకుండుటను జూచి, దాహము గొన్నవారిని
 పుణ్యతీర్థములముంచి డప్పిని పాపవర్గములను దొలగించునట్లు, నీ
 సమాశ్రియణమున త్సుద్రఫలాసక్తికి హేతువులగు పాపములు
 వాయుగా, నిర్మలాంతఃకరణములు గల భవదాశ్రితులకు భగవ
 న్నిత్యకైంకర్యరూపమగు మోక్షము నొసంగెదవు. అనగా మోక్షైక
 పరాయణులగు అత్యంత భక్తియుక్తులకు మోక్షమొసంగు విషయ
 మున నీ కెంతమాత్రము యోచనలేదు. వారియందట్టి సంగరా
 హిత్య దశ నీచేతనే కలుగుచున్నదని భావము.

76. అవ. తాపత్రయములచే బాధ్యమానుడగు జీవుడు
 అమృతసాగరమును బోలు శ్రీనివాసపదనిక్షిప్తుడై సమస్త పూర్వో

త్తరాఘములచే విడువబడి, మోక్షకాంక్షులగు ఏకాంతి కాత్యంత భక్తుల సాంగత్యమున నిండే అపవర్గసౌఖ్యము ననుభవించుచున్నాడనుచున్నారు.

శ్లో॥ వృషగిరి సుధాసింధౌ జన్తు ర్దయే నిహిత స్వయా
భవభయ పరీతాప చ్ఛిత్త్యై భజ స్నఘమర్షణం
ముషితకలుషో ముక్తే రగ్రేసరై రభిపూర్యతే
స్వయ ముపనతై స్వాత్మానంద ప్రభృ త్యనుబంధిభిః॥

టీ. హేదయే ! జన్తుః=దయనీయుడగు జీవుడు, భవభయ పరీతాపచ్ఛిత్త్యై=సంసారభయతాపత్రయాదులచే విడువబడు నిమిత్తము, త్వయా=నీచే, వృషగిరిసుధాసింధౌ=వృషాద్రిపై వర్తించు అమృతసాగరమును బోలు శ్రీనివాసునియందు, నిహితః = ఉంచబడినవాడై అనగా నీజీవుని నీవు స్వీకరింపవలయునని భగవంతునకు సదాచార్యులద్వారా సమర్పించగా; అఘమర్షణం భజః=క్షమింపబడిన సర్వపాపములు గలవాడగుచు, (అఘమర్షణస్నానమును చేసినవాడై) ముషితకలుషః = నిరస్తపాపుడై, ముక్తేః అగ్రేసరైః = మోక్షమార్గమునకు ముందు నడచువారును, స్వయ ముపనతైః = స్వయముగా ప్రాప్తులగువారునగు, స్వాత్మానందప్రభృ త్యనుబంధిభిః=స్వాత్మస్వరూప స్వభావానుసంధాన ప్రీతియును, పరమాత్మ స్వరూప స్వభావానుసంధాన జనిత ప్రీతియును గల, అనుబంధిభిః= అనుసరించి ప్రవర్తించు మోక్షాయత్త చిత్తులచే, అభిపూర్యతే = అభితః పూర్యతే = అంతటను పరివేష్టించబడుచున్నాడు. “ సంస్మ జ్యతే యది చ దాసజన స్వగీయః సంసారవష భగవతః అపవర్గ ఏవ ” అన్నట్లు ముముక్షువుల గోష్ఠినుండి, సర్వకాలము భగవద్గుణానుభవజనిత మహానందమును బొందునని భావము. భగవద్దయకు పాత్రుడైన ఒకానొక చేతనుని భగవచ్ఛరణారవింద ప్రాప్తివర్ణన

మున, రాజ్యలాభమున సుహృద్బాంధవులెల్ల దన్ను గూడియుండగా
సుఖించునట్టి యొకానొక రాజకుమారుని వృత్తాంతము ప్రస్ఫురించు
టచే, అలంకారము సమాసోక్తి.

మహాస్థగరః

దయనీయుఁ జీపుఁ దాపః త్రయ వినిహతిచేఁధన్యునిజేయ నీవే
స్వయమై శేషాద్రిపీయూః పమయజలధిముంఁచక వితసర్వపంకా
శయుఁడై స్వాత్మైకనిస్థాః జనిత వరసుఖాః స్వాదులంగూడివాడ
క్షయమోక్షానందమిందేఁసతతముఁబడయుఁ శార్దూధన్వానుకంపా॥

తా. ఓదయా! నీవిషయమునకు పాత్రుడైన మహాత్మును
శ్రీనివాసపదకమలములం దుంచబడి, సమస్తపాపములచే విడువ
బడినవాడై సంసారతాపశ్రయములచే గారినపబడక, సర్వకాలము
మోక్షాసక్తులగు భగవద్దాసుల గోష్ఠిలో నుండి, భగవద్గుణాను
భవము చేయుచు నిరుపద్రవముగా సుఖించుచుండును. “ నివృత్త
రాగస్య గృహం తపోవసం”, “ తపము గృహమునందైన తత్పరత
నాచరించి సంసారజలధి తరించునతడు ” అన్నట్లు భగవద్దయాప్రభా
వమున ప్రపన్నుడు సర్వసంగరహితుడై, సంసారమందున్నను అప
వర్గసౌఖ్యము పరిపూర్ణముగా ననుభవించును.

77. అవ. భగవత్పాదమూల ప్రపన్నుడు శరణవరణానం
తరము బుద్ధిపూర్వకముగా పాప మాచరించి పాపయశ్చిత్తాదులు
చేయకుండినను, నతనికి ప్రపత్తిఫలము చెడదని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ అనితరజుషా మంతర్ములే పృషాయపరిష్లవే

కృతవి శనఘావిచ్చి ద్వైపాం కృపే య మవశ్యతాం

ప్రపదనఫల ప్రత్యాదేశ ప్రసంగవివర్జితం

ప్రతివిధి ముపాదితే సార్థం వృషాద్రి హితైషిణా॥

టీ. హేకృపే! అనితరజుపాం = అనన్యశరణులైన వారికి, అంతర్మూలే = బుద్ధిపూర్వకముగా, అపాయపరిష్టవేషి = పాపసంకరత్వము కలిగినను, కృతవిత్ ఆనఘా ఏపాం యమవశ్యతాం విచ్ఛిద్య = ప్రపత్తిప్రభావమున దోషరహితులగు వారికి “ సఖలు భాగవతా యమవిషయం గచ్ఛంతి ” అనుచొప్పున యముని అధీనత్వము లేకుండునట్లొనరించి, ప్రపదసఫల ప్రత్యాదేశ ప్రసంగవివర్జితం = ప్రపత్తిఫలము మోక్షము, తత్ప్రాప్తికి భంగము కలుగుటను మాట యెంతమాత్రము లేనట్టి, ప్రతివిధిం = స్వల్పదండనరూపమగు ప్రతిక్రియను, వృషాద్రి హితైషిణాసార్థం = వృషాద్రి నాధుడను చేతనుల హితముగోరు శ్రీనివాసునితో తగినవిధముగా నాలోచించి, ఉపాదిత్యే = కలుగజేసెదవు. శ్రీనివాసు డొక వేళ ఎక్కువగా దండించునేమో యను శంకచే నీవు నతనితో గలిసి యాలోచించి, అపరాధియగు రాజకుమారునకు స్వల్పదండన విధించు నీతిప్రకారము పాపపరిహారము ప్రతివిధిని కల్పించెదవు. ప్రపన్నుడు “ కృతవిహ దురితం ప్రమాదవృత్త్యా కిమపి ముకుంద కృపానిమగ్న మేనం । పవనతనయ వాలవహ్నినీత్యా న దహతి ధక్ష్యతి యోతం పరేషు ” ప్రమాదమున దురితము లాచరించినను ముకుంద కృపానిమగ్ను డగుటచే, హనుమంతుని వాలాగ్ని తన్ను గాల్పక శత్రువులనే బాధించినట్లు స్వల్పదండనవిధిచే పాపవినిర్ముక్తుడై మోక్షమును దప్పక పొందుచున్నాడని భావము.

మహాప్రగర్థ॥

జగతిన్ బుద్ధ్యల్ ప్రపన్నల్ సకలుషమతిదుష్టర్థముల్ నేసినన్ బాపగతిన్ బోసక వారిన్ ప్రపదసఫల సంప్రాప్తి కేయడ్డులేకన్ దగుమైశిక్షింపఁగా నిత్యముసలుపుదుమంత్రింబు దేవీదయా పన్నగై లేశాస్తుతోమానవపతితనయన్యాయతన్ స్వల్పరీతిన్ ॥

తా. దయా ! శరణాగతిచేసినవాడు పార్థవశమున మనః పూర్వకముగా పాప మొనరించినను, నీయందు పరిత్యాగబుద్ధి లేని వాడగుటచే, వానికి యమదండన లేకుండచేసి. నీకు విధేయుడైన శ్రీనివాసునిచే మిక్కిలి స్వల్పమగు దండనము విధింపజేసి; ప్రపత్తి ఫలమగు మోక్షమునకు భంగము కలుగకుండజేసెదవు.

78. అవ. మోక్షప్రాప్తి కొఱకు ప్రపత్తి చేసినవానికి ధీ పూర్వకముగా ఉత్తరాఘ్రప్రసక్తి కలిగినను మోక్షఫలమునకు భంగ ములేదని నుడివి తత్ప్రసంగమున స్వర్గాది దివ్యభోగము లర్పించిన వారికిని, మధ్యలో ఫలములనిచ్చు దేవతానాశనమైనను, ఆఫల ములుకూడ తప్పక భగవద్దయచే సమకూరు ననుచున్నారు.

శ్లో॥ క్షణవిలయినాం శాస్త్రార్థానాం ఫలాయ నివేశితే
పితృసురగణే నిర్వేశా త్ప్రాపి ప్రళయం గతే॥
అధిగత వృషక్షౌభృన్నాథా మకాలవశంవదాం
ప్రతిభువ మిహ వ్యాచఖ్యు స్త్వాం కృపే నిరుపస్థనాం॥

టీ. హేకృపే! క్షణవిలయినాం శాస్త్రార్థానాం = క్షణకాలములోనశించునట్టి జ్యోతిష్తోమాదుల, ఫలాయ = ఫలప్రాప్తికొఱకు, అనగా స్వర్గాది దివ్యభోగముల నొందుటకై, నివేశితే = ఫలప్రదాతయగు నీచేత స్థాపితమైన, పితృసురగణే = పితృదేవతానిర్జరగణములు, నిర్వేశాత్ ప్రాక్ = ఫలకాంక్షియగు కర్త యనుభవించుటకు ముందుగానే, ప్రళయంగతేపి = నాశమునొందినను, అనగా భోగప్రదాతలు తమభోగస్థానములతో నశించినను, అధిగత వృషక్షౌభృన్నాథాం = పొందిన వృషాచలపతిని కలదానవును (దయ సిరమగు పరమాత్ముని ఆశ్రయించుటను తెలుపుచున్నది.) అకాలవశంవదాం = కాలవైపరీత్యముచే గలుగు వికారములు లేనిదాన

వును (ఈవిశేషణము దయయొక్క నిరపాయమైన స్వరూపమును తెలుపుచున్నది.) నిరుపస్థానం = పరులనే నెట్టియెడరు లేనిదాన వును నగు, త్వాం = నిన్ను, ఇహ = తత్తత్కర్మఫలప్రదానవిషయమున, ప్రతిభువం వ్యాచక్ష్మ్యః = పూటకాపగుదని జ్ఞానులు తెలుపుచున్నారు. స్థిరాశ్రయత్వమును, నిరపాయస్వరూపమును, పరోపద్రవరాహిత్యమునుగల భగవద్దయ, జామిన్ దారుగానుండి త్సుద్రదేవతలు నశించినను అవియొసంగెడు స్వర్గాదిభోగరూపములగు ఫలములు వానిని కోరినవారి కిచ్చుచున్నదని యర్థము.

స్మగ్ధర॥

కాలాధీనంబులై స్వర్గముఖి వివిధభో ♦ గన్ధలంబుల్ ఫలార్దుల్ బోలన్ బ్రాపించుమున్నే ♦ సాలుపరిననుద ♦ ద్భోగముల్ బొందజేయన్ స్థాలిత్వం బెందులేకే ♦ జగదధిపతికిన్ ♦ స్థానమై నిత్యవౌటన్ భూలోకంబందునిన్నే ♦ బుధవరులుదయా ♦ పూటకాప్రండు కాదే॥

తా. దయా! స్వర్గప్రముఖి బహువిధ కామోపభోగము లాసించి వేదోక్తకర్మ లాచరించువారు ఫలములు బొందుటకు మునుపే భోగస్థానములు నశించినను, ఆద్యంతములులేని శ్రీనివాసుని యాశ్రయించిన నీవు సర్వశక్తిమంతురాలై ఫలకాములకు కోరిన సర్వఫలములు గలుగజేయు విషయమున పూటకాపై అనగా జామిన్ దారై యున్నావని ప్రాజ్ఞులగు భాష్యకారులు వక్కాణించెదరు.

79. అవ. దయా! పెక్కుమాటలేల? భవత్ప్రమాశ్రయణముచే శ్రీనివాసు డెల్లరకు కృమముగా, నిష్పడే కాకున్న కొంత కాలమునకైన ముక్తినిచ్చును కావున, నెవ్వరికి నిన్ను దాటరాదు; అనగా నేరికైన నిన్నతిక్రమించి పోవ నలవికా దనుచున్నారు.

శ్లో॥ త్వదుపసదనా దద్య శ్లోవా మహాప్రళయేపివా
 వితరతి నిజం పాదాంభోజం వృషాచలశేఖరః |
 తదిహ కరుణే త త్త త్క్రిడాతరంగపరంపరా
 తరతమయా జుష్టాయా స్తే దురత్యయతాం విదుః ||

టీ. హేకరుణే ! త్వదుపసదనాత్ = నీయాశ్రయమున,
 పురుషకారభూతయగు నీసహాయమున, వృషాచలశేఖరః = వృషా
 దినాధుడు, అద్యశ్లోవా = నేడైన ఎల్లియైన, మహాప్రళయేపివా =
 మహాప్రళయకాలమునందైనను, నీపురుషకారబలముయొక్క తార
 తమ్యానుగుణముగా ఇష్టాదో రేపో మఱికొన్నాళ్లకో, నిజం పా
 దాంభోజం = నిజపాదారవిందములను, వితరతి = ఇచ్చుచున్నాడు
 చరణపరిచరణార్థమై భక్తుల కొసగుచున్నాడనుట. తత్ = ఆకార
 ణమున, ఇహ ఈఫలప్రదానవిషయమునందు, క్రిడాతరంగపరంపరా
 తరతమయా జుష్టాయాః = చేతనులను నీకటాక్షమునకు పాత్రు
 లుగా నొనరించుటను నీయొక్క కీడవిహారమును అలలపరంపరల
 భేదముచే గూడియున్న, తే = నీయొక్క (ఈవిశేషణము మోక్ష
 ప్రిప్తి క్రమేణ గలుగుటకు హేతువును సూచించుచున్నది.) దుర
 త్యయతాం విదుః = మోక్షాపేక్షగల చేతనులచేతను, మోక్షఫల
 ప్రదాతయగు శ్రీనివాసునిచేతను, దాటగూడమిని అతిక్రమించు
 టకు వీలులేమిని తెల్పుదురు. చిన్న పెద్ద అలలపరంపరలచే నది
 దుస్తరమైనట్లు విషయకారతరతమభావముచేనొప్పు భగవద్దయను
 ఆశ్రయించినవారికి క్రమముగా మోక్షము గల్గును గావున నెవ్వ
 రికిని దయను మీరిపోవుటకు సాధ్యము కాదని భావము.

మహాస్థగర

అకళకంబైనయాత్మీయపదముకరుణాయామృతేంద్రాద్రినిర్వా
 హకుఁ డిచ్చున్ నేడునున్ తే • పయిన బ్రళయము • దైన
 నిన్ బొంద; రక్షో

శ్చుకతా క్రీడాతరంగ స్ఫురిత విభవ సంజుప్తయో నిన్ భవతా
త్రకునై నన్ సంసరచ్చేతనతణికయినన్ దాటగ్రా వచ్చునొక్కో॥

తా. కరుణా ! చేతనులయెడ నీకుగలుగు ఆదరాతిశయ
భేదముచే నీవు తరంగపరంపరలచే నొప్పు దాటగూడని నదివలె
నొప్పుచున్నావు. నీవిషయకారముయొక్క బలమును బట్టియే
చేతనులకు శ్రీనివాసుడు సమాశ్రితులగు చేతనులకు నేజైన నెల్లి
యైన మహాప్రళయవేళనైన నిజచరణ కైంకర్యప్రాప్తి గలుగజేయు
చున్నాడు. నీయాశ్రయములేక ఎవ్వరికి ముక్తి బొంద సలవికాదు.

80. అవ. ఇంతివరకు భగవత్పాదమూల ప్రపన్నులవిష
యమై తెలుపుచు, నీశ్లోకమున భగవదుపాసనాపరులకు, విషయాం
తర స్పర్శనరహితమగు భావనాశక్తి అనగా భగవంతునిపై తలంపు
నిశ్చలమై కలుగుటకు భగవద్దయయే కారణ మనుచున్నారు.

శ్లో॥ ప్రణిహితధియాం త్వత్సంపృక్తే వృషాద్రి శిఖామణౌ
ప్రసృమర సుధాధారాకారా ప్రసీదతి భావనా ।
దృఢమితి దయే నత్తాస్వాదం విముక్తివలాహకం
నిభృతగరుతో నిధ్యాయంతి సిరాశయచాతకాః !

టీ. హేదయే ! ప్రణిహితధియాం = ఏకోగ్రచిత్తమున భగ
వంతు నుపాసింపగోరువారికి త్వత్సంపృక్తే = శర్కరాక్షీరన్యాయమున
నీవుగూడినపుడు అనగా నీమహిమచేసగుట వృషాద్రిశిఖామణౌ =
శేషగిరిశిఖరమున ఇంద్రసీలచూడారత్నమువలె నొప్పు శ్రీనివాసుని
యందు ప్రసృమర సుధాధారాకారా భావనా ప్రసీదతి = మనోజ్ఞ
మగు అమృతధారవలె విపులమును అవిచ్ఛిన్నమును ఆనందదాయ
కము నగు భావనా = ఎడతెగని స్మృతి లేక, చింతన ప్రసీదతి =
ప్రసన్నమగుచున్నది. నిర్మలమగు నిశ్చలభావన గల్గుచున్నదని

యర్థము. దృఢం = నిశ్చయము ఈవిషయములో వివాదమునకు చోటులేదు లేక, దృఢం యథాతథా భావనా ప్రసీదతి = దృఢ మగుభావన తలంపు లేక, సంతతస్మృతి కలగుచున్నది; ఇతి = ఈ హేతువుచే స్థిరాశయాః = దృఢమగు అధ్యవసాయముకలవారను, చాతకాః = చాతకపక్షులను బోలిన ప్రపన్నులు; నిభృతగరుత స్సన్తః = స్వప్రయత్నము కొంచెమైనలేక (చాతకపక్షమున నిశ్చలమగు అనగా చలింపని తెక్కలు గలవని యర్థము.) దత్తాస్వాదం విముక్తివలాహకం = భావనాశక్తిచే ప్రసాదింపబడిన పరిపూర్ణ బ్రహ్మ నుభవముగల ముక్తియనెను, వలాహకం = తాపహరమగు మేఘమును నిభ్యాయన్తి = ప్రతీక్షించుచుందురు. (చాతకపక్షమున అంత రాశమున తెక్కలుకదల్చక స్వప్రయత్నము మాని ఎప్పుడు మేఘము వర్షించునా యని యెదురుచూచునని యర్థము.) దయైకశరణ్యులగు ప్రాప్నోజనులకు గల్గు భగవన్నిరంతరస్మరణము భగవ దుపాసనా పరులకును అపిచ్ఛిన్నముగా గల్గుచున్నదని భావము.

మహాస్మగ్ధర॥

తలఁపుల్ నీదివ్యసాంగత్యమునవరసుధాః ధారలట్లయ్యహింద్రా
చల చూడారత్నమందున్ సతతభజనసంసక్తిమైబొంది పుణ్యా
త్ములు శృప్తి దాల్తు రింది ముల శుభరసభృన్ముక్తి
మేఘంబుకై ని

శ్చలవృత్తిన్ వేచి విశ్వాసముగలిగిదయాచాతకోదార లీలన్॥

తా. దయా! భగవత్ప్రపత్తిచేసినవారు నిర్మల నిశ్చల భావనాశక్తిచే, మేఘోదకమును చాతక మపేక్షించి నిరీక్షించు చుండునట్లు స్వప్రయత్నములు విడిచి ముక్తి కెదురుచూచెదరు అట్టి సంతతస్మృతి భగవదుపాసకులకు నీవు కలుగజేసి బ్రహ్మసంపద మనుభవింపజేసెదవు.

81. అన. ఈక్రింది దశకమున దశావతారములద్వారా దయను స్తోత్రము చేయువారై, దేశికులవా రీశ్లోకమున అర్చావ తారముచే నైన లోకోపకారమును వర్ణించుచున్నారు.

శ్లో॥ కృపే విగతవేలయా కృతసమగ్రపోషై స్త్యయా
కలిజ్వలన దుర్గతే జగతి కాళమేఘాయితం ।
వృషక్షితిధరాదిషు స్థితిపదేషు సానుష్లవైః
వృషాద్విపతివిగ్రహై వ్యవగతాఖిలావగ్రహైః ॥

టీ. స్తుతిజనిత శృమపరిహారార్థము అమృతాయమానమగు “కృపే” యను సంభోధనపదము పద్యాదియందు ప్రయోగింప బడినది; విగతవేలయా = వేలయనగా కాలము లేక, అవధి అదిలే నట్టి అనగా నిరవధికయు, కృతసమగ్రపోషైః = ఆచరింపబడిన సర్వ సంపూర్ణపోషణము గలదానవు నగు, త్వయా = నీచేత (కాళమేఘాయితం అనుటచే కాళమేఘముకూడ ఉత్కూలముగా గట్లుపొరలి ప్రవహించునట్లు నదులను గావించి యంతటను సస్యాభివృద్ధిచేసి సర్వజంతువులను పోషించుచున్నది.) వృషక్షితిధరాదిషు స్థితిపదేషు = వృషాద్విమొదలగు (ఆదియనుటచే హస్తగిరి, శ్రీరంగము మొదలైన క్షేత్రములు పరిగ్రహము) భగవన్నివాసస్థలములందు ఆవిర్భూతమైన (కాళమేఘమును వృషాద్విమొదలగు స్వస్థానము లందు ఆవిర్భవించి వర్షించును.) సానుష్లవైః, వ్యవగత అఖిలలవ గ్రహైః వృషాద్విపతి విగ్రహైః సానుష్లవైః = విష్వక్సేనాద్యను చరసహితములైనవియు (కాళమేఘపక్షమున అనుకూలవాతాదుల సహితమైన), వ్యవగత = వీడిన, అఖిలలవగ్రహైః = ఆశ్రితనిగ్రహ మును గలవియు (కాళమేఘపక్షమున వర్షప్రతిబంధకముచే గల్లు సర్వోపద్రవసహితమనియర్థము.) ‘అఖిల’ యనుటచే మహాపరా ధులకునైన నిగ్రహ మెంతమాత్రము లేదని సూచింపబడినది; అట్టి

వృషాద్విపతివిగ్రహైః శ్రీనివాసుని దివ్యమంగళవిగ్రహములచేత,
 కవిజ్వలనదుర్గతే జగతి = కలిపురుషుడను అగ్నిచే భాధితమగు లేక
 దుర్దశను బొందిన జగతివిషయే = జగమునందు కాళమేఘా
 యితం = కాళమేఘమువలె నాచరింపబడినది. అట్లే తురగత దివ్య
 స్థానములందు భగవంతుడు దయాప్రేరితుడై యానిర్భవించుటచే
 కాళమేఘముయొక్క గుణములుగల యతనిదివ్యమంగళవిగ్రహ
 ములు కలిప్రచారమున బాధనొందిన జగజ్జనములను సుఖంపజేయు
 చున్నవని భావము. దీనిచే కలియుగమున అర్చావతారముల ఆశ్రీ
 తానుగ్రహవిశేషమహిమ ప్రకాశింప బడినది. కలియుగమున
 జనులు క్షీణశక్తి బలారోగ్య బుద్ధులు గలనారిగుటచే వారెక్కు
 వగా దయనీయు లగుచున్నారనియు, సేవాదులచే కృతార్థు లగు
 దురనియు భావించి, దయాళువగు శ్రీకాంతుడు శ్రీవైకుంఠమును
 బరిత్యజించి, సానుచరుడై నృపగిరిప్రముఖ దివ్యక్షేత్రములం దావి
 ర్భవించెనని ఫలితార్థము. అలంకారము శ్లేషతోగూడిన వాచక
 లుప్తోపమ.

మందాక్రాంతః

ప్రానజ్యేష్ఠుః ప్రచురరుచి తో • పన్ రమేశానుకంపా
 దేవున్ దివ్య • స్థితపదములన్ • దెచ్చి సానుస్థవుండు
 నీవేనెమ్మిన్ • నిలిపి జగముల్ • నిహ్నుతానగ్రహంబై
 కావన్ గాదే • కలిదహనుచే • గ్రాగి చేటొందకుండున్॥

తా. దయా ! అనధిలేని ప్రభావముగల్గు సర్వపోషకురా
 లగు నీవు కలిదహనునిచే సంతాపితమగు జగమునకు సౌఖ్య మాపా
 దింపగోరి, భగవంతుని వేంకటాద్రిమొదలగు దివ్యప్రదేశములందు
 సర్వావతారవిగ్రహుడై యవతరింపజేసినందున ఆవృషగిరినాథుని

విగ్రహములద్వారా కాళమేఘముయొక్క కృత్యము నీచే నాచరింపబడినది.

82. అవ. కేవల మర్హరూపమున శీనివాసుని దివ్యదేశములం దవతరింపజేయుటయే కాక మత్స్య కూర్మా ద్యవతారములచేతను లోకోపకారము చేసియున్నా వనుచున్నారు. మత్స్య కూర్మ హంసావతారము లిందు వర్ణితము.

శ్లో॥ ప్రసూయ వివిధం జగ త్తదభివృద్ధయే త్వం దయే
సమీక్షణవిచింతనప్రభృతిభి స్స్వయం తాదృశైః ।
విచిత్రగుణచిత్రితాం వివిధదోషవై దేశికీం
వృషాచలపతే స్తనుం విశసి మత్స్యకూర్మాదికాం॥

టీ. హేదయే ! వివిధం. జగత్ = దేవ తిర్య జ్ఞనుష్య స్థానరాత్మకమగు జగంబులను, లేక సత్యలోకాది భేదములచే సనేకమైన భువనములను, ప్రసూయ=పుట్టించి (ప్రసూయ యనుటచే దయ జగంబులకు జననివంటిదని సూచితము; సృష్టి భగవద్దయాకార్యమనుట,) తదభివృద్ధయే = అట్లు కలిగించిన లోకములయొక్క అభివృద్ధికొఱకు, తాదృశైః = అభివృద్ధికి హేతువగు అచింత్యమైనదివ్యశక్తులుగల, సమీక్షణవిచింతనప్రభృతిభిః-సమీక్షణ=స్వాపత్యము సమీపమున నిల్చి దానినిచూచుటయును, విచింతన=ఎందేని నిల్చి స్వాపత్యమును మనమున దలచుటయు, ప్రభృతిభిః=మొదలగు క్రియలచే (దీనివలన స్వార్థకమును తెక్కలతోగప్పి స్ఫురించి వృద్ధిచేయుట తెలుపడమైనది. “ఈక్షణ ధ్యానసంస్పృహః మత్స్య కూర్మ విహంగమాః । పుష్కంతి స్వా న్యపత్యాని తథాహమపి పద్మజే ” అనురీతి మత్స్యములు తమప్పిల్లను నిరీక్షణముచేతను, కూర్మము ధ్యానించుటచేతను, పక్షులు హంసాదులు గ్రుడ్లను స్ఫురించుటచేతను వర్ణిల్లునట్లు చేయు చున్నవి. అట్లు భగవంతు

మను తాను సృజించిన జగములను సమీక్షణ ధ్యాన స్పర్శకీయ
లచే వర్ధిల్ల జేయు నిమిత్తము దయాప్రేరితుడై మత్స్య కూర్మ హంసా
వతారములు ధరించెనని భావము ఆ మత్స్యకూర్మాది దివ్య శరీరము
లెట్టివని తెలుపుచున్నారు ; విచిత్రగుణచిత్రితాం = అత్యద్భుతమగు
ప్రాకృత మత్స్యాది దుర్లభములగు జ్ఞానశక్త్యాది గుణములచేతను,
సౌందర్య సౌగంధ్య సౌకుమార్యదులగు శరీరగుణములచేతను
ముదితమైనదియు, వివిధదోషవైదేశికీం = దుర్గంధాది బహువిధ
దోషరహితమైనదియు నైన, మత్స్య కూర్మాదికాం = మత్స్య
కూర్మ హంస శరీరములందు, వృషాచలపతేః తనుం = శ్రీవేంకట
గిరినాథునిశరీరమును, స్వయం విశేసి = నీవే స్వయముగా ప్రవేశిం
పజేసెదవు; అనిగా అట్టిఅవతారములు భగవంతుని నీవుధరింపజేసితి
వని భావము.

మందాకాంతా॥

చిత్రస్ఫూర్తిః ♦ జెలగ జగముల్ ♦ సృష్టి గావించి వానిన్
మైశ్రిన్ వీక్షా ♦ ప్రముఖవిధులన్ ♦ మన్వః గాంక్షించి దేవీ
చిత్రకారాం ♦ చిత్రశుభగుణా ♦ శ్లిష్ట మత్స్యాది శుంభ
ద్ధాత్రింబుల్ వేం ♦ కటగిరిపతిన్ ♦ గైకొనం జేసి తీవే॥

తా. విచిత్రములైన బహువిధలోకములను సృష్టించజేసి
వానిని మనిచి పెంచునిమిత్తము భగవంతుని మత్స్య కూర్మాది
దివ్యావతారము లెత్తునట్లు గావించి, నీరీక్షణ ధ్యాన స్పర్శన
వ్యాపారములచే ప్రసూతజగముల అభివృద్ధి నొందజేసెదవు.

రిగి. అవ. పైశ్లోకమున మత్స్యకూర్మావతారములు వర్ణించి
క్రిందిపద్యమున భగవంతుని వరాహావతారముచేనైన దయాకార్య
మును దెల్పుచున్నారు.

• శ్లో॥ యుగాంత సమయోచితం భజతి యోగనిద్రారసం

వృషక్షితిభృ దీశ్వరే విహరణక్రమా జ్ఞాగ్రతి |

ఉదీర్ణ చతురర్ణవీ కదనవేదినీం మేదిసిం

సముద్భృతవతీ దయే తదభిజుప్తయా దంష్ట్రయా॥

టీ. యుగాంతసమయ ఉచితం = బ్రహ్మయొక్క చతుర్ముగ సహస్రాంతమున కలుగు దివసాంతసమయమునందు పరిచితమైనట్టి, యోగనిద్రారసం = నాగభోగపర్యంకమున యోగరూపముగు జగద్రక్షణ చింతనరూపమైన, నిద్రారసమును = నిన్వాపార శయనమును, భజతి = పొందుచున్న, వృషక్షితిభృత్ ఈశ్వరే విహరణక్రమాత్ జాగ్రతి సతి = శ్రీవేంకటేశ్వరుడు చతుర్ముఖునినాన సానసమయమున జాగరణమును మేలుకొనుటకు బొందుచుండగా, ఉదీర్ణ చతురర్ణవీ కదనవేదినీం = ప్రవృద్ధములైన చతుర్స్సాగరములయొక్క వీడకు భగవంతునకు నివేదించు అనగా దాను ప్రళయార్ణవమగ్నయగుటకు తెలుపు, మేదిసిం = భూదేవిని, తదభిజుప్తయా దంష్ట్రయా = ఆమహావరాహగూపియగు శ్రీవేంకటపతియొక్క కోటపంటిచే (త్వం నీవు,) సముద్భృతవతీ = పైకి లేవనెత్తజేసితివి. అనగా నీకు సహస్రియగు పృథ్విని మునిగిపోవక ఆపత్సమయమున నుద్ధరించితివి. భగవంతుడు దయావిధేయుడై కోడిరూపమున ప్రళయసాగరమగ్నయగు పృథ్విని సగిరికాంతారముగా నొక్కకోటచే పైకి లేవనెత్తెనని భావము.

మందా క్రింతా॥

కల్పాంతంబు ♦ గని జలధిపై ♦ గాంచి తా యోగనిద్రో

కల్పాది వేం ♦ కటవిభుడు మే ♦ ల్కాంచుచో నీవ దేవీ

తెల్పు గాలా ♦ భి మునిగిన పృ ♦ థ్వి ఘనం డుద్ధరించె

బొల్పొందంగా ♦ బొడమ కుహనా ♦ పోతియై యొక్కకోట॥

తా. దయా ! బ్రహ్మదేవునకు ఒక్కపగలు నిండగా నము ద్రముపై నాగపర్యంకమున యోగనిద్రలోనున్న శ్రీవేంకటేశ్వరుడు, తిరిగి బ్రహ్మదేవునియొక్క రాత్రి ముగిసి, దినారంభమైనపుడు మేలుకొనగా, నీచే ప్రేరితుడై నీపవన్నియగు భూదేవిని ప్రళయ సాగరమున మునిగిపోకుండునట్లు, దివ్యవరాహరూపముతో బొడమి తనయొక్క దండ్రిచే బట్టి పైకెత్తెను.

84. అవ. అంత క్రమస్థాప్తమగు శ్రీనృసింహవతార ప్రసంగమున భక్తాగ్రేసరుడగు ప్రహ్లాదుని లాలించుటయే దయాకార్యముగ వర్ణించుచున్నారు.

శ్లో॥ సటాపటలభీషణే సరభసాట్టహాసోద్భటే
స్ఫుర త్కృధిపరిస్ఫుట భృకుటికేఽపి వక్త్రే కృతే ।
దయే వృషగిరీశితు ర్దనుజడింభ దత్తస్తనా
సరోజనదృశా దృశా సముదితాకృతి ర్దృశ్యనే॥

టీ. హేవృషగిరీశితుః దయే ! = వృషాద్విసృజ్యించిన శ్రీవైకుంఠనాథుని దయా ; సటాపటలభీషణే = జూలు వెంట్రుకలసమూహముచే సతిభయంకరముగను, సరభసాట్టహాసోద్భటే = వేగముతోగూడిన అట్టహాసముల ధ్వనులచే అత్యుద్ధతముగను, పరిస్ఫుట భృకుటికే = అతివృక్తముగా గనుపడు బొమముడి గల్గునట్లు, వక్త్రే స్ఫురత్ర్కృధికృతేఽపి = ముఖమునందు అతితీక్షణ్యకోపమును ప్రకటించినను, 'అపి' అనుటచే ఆసమయమునందే విరోధము దర్శితము. అట్టి రాద్రావేశమును జూపు సందర్భమున, సరోజనదృశా దృశా = తామరపువ్వును బోలు వృషగిరిపతికంటితో (అనగా హిరణ్యవధార్థము ముఖమునందు కోపోద్రేకము కనబడినను ప్రహ్లాదునివిషయమై నాత్మల్యాతిశయమున శీతలమగు పద్మారుణనయనముచేత), దనుజ

డింభదత్తస్తనాకరుణాకటాక్షావలోకసమునస్తన్యపానముచే శిశువును దృష్టిచేయునట్లు రాక్షసబాలుడగు ప్రహ్లాదున కానందమును గల్గజేసిన నీవు, సముదితఆకృతిః దృశ్యనే=సంపూర్ణమగు నీయొక్క స్వరూపమును లోకులెల్ల గనునట్లు ప్రకటించితివి. డింభకవిషయ వాత్సల్యాతిరేకమును స్వామియొక్క దివ్యామల కోమలావలోక సమున, హిరణ్యకశిపునకై పూనిన కోభ్రావిర్భాస సమయము నందే కనుపఱచితివని తాత్పర్యము. ఒకనేతముచే స్వామి హిరణ్యకశ్యపుని దహించినను, రెండవకన్నుచే ప్రసన్నతను దెల్పి ప్రహ్లాదుని లాలించెను. భగవత్కటాక్షమును శిశుతోషణకరమగు స్తన్య పానమునకు సమముగా జెప్పబడినది. అందుచే ప్రహ్లాదునివిషయమై 'డింభ' శబ్దము ప్రయోగింపబడినది. కోభ్రకరుణారసములు రెండును సమకాలీనములై కలుట "ప్రహ్లాద హిరణ్యకశిపు రంజన భంజన నిమిత్తాంతరంగ బహిరంగ కరుణారస రాద్రావేశపరిపూర్ణుడు" అను పోతనగారి, భగవతములోని వాక్యమునందును జూచునది.

మందాకాంతా॥

క్రోధస్ఫూర్తిన్ ♦ భుకుటియు సటా ♦ రూక్షదంష్ట్రాదు లొప్పన్
నాధుం డుగాగ్ని ♦ ననుడయి హిర ♦ ణ్యప్రహారార్థి యైనన్
సాధున్ బాలున్ ♦ సదమలసుధా ♦ సారసంవాదవీక్షా
మాధుర్యక్రీ ♦ మనిచి తనుకం ♦ పా తతిన్ దోచినీవే॥

తా. దయా! హిరణ్యవధనిమిత్తము శ్రీవేంకటనాథుడున్యసింహుడై భయంకరముగ మెడమీది వెండ్రుకలచేతను, బొమముడి పాటుచేతను, అట్టహాసముల చేతను ముఖమున కోపావేశమును జూపునందర్భమున, ప్రహ్లాదరక్షణమునందు జాగరూకతగల నీవు, స్వామి శీతలాపాంగములచే ప్రహ్లాదబాలునియెడ వాత్సల్యమును

బ్రకటించి స్తన్యపానముచే శిశువును పోషించినట్లు ఆ దనుజడింభకుని రక్షించితివి.

85. అవ. ఇట్లు సృసింహావతారమున ప్రహ్లాదలాలనము దయాకార్యముగ నిరూపించు హరి వామనుడైనపుడు జగత్త్రాంతుడైన సర్వచరాచర వస్తుజాతములను నిజచరణారవిందములచే స్పర్శించు నట్లు చేయుట దయాకృతకార్యమని తెల్పుచున్నారు. బలినిగ్రహాది కములు అనాంతరకార్యములు ప్రధానమైనవికావు. సర్వశ్రేయోదాయకములగు భగవచ్చరణారవింద నివేశనమే ముఖ్యమగు దయాకృత్యము.

శ్లో॥ ప్రసక్త మధునా విధిప్రణిహితైః సమర్థోదక్షైః
సమస్తదురితచ్ఛిదా నిగమగంధినా త్వం దయే ।
అశేషమవిశేషత స్త్రిజగ దంజనాద్రీశితుః
చరాచర మచీకర చ్చరణపంకజే నాంకినం॥

టీ. హేదయే ! విధిప్రణిహితైః = బ్రహ్మచే సమర్పింపబడిన, సమర్థోదక్షైః = పాద్యజలములచే (త్రివిక్రమావతారమున సత్యలోకపర్యంతము పైకి యెత్తిన భగవచ్చరణారవిందమును పాద్యజలములచే బ్రహ్మ పూజించెనని పౌరాణికకథ.) ప్రసక్తమధునా = సంపన్నమకరందమువలె మనోజ్ఞమైననామను, సమస్తదురితచ్ఛిదా = నిజష్ఠాదసలిలమయమగు గంగచే సమస్తపాపములను ఛేదించునాడును, నిగమగంధినా = శ్రుతిపరిమళముచే నొప్పువాడును “త్రీణి పదా విచక్రమే విష్ణు ర్గోపాలదాభ్యుః । ఇదం విష్ణు ర్విచక్రమే త్రేధా నిదధేపదం ॥” ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములచే ప్రతిపాదింపబడిన వైభవము గలవాడనుట, అట్టి అంజనాద్రీశితుః = త్రివిక్రమరూపధారియగు శ్రీనివాసునియొక్క, చరణపంకజేన = పాదకమల

ముచే (దీనిచే చరణసుఖస్పర్శనము వ్యంజితము.) అశేషతః=అంత
టను, చరాచరం త్రిజగత్ = జంగమస్థావరమయమగు స్వర్గమధ్య
పాతాళము లనబడు మూడుజగంబులును, అంకితం=ముదితమగు
విధమున, అచీకరత్ = చేసితివి. కొంతలేక చరాచర భూతజా
లము లన్నిటిని భగవచ్చరణకమలముచే స్పర్శింపజేసి సర్వమును
పావనమగునట్లు కావించితివి. వీరు పాపులు వీరు పుణ్యులనక
అందఱకు భగవత్పాదకమలస్పర్శనము గల్గునట్లు చేయుట డయా
కృష్య మనుట.

మందా కాంతా॥

సర్వస్సృష్టా ♦ చరణపదపూ ♦ జా జలోద్ధాతపాపున్
శుద్ధ్యండా వేం ♦ కటవిభు జగ ♦ త్కాంతు వీక్షించి దేవున్
సర్వంబున్ ద ♦ చ్చరణకమల ♦ స్పర్శచే భావితంబై
పర్వన్ కాన్పిం ♦ పవెదయ ! భవ ♦ త్పాలనం బేర్పడంగన్॥

తా. ఓదయా ! బలిచక్రవర్తిని నిగ్రహించుటకై శ్రీవేంకట
గిరినాథుడు వామనుడై యవతరించి, త్రివిక్రముడై సత్యలోకపర్యంశ
ముంచిన పాదకమలమును బ్రహ్మదేవుడు పాద్యనిధిచే పూజించెను.
ఆపూజాజలముచే సమస్తలోకముల పాపమును హరించు స్వామి
యొక్క చరణకమలస్పర్శచే సర్వ చరాచర జంతుసముదాయము
లన్నియు పావనత్వ మొందునట్లు నీవేకదా చేసితివి. దానిచే నీవరి
పాలనక్రమము మాకు స్పష్టమగుచున్నది. దయానియుక్తుడై భగ
వంతు డట్లు చేసెనని యర్థము.

86. అవ. హరి పరశురామావతారమున ఇరువదొక్క
మాఱు దుష్టమనుజపతుల దునుముట క్రోధకార్యమైనను, తాదృశ
పాపాత్ములగు సరపతులను గూల్చుట యాగీయపశుహింసనమువలె

వారికి శ్రేయోదాయక మగుటచే నిహతిరూపముగు రక్షణము దయాకార్యమని తెల్పుచున్నారు.

శ్లో॥ పరశ్వధ తపోధన ప్రధన సత్కృతూపాకృత
క్షీతీశ్వర పశుక్షరత్ క్షతజ కుంకుమ స్థానకైః ।
వృషాచలదయాభునా నను విహర్తు మాలిష్యధా,
నిధాయ హృదయే దయే నిహతరక్షితానాం హితం॥

టీ. హేనయే ! పరశ్వధతపోధన = పరశుధరముని యని ప్రసిద్ధిచొందిన జామనగ్నియొక్క, ప్రధనసత్కృత = యుద్ధమను యజ్ఞమున, ఉపాకృత = హింసార్థము యూపస్తంభమున కట్టబడిన, క్షీతీశ్వర = అతిపాపప్రసక్తిగల రాజులనే, పశుక్షరత్ = పశువుల శరీరమునుండి కాలుచున్న, క్షతజకుంకుమస్థానకైః = నెత్తురను కుంకుమపూతలు లేక రచనలచే, (అలంకారార్థము), నిహతరక్షితానాం హితం = చుట్టయే రక్షణరూపముగా గలవారియొక్క, హితం = మేలును ; తిరిగి పాపవృత్తియందు చొరకుండుటను, హృదయే నిధాయ = మనమున భావించినదానవై, వృషాచలదయాభునా = దయాభునైన శ్రీనివాసునితోగూడి, విహర్తు = విహరించుటకు కీర్తించుటకై యనుట, ఆలిష్యధానను = ఆలేపన మొనరించు కొంటివా యేమి ? పాపాత్ములగు దుష్టక్షత్రియుల శరీరరక్తమును కుంకుమతో బోల్చుట. హననరూపముగు రక్షణమును బొందిన రాజులయెడ దయయొక్క వాత్సల్యము ప్రకటితము. ' పరశ్వధతపోధన ' యనుటచే పరశురాముని యుద్ధార్హత్వ సామగ్రియు, యజ్ఞోచిత పుణ్యప్రవృత్తి సంపత్తియు దెలుపుచున్నవి. పరశురాముని శౌర్యవీర్యాదులను జూడ క్షుద్రీనాసతులు పశుప్రాయులే కావున వారిని యాగపశువులుగా నిరూపింపబడినది. వృషాచల

దయాళునా యనుటచే శ్రీపతి దయాప్రేరితుడై శేషాద్రిని చేరు
టయు “ త్వయా దయాళుః ” అన్నట్లు దయాసంబంధమున శ్రీని
వాసుడు కృపాళు వ్యయ్యోననియు సూచితము. దుష్టక్షత్రియులను
గూల్చుటచే అనివర్త్య పాపప్రసక్తిగల హిరణ్యరావణాదుల బోలు
రాజుల హననమే వారికి శుభోదర్శ మైనదనియు, అందుచేతనే
వారిశరీరరక్తము కుంకుమపూతలవలె దయకు భోగ్యమైనదనియు
నెఱుగవలయు

మందాకాంతా॥

రోషాత్మంజై ♦ దుర్జితగతి నృప ♦ ద్రోహులన్ క్షత్రవంశ
ద్వేషుం డమ్మై ♦ దెగనఱక త ♦ దేహరక్తోరుధారల్
దోషాన్ముక్తిన్ ♦ ద్రుతితులు గనన్ ♦ దోచెసంలేపనంబై
శేషాద్రీశున్ ♦ జెలువుగ దయా ♦ చేరి కీడించు నీకున్॥

తా. దయా! చేగొడ్డలిచే జంపి యుద్ధయజ్ఞాగ్నులందు ఇరు
వదొక్కమాఱు కూర్చులగు రాజులనే యాగవశువులను వృషాద్రి
నాధుడు పరశురాముడై వేల్చగా, అట్లు కూలిన రాజులహితమును
కాంక్షించిననీవు, వారి శరీరరక్తధారలను కుంకుమపూతలుగా స్వీక
రించుటను జూడ వృషగిరినాధునితో గీడించుటకా యని తోచు
చున్నది.

87. అవ. ఇక శ్రీరామావతారముచేనైన కృపాకార్య
మును వర్ణించుచున్నారు.

శ్లో॥ కృపే కృతజగద్ధితే కృపణజంతుచింతామణే
రమాసహచరం తదా రఘు ధురీణయన్త్యా త్వయా।
వ్యభిజ్యత సరిత్పతి స్సకృదవేక్షణా త్తక్షణాత్
పౌకృష్టబహుపాతక పౌశమహేతునా సేతునా॥

టీ. హేకృపే! ఇత్యాది సంబోధనలచే దేశికులవారు శ్రీరామగుణావిధిహృదయమైన తనవతారమునకు హేతుభూతముగు దయను రంజింపచేయుచున్నారు ; కృతజగద్ధితే = అనేకవిధములుగా నాచరించిన లోకోపకారకృత్యములు గలదానా! కృపణజంతుచింతా మణే = దీనజన్తులకు వాంఛితఫలములు సమకూర్చుదానా! రమా సహచరం = లక్ష్మీసహచరుడగు శ్రీనివాసుని, తదా = లోకము లకు రావణాసురునిచే నుపద్రవములు గల్గినట్టి యాపత్సమయమున, రఘుధురీణయన్త్యా త్వయా = రఘుశ్రేష్ఠుడై యవతరింప చేయు నీచేత, సకృత్ అవేక్షణాత్ = ఒకనూటు కనుగొనటచేత, తక్షణాత్ = కాలవిలంబములేక అప్పుడే; ప్రకృష్ట బహుపాతక ప్రశమహేతునా = శమింపజేయబడిన ఘోర మహా పాపములుగల, సేతునా = నలసేతువుచే, సరిత్పతిః సముద్రము, వ్యభజ్యతి = రెండుగా జేయబడెను. “ యత్పురా పాపదశక చేచ్ఛదసాధనతాం గతః । స సేతు ర్న కథం శక్తః పాపపంచకభంజనే. ” పాపదశకం ధరుని వధార్థము నిర్మింపబడిన సేతుదర్శనచూత్రిమున పంచమహా పాపములు తొలగుటచే, అట్టి సేతుబంధనమే కేవలము దయాకృత్యము. రావణాదిరాక్షసవధ ఆనుషంగికఫలములుగా నెఱుంగ నలయు. రాముప 11000 సం॥ రాజ్యపరిపాలనము చేసెను. అశనిచే నిర్మింపబడిన సేతువు ఆకల్పస్థాయీయై చూచువారల పాపములను హరించుచున్నది కావున, దీనినే ముఖ్యముగా రామావతార దయాకృత్యముగా నిరూపింపబడినది.

మందాకాంతా॥

శ్రీమంతుం డా ♦ శ్రీతహితుడు నీ ♦ చే గృహపేరితుండై
రాముండై యు ♦ ర్వరను సవతా ♦ రంబు గావింపగా వీ

తామాత్రా ద ♦ త్తణమ పటుదో ♦ పఘ్నుమా నేతుచేతా
భూమి రెండై ♦ పాలుపుంగ నె నం ♦ భోనిధానండు దేవీ॥

తా ఓదయా ! నీచే నియుక్తుడై శ్రీనివాసుడు రఘువంశ
తిలకుడగు శ్రీరాముడై వృద్ధిలో నవతరించుటచేత, ఒక్కసారిచూ
చుట మాత్రమున పంచమహాపాతకములను దక్షణమే హరించునట్టి
నేతుపుచేత సాగరుడు రెండుగా విభజింపబడెనుగదా ! నేతుబంధ
నమే రామావతార ముఖ్యదయాకృత్యము.

రిరి. అవ. పరిపూర్ణుడును అవాప్తసర్వకామాడునైన లక్ష్మీ
వల్లభుడు బలరాముడై క్రీడించుటల్లను జూడగా నయాప్రేరితుడై
లోకముల హితముకొఱకే యట్లు విహరించె ననుచున్నారు.

శ్లో॥ కృపే పరవత స్త్వయా వృషగిరీశితుః క్రీడితం
జగద్ధిత మశేషత స్తదిన మిద్ధ మర్ధావ్యతే ।
మదచ్ఛల పరిచ్యుత ప్రాత ముష్కృతప్రేక్షితై
ర్హాసప్రిబలదానవై ర్హాలధరస్య హేలాశతైః॥

టీ. హేకృపే! త్వయాపరవతః = నీకు విధేయుడై వర్ధించు,
వృషగిరీశితుః క్రీడితం = బలభద్రుడై యవతరించిన వృష
గిరినాథునియొక్క న్యాపారములు, అశేషతః = అంతటను, జగ
ద్ధితం = లోకములమేలుకొఱకేయని, ఇదమిద్ధం అర్ధావ్యతే = విస్ప
ష్టముగా ప్రకాశితము లగుచున్నవి. ఆబలదేవుని లీలావ్యాపారము
లెట్టివనిన దెల్పుచున్నారు; హాసప్రిబలదానవై = కూల్పబడిన ప్రలం
భాసురుడు మున్నగు రాక్షసులనుగలవియు, మదచ్ఛల = మధు
పాన జనిత మదవ్యాజమున, పరిచ్యుత ప్రాత ముష్కృతప్రేక్షితై =
నిడువబడిన ఆశ్రితజనములయొక్క దోషదర్శనమును గలవియు
నైన, హాలధరస్య = బలరామునియొక్క, హేలాశతైః = అనేక

లీలావ్యాపారములచే, అర్థాప్యతే = జగద్ధిత పర్యవసానములగుట
స్పష్టము. ఆశ్రితులయొక్క దోషములను జూడకుండుట దుష్టా
త్ములగు దుర్యోధనాదులవిషయమై కనబడుచున్నది. ప్రళంబ
వధయు కాళిందీకర్ణమును లోకహితముగా నాచరింపబడిన కృత్య
ములు. ఇట్లే బలదేవుడు లోకహితార్థమై దయను విధేయుడగుచు
వత్తరించెనని భావము.

మందాక్కాంతా॥

కాళిందీని • గ్రహుడయి వృష • ఘృధరాధీశుఁ డుర్వి
లీలఁ దైత్య • శిని దునిమి వి • క్లేశుడై పానమోహ
వ్యాలోలాత్ము • డయి మెలగుటల్ • యాశ్రితాఘానవేక్ష
బాలింపఁద్య • త్వరతజగముల్ • స్పష్ట మీయర్థ మంబా॥

తా. దేవీ! దయా! వృషగిరినాథుడు నీకు వశుడై భూమిపై
బలరాముడై యవతరించి ప్రళంబాసురుని జంపి, కాళింగీనదిని ప్రవ
హింపకుండ నిగ్రహించి మరుభూమిలో ప్రవహింపజేసి, మధుపాన
మోహభీనయముచే తన్నాశ్రయించినవారి పాపములను జూడకుండు
నట్లు విహరించు ఔల్లను జూడగా, యమ్యహాత్ముని లీలావిహార
ములు సర్వము లోకోపకారార్థమే యని మాకు స్పష్టముగా గన
బడుచున్నవి.

89. అవ. అంత కృష్ణావతారప్రసంగమున గీతాజ్ఞానోప
దేశము దయాకార్యముగా తెలుపుచున్నారు. ఇతర జగదుప
కారకృత్యము లానుషంగికములు.

శ్లో॥ ప్రభూత దివిజద్విష ద్భరణ భిన్న విశ్వంభరా
భరాపనయనచ్ఛలా త్వ మవతార్య లక్ష్మీధరం ।
నిరాకృతవతీ దయే నిగమసాధదీప్రియా
విపశ్చి దవిగీతయా జగతి గీత యాంధంతమః॥

టీ. హేదయే ! ప్రభూత = ఎక్కువగు, దివిజద్విషదృఢం =
దేవశత్రువులగు (రాక్షసాంశమున బుట్టిన) క్షత్రియులను భరించు
టచే, ఖన్న = విషణ్ణయగు, విశ్వంభరా = భూమియొక్క (విశ్వము
లను దాల్చు శక్తిగల్గినను భూదేవికి భగవత్సంశ్రిత విరోధులను భరిం
చుట కష్టమని విశ్వంభరాశబ్దముచే సూచితము) భర అపనయనచ్చ
లాత్ = భారమునుబోగొట్టు నెపమున, త్వం = నీవు, లక్ష్మీధరం =
శ్రీరమణుని, అవతార్య = వసుదేవగృహమునను నందగోపకులమునం
దును కృష్ణుడై యవతరింపజేసి, (లక్ష్మీధరం అనుటచే ఉరస్థిత
లక్ష్మితో నవతారమనిసూచితము.) నిగమసాధదీపశ్రియా = వేదాంత
మను పెద్దరాజభవనముపై నెత్తిన దీపకాంతిని బోలినదియు, విపశ్చి
దవిగీతయా గీతయా = సర్వదేశసర్వకాలములందు సర్వప్రాజ్ఞులచే
నభినందింపబడు, వేదోపబృహ్మణ రూపమగు భగవద్గీతలజ్ఞానముచే,
జగతి = సర్వలోకముల నావరించిన, అంధంతమః = అజ్ఞానము లేక
మోహమును చీకటిని, నిరాకృతవతీ = నిరసింపజేసితివి తొలగించి
తివి. పెద్దమేడపై నెత్తినదీపము నాల్గువైపులను కాంతులచే చీకట్లను
బాటదోలునట్లు ధర్మాధర్మధియాకులుడై ధర్మయుద్ధపరాజులుడైన
పార్థున కుపదేశించిన గీతలచే, అజ్ఞానాంధకారములను దొలగజేసి
తివని భావము. ఇంతకంటె గొప్పదియగు దయాకార్యము లేదని
యర్థము.

మందాకాంతా॥

హీనుల్ దేవా ♦ హితు లవనిపుల్ ♦ హింసగావింపఁ బృథ్వీ
దీనావస్థా ♦ దెలిసి భరము ♦ దీర్ప శ్రీశుక్ యశోదా
నూనుం జేయ ♦ సారిది విబుధ ♦ స్తుత్యగీతోపదిష్ట
జ్ఞానశ్రీచే ♦ జగములు తమ ♦ స్వక్రమై వెల్గుదేవీ॥

తా. ఓదయా! నీవాలక్ష్మీధరుడైన శ్రీనివాసుని, వేదబ్రాహ్మణ హింసాపరులును భగవదాశ్రితవిరోధులునగు కంసాదిభూపతులచేనైన జగత్పీడను నివర్తించునెపమున, శ్రీకృష్ణుడైనందగోపకునియింట నవతరింపజేసి, వేదాంతసారభూతమైన గీతోపదేశకృత్యముచే, లోకముల నావరించిన యజ్ఞానమును చీకటిని తొలగునట్లు చేసితివి. “కృత్వా భారావతరణం పృథివ్యాః పృథులోచనః | మోహయిత్వా జగత్సర్వం గత స్స్వస్థాన ముత్తమం॥” అను విధమున శిష్టరక్షణ దుష్టశిక్షణ రూపములగు పెక్కులవతారకృత్యములచే జగదుపకారములు గావించినను వానియన్నిటిలో సర్వోపనిషత్సారమగు గీతామృతము నిచ్చుటయే మహాపకారకృత్యమని భానము.

90. అవ. తర్వాత వృషగిరినాథునియొక్క రాబోవు కల్కల్యవతారమునందలి దయాకృత్యమును దెల్పుచున్నారు.

శ్లో॥ వృషాది హయసాదినః ప్రబలదో ర్మరుత్ప్రేంఖత

స్త్విషాన్సుట తటిద్గుణ స్త్వదవసేక సంస్కారవాక్ |

కరిష్యతి దయే కలిప్సోబల ఘర్మనిర్మూలనం

పునః కృతయుగాంకురం భువి కృపాణధారాధరః॥

టీ. హేదయే! వృషాదిహయసాదినః = వృషభాదిప్రై నెలకొన్న శ్రీనివాసుడను అశ్వారోహకుని లేక గుఱ్ఱపురౌతుయొక్క (కల్కల్యవతారమున భగవంతుడు తురగవాహనుడై, చేతిఖడ్గమున మ్లేచ్ఛాది పాపభూయిష్ట నరులను జంపి, కలిదోషము లడంచి, మఱి కృతయుగధర్మము నాల్గుపాదములు పూర్తిగా ప్రవర్తిల్లునట్లు చేయునని పురాణప్రసిద్ధి. ఈశ్లోకమున నాకల్మిరూపుడగు శ్రియః పతియొక్క చేతికృపాణమును వార్షిక మేఘముతోరూపింపబడినది.) ఆరౌతుయొక్క, ప్రబలదో ర్మరుత్ప్రేంఖతః = బలముగల బాహువులను వాయువుచే చలింపబడి (మేఘమున్న ప్రబలవాయువుచే

చలించి యిష్టమైనట్లు వర్తించును.) త్విషా స్ఫుటతటిద్గుణః = స్వకీయతేజస్సుచే ప్రకటింపబడిన మెఱుపుయొక్క కాంతిగలదియు, అనగా పరమాత్ముని శరీరకాంతిని ఖడ్గమనుమేఘము మెఱుపుగా గల్గియున్నదనుట; త్వదవసేకసంస్కారవాణ్ = నీచే తడుపబడుటను సంస్కారముగా గల్గినదియు, అనగా అగ్నితప్తమైన శస్త్రాదులు నీళ్లచే తడుపబడి సాధ్యుణ్యప్రాప్తిని పొందువిధమున పరమాత్ముని చేతికత్తియు దయాసాంగత్యముచే కార్యసుకరత్వమును బొందినదని భావము. అట్టి, కృపాణధారాధరః = ఖడ్గమనుమేఘము, కలిప్రబల ఘర్మనిర్మూలనం = కలిపురుష కింకరభూతులైన మ్లేచ్ఛయవన బర్బరాది క్రూరజనులచే గల్లు జగత్పీడనమును వేసవికాల తాపమును దొలగించుటయును, పునః కృతయుగాంకురం = మఱల కృతయుగధర్మమను మహావృక్షముయొక్క అంకురమును లేక మొలకెత్తుటను, భువి = భూమియందు, కరిష్యతి = చేయగలడు. అలంకారము సావయవగూఢకము.

మందాకాంతా॥

కాతౌ యా స • ర్పగిరివిభు దో • ర్వాత సంచాలితంబై
 హేతి విద్యు • శ్శుశరుచియుఁ ద్వ • దృష్టిసి క్తంబు నౌచున్
 మాతా ! పృథ్వి • మలినకలిసం • బంధతాపంబు దీరన్
 ఖ్యాతి ధర్మ • క్రమ మెదుగఁ ద • త్తడమేఘంబు సేయున్॥

తా. దయా ! కలియుగాంతమున కల్గియై యవతరించు శ్రీమహావిష్ణువుచేతిలోని ఖడ్గమను మేఘము, అతనిచేతుల బలమను మహావాయువుచే చలంపబడి, అతని శరీరకాంతులను మెఱుపుగా గల్గి నీయొక్క చల్లని సాంగత్యముచే సంస్కరింపబడినదియు నగుచు, వాప్రవర్తనలైన మ్లేచ్ఛాదిజనులచే గల్లు దుస్సహపీడ లేక యుపద్రవమును నిదాఘతాపమును వారించునదియై, తిరిగి భూమిపై కృత

యుగధర్మప్రవర్తనమును మహావృక్షమును అంకురింప చేయగలదు. మేఘమువర్షించి సస్యాభివృద్ధి చేయువిధమున కల్మిరూపియగు విష్ణుదేవుని చేతిఖడ్గము జగత్సంతాపకారులగు దుష్టులను ఖండించి భూమిపై వర్ణాశ్రమాచార ధర్మప్రవృత్తిని తిరిగి స్థాపించునని భావము.

91. అవ. ఇట్లు బహువిధములుగా దయను పై తొంబది శ్లోకముల స్తుతించి యీపద్యమున స్వాభీష్టమును ప్రార్థించుచున్నారు.

శ్లో॥ విశ్వోపకార మితి నామ సదా దుహానా
మద్యాపి దేవి భవతీ మవధీరయస్తం ।
నాథే వివేశయ వృషాద్రిపతౌ దయే త్వం
స్యస్తస్వరక్షణభరం త్వయి మాం త్వయైవ॥

టీ. హేదయే ! దేవి ! ఇతినామ = ఈప్రకారము సర్వ లోకవిదితముగా, విశ్వోపకారం = విశ్వజనులకు బహువిధములగు ఉపకారములను, సదా = నిరంతరముగా, దుహానాం = కావించు నట్టి, భవతీ = నిన్ను, అద్యాపి అవధీరయస్తం = ఇప్పటికిని నీ మహిమయు జగదుపకృతులును తెలియలేక నీయెడ తిరస్కారభావమును గలిగినవాడును, త్వయి స్యస్తస్వరక్షణభరం, త్వయి = నీయందు, స్యస్త = ఉంచబడిన, లేక సమర్పింపబడిన, స్వరక్షణ భరం మాం = నారక్షణవిషయమగు భారమునుగల నన్ను ; అనగా అసన్యగతికుడగు వీడు, నాయందు తనరక్షణభారమును సమర్పించిన వాడని నీవే తలచి, నన్ను భగవచ్ఛరణారవింశ కైంకర్యనిరతునిగా జేయుటకై, త్వయైవ = నీవే, నాప్రార్థనలేకయే యనుట, నాథే వృషాద్రిపతౌ = దాసుల కైంకర్యమును ప్రీతితో సంగీక

రించు నాధుడగు శ్రీశ్రీనివాసుని సమీపమున, నివేశయ = ప్రవేశ పెట్టుము. నాధుడనుటచే భగవంతుడు కైంకర్యోద్దేశ్యుడగుటను; దేవీ యని సంబోధనముచే, శ్రీనివాసునకు దయను చాటగూడ మియు, లేక దయావిధేయత్వమును దెలుపుచున్నవి.

మాలిని॥

జగదుపకృతు లిమ్మై సర్వదా ♦ చేయు నిన్నున్
దెగడు జడుని నన్నున్ ♦ దేవి దీనున్ బ్రపన్నున్
దగ నిలుపుము నీవే ♦ ధన్యునిం జేయుగా శే
షగిరిరసికుడౌ మత్స్వమి ♦ సాన్నిధ్యమందున్॥

తా. ఓదయా! జగదుపకారపరంపరలు సర్వకాల మాచ రించు నీయెడ దుర్బుద్ధియగుటచే తిరస్కారభావముగల ప్రాపన్ను డైన నన్ను, నాస్వామియైన శేషగిరిప్రభువుసమీపమున నిల్పి, త త్పదకమల భృత్యునిగా జేయుము.

92. అవ. నీవట్లు కోరుట బాగు గాని, ఆనుకూల్యలేశము లేక, ప్రాతికూల్యబాహుళ్యముగల నిన్ను శ్రీనివాసునిదయకు విష యముగా జేయుటెట్లు? తత్తి త్కర్మఫలప్రదాతయైన యా సర్వచ రాచరనియంతయగు విభుడు సమ్మతించుటెట్లు? అను ఆక్షేపణలకు సమాధానము చెప్పచున్నారు.

శ్లో॥ నై సర్గి కేణ తరసా కరుణే నియుక్తా
నిమ్నేతరేపి మయి తే వితతి ర్యది స్యాత్ ।
విస్మాపయే ద్వృషగిరీశ్వర మప్యవార్యా
వేలాతిలంఘనదశేవ మహాంబురాశే॥

టీ. హేకరుణే! నిమ్నేతరపి = ఉన్నతుండైనను, అనగా వినయాది దయాహేతుకములగు సుగుణసంప తి కొంచెముకూడ

లేనప్పటికిని, నై సర్గి కేణతరసా = ఆశ్రిత రక్షణమునందు నీకు
 స్వాభావికమైన వేగముచే, నియుక్తా = ప్రేరితురాలై, మహాంబు
 రాశేః = సముద్రముయొక్క, వేలాతిలంఘన దశభవ = ప్రళయ
 కాలమున జగముల నాక్రమించుటకై మర్యాద నతిక్రమించు
 సముద్రముట్లు, అట్టివేళ సముద్రమును వారించుటకు వీలుపడని
 యట్లు నీవును, అవార్యా = మద్విషయీకరణ విషయమున నిలుప
 గూడని వేగముగలదానవై, మయి తే వితత్తిః స్యాద్యది = నీవు
 నాపై ప్రసరించినచో, అనగా నన్ను కటాక్షించి దయకు పాత్రు
 డని స్వీకరించినచో, వృషగిరీశ్వరమపి నిస్మాపయేత్ = వృషగిరి
 పతినిగూడ ఆశ్చర్యపడువిధమున జేసెదవు. అనగా శ్రీనివాసుడు
 “ ఆపన్నులయెడ నీదయకు ఎంత నిర్వాజవత్సలత్వము గలదని ”
 వెఱగంది చూచునని భావము. అతివేగముతో ప్రవహించు నదీ
 జలములు ఉన్నతప్రదేశములను గ్రమ్మునట్లు, దయయు తనకు నైజ
 మగు వేగముతో ఉన్నతులైనవారినిగూడ భగవదనుగ్రహమునకు
 బాత్తునిగా చేయగలదని భావము. ఉన్నతులనగా అవినయులై
 శమదమాది గుణసంపత్తి లేనివారని యర్థము.

మాలిని॥

ఎడవక కరుణా ని ♦ మేతరుంజై న న్నాపైఁ

గడలిపొరలి హద్దుల్ ♦ గ్రమ్ము చందంబు దోఁడన్

గడుకొని యడరంగాఁ ♦ గాద్రీవేయాదివర్యే

శుంఢు వెఱఁగున నిన్నున్ ♦ జూచి తా మెచ్చు నాత్మన్.

తా. దయా ! రక్షణోచితములైన యాత్మగుణ పరిపూర్తి
 లేనట్టి హీనుడగు నాపై నీవు దయచూపుటకై, నీకు సహజమగు
 వేగమున, వేలాతిక్రమణ మూచరించు సముద్రముట్లు పొంగిపొర

లగా, నీకు దీనులయందుగల యవ్యాజవత్సలత్వమునకు శ్రీనివాసుడు మెచ్చి యాశ్చర్యపడగలడు.

93. అవ. న్నాయకృత్యకరణము లేమియు చూడక నన్ను రక్షించి, విభుని దండనకు లోగాకుండునట్లు చేయవలయునని, నయను పార్థింపుచున్నారు.

శ్లో॥ విజ్ఞాత శాసనవిధి ర్విపరీతవృత్త్యా

వృత్త్యాదిభిః పరిచితాం పదవీం భజామి ।

• ఏవంవిధే వృషగీశదయే మయి శ్వం

దీనే విభో శ్శమయ దండధరత్వలీలాం॥

టీ. హేవృషగీశదయే ! సంబోధనము ; విజ్ఞాత శాసన విధిః=సర్వశాస్త్రార్థ తాత్పర్యము లెఱిగినవాడయ్యను, (అహం=నేను,) విపరీతవృత్త్యా=శాస్త్రవిరోధమగు ప్రవర్తనమున “జానామి ధర్మం నచమే ప్రవృత్తిః జానామ్యధర్మం నచ మే నివృత్తిః” అను విధమున, ధర్మాధర్మవివేకము గల్గియున్నను, వాసనారేణుకుంఠి కుండనై పాపకృతుండ నగుచు, వృత్త్యాదిభిః = వృత్తాసుర రావణ హిరణ్యాదులచే, పరిచితాం పదవీం = పోయినత్రోవను, భజామి= సేవించెదను. అనగా దుర్మార్గమునందు ప్రవర్తించెదను. “మహాజనో యేన గత స్సపంథా” పెద్దలు త్రొక్కిన త్రోవయే త్రోవ; అదివిడిచి, తెలిసినప్పటికి యసజ్జనుల త్రోవను ద్రొక్కెదను. (దీనివలన నధిక మగు దండనకర్తృత తెలుపబడినది.) ఏవంవిధే దీనే మయి=అట్టి దుష్ప్రవర్తనగల దీనుడనగు నాయందు (దీనుడనుటచే పూర్వకర్మ వాసనాప్రేరేతుడై వశముగాక పాపకృత్యముల దగులుటచే దండన మున కనర్హత్వము సూచితము.) విభోః = నిగ్రహానుగ్రహశక్తి గలవాడయ్య దీనానుకంపియగు శ్రీనివాసునియొక్క, దండధరత్వ లీలాం = దండనప్రవృత్తిని, శమయ = పోగొట్టుము. నీ విభ్రమ

విలాసములచే నాధుని లోబఱచి నన్ను దండింపకుండునట్లు చేయుము. దీనుడనగుటచే అదండనీయుడనగునన్ను దండింపకుండచేయుటసులభ సాధ్యము కావున 'లీల' గా జెప్పబడినది. భగవంతుడు మహా పరాధులయెడ కలుషితస్వాంతుడైనను "కిమేతత్, నిర్దోషః కథమా జగతి" ఏమిది? జగమున నిర్దోషులుకలరా? ఇంతకోపమేల? యనియు, "నకశ్చి న్నాపరాధ్యతి" అపరాధములు చేయనివా డెవడు, అని బహువిధములగు వాక్యముల విభుని నీలీలకు లోబఱచి నాయెడ ప్రసన్నుడగునట్లు చేయుమని భావము మాలిని॥

అనయ నయవిదుండై • యర్థి వృత్తాదు లట్లే
యనయఘ్న వివరీతం • బైన మార్గంబె కొందున్
జనని వృషభభూభృ • త్వామి దండఘ్రీలఠ్
నను దనుకని భంగిన్ • నర్పిల్చి బ్రావరాదే॥

తా. జననీ! కార్యాకార్యవివేకము గల్గినను పాపాచారు లగు నృత్రాసురప్రముఖులు నడచిన మార్గమునందే పోయెదను. అట్టి దీనుడగు నాయందు శ్రీనివాసునియొక్క దండనోద్యోగమును నీవు మాన్పుము.

94. అన. దండనహేతుభూతమగు అకృత్యకరణాదులనుండి నివృత్తి కలిగించునట్లు దయను ప్రార్థించుచున్నారు.

శ్లో॥ మా సాహసోక్తి ఘనకంచుక వంచితాన్యః

పశ్యత్సు తేషు విదధా మ్యతీసాహసాని ।

పద్మాసహాయకరుణే నరుణత్పి కిం త్వం

ఘోరం కుళింగశకునేరివ చేష్టితం మే॥

టీ. హేపద్మాసహాయకరుణే = లక్ష్మీదేవిని సహాయముగా గల శ్రీనివాసునికరుణా!, మాసాహసోక్తి = 'మాసాహసం' సాహ

సముచేయరాదని నుడువుచు అనగా ఇతరులకు దెల్పుచు, ఘనకం
చుక సంచిత అన్యః = అట్లు పాపకృత్యములు చేయరాదని ఇతరుల
కుపదేశించుటను మాటుగాజేసుకొని పరులను వంచించువాడగు
నేను; తేషు పశ్యత్సు = ఉపదేశింపబడినవారే చూచుచుండగా
(అహా! ఏమి నాకు లజ్జయు భీతియు లేని తనము) అతిసాహసాని విద
ధామి = అతిసాహసకృత్యములను చేయుచున్నాను. ఇట్లు, కుళింగ
శకునేరివ = కుళింగమనుపక్షియొక్క, ఘోరం = అతికూరమగు లేక
భయంకరమగు, మే చేష్టితం = నాయొక్క దుర్వ్యాపారములను,
శ్వం = నీవు, కిం సరుణత్సి = నిరోధించుటకు లేక అడ్డగించి యట్టి
న్యాయపారములందు చొరకుండునట్లు చేయకుండుటకు ఏమికారణము?
ఈకుంలిగపక్షి “నూ సాహసం” అని స్వయముగా పలుకుచు విదా
రితమగు సింహముయొక్క నోటిలోని దంతములనడుమ చిక్కిన
నూంసమును దానుగ్రహించుచుండును. అట్లు పరుల కుపదేశించు
నేను “ధర్మోపదేశసమయే జనా సుర్వేషి పండితాః తదనుస్థాన
సమయే మునయోపి నపండితాః” అన్నట్లు యకృత్యములే చేయు
చున్నాను. అట్టి యకృత్యాచరణమును నీవెందుకు మాన్చి నన్ను
మంచిమార్గములో నడచునట్లు చేయకున్నావని యర్థము. సర్వ
శేషియగు పరమాత్ముని స్తుతివిషయమున ఆత్మనిందచేయుట, పర
కాల పరాంకుశ భగవద్భామునాచార్యు లాదిగాగల పూర్వగురు
వర్యుల స్తుతియందును జూడవచ్చును. మహాత్ములకు నైచ్యాను
సంధానము సహజము. నిజముగా పరోపదేశమునకు విరుద్ధముగా
నడచువార లెందఱో గలరు, అట్టివారివిషయమై చెప్పబడినదని
యెఱుగ వలయు.

మాలిని॥

జనులకు ననుకంపా • సాహసం బొప్పదంచుక
దనరఁ బలికి నేన • త్యంతఘోరంపు చేష్టల్

జనులు గనుఁగొనంగా ♦ సల్పుదున్ నన్ గుళింగం

బును నెనయు దురాత్మున్ ♦ బోల వారింపవేలా॥

తా. ఓదయా! ఇతరులకు సాహసకృత్యములు చేయుట తప్పని తెలుపుచు వంచకుడనగుచు నేను వారు చూచుచుండగనే శాస్త్రాతిలంఘనక్రియలు సాహసించి చేయుచుందును. ఆకుళింగ పక్షివలె ఘోరమగు చేష్టలు చేయుటను నీవేల వారింపక చూచుచున్నావు? అనగా నా దుష్ప్రవృత్తులను మాన్చి నన్ను సదా చారనిరతునిగా జేయుమని భావము.

95. అవ. ఇట్లు శాస్త్రవిధులను విడిచి యకృత్యములు చేయు తన్ను శ్రీనివాసుని దండనకు లోనుగాకుండునట్లు చేయును, దండనమునకు హేతువగు అకార్యకరణము లేకుండునట్లును దయను ప్రార్థించినవారై, దేశికులవా రీశ్లోకమున దయను శ్రీనివాసుని చేతివలగాను, తన్నొక పరుగెత్తు జంతువుగాను నిరూపించి, పట్టుకొని శ్రీనివాసున కొప్పగించునట్లుగా వేడికొనుచున్నారు.

శ్లో॥ విక్షేప మర్హసి దయే విపలాయితేఽపి

వ్యాజం విభావ్య వృషశైలపతే ర్విహారం

స్వాధీనసత్వసరణి స్వయ మత్రజంతే

దాగ్రీయసీ దృఢతరా గుణవాగురా త్వం॥

టీ. హేదయే! బాలున కాపత్తురాకుండునట్లు స్వయముగా వాత్సల్యవిశేషమున రక్షించు జనగింబోలు దయా! స్వాధీన సత్వ సరణి = నీకధీనమైన సత్వగుణప్రవృత్తిని గలదానవును (భగవత్కృప చేత జీవులకు సత్వోన్మేషము గల్గుననుట “ సాత్త్విక స్సతు విజ్ఞేయ స్సవై మోక్షార్థచింతక ” అను వాక్యముచే స్పష్టము. (వాగురా = వలపక్షమున తనకధీనమైన, సత్వసరణి = మృగములయొక్క గమనము గలదని యర్థము.) దాగ్రీయసీ = మిక్కిలి దీర్ఘ తరమైనదానవును,

ఎంతచాచాత్తుడై భగవత్కృపకు దూరవర్తియైనను నీవు వానిని కటాక్షించగలవని యర్థము. (వలపక్షమున దూరముగా పరుగెత్తు జంతువునుగ్రహించుటకు శక్తిగల నిడదయగువాగురయనియర్థము.) దృఢతరా = మిక్కిలి దృఢమైనదానవును, అనగా నీవు గ్రహించిన ప్రాణిని ఎప్పటికిని పరిత్యాగముచేయవని యర్థము. (వాగురా పక్షమున వల దృఢమైనది కావున చిక్కినజంతువు పాటిపోవలేదని భావము.) అట్టి విశేషణములుగల, గుణవాగురా త్వం = అనేక కల్యాణగుణములచే గూర్పబడి జంతువులను బట్టుటకై నిర్మింపబడిన వాగురనుబోలు నీవు, (వలపక్షమున, గుణ = రజ్జువులచే, త్రాళ్లచే గూర్పబడిన వలయని యర్థము.) వృషశైలపతేః వ్యాజం విభావ్య = నైకుంతన ర్తియగు శ్రీమన్నారాయణుడు చేతనులను ఆకర్షించునిమిత్తము “మాయావీ పరమానందః...” అని ముందుచెప్పినట్లు నైకుంతనాధుడు శ్రీనివాసుడై వేంకటగిరిపై నవతరించుటను, విభావ్య = పరిశీలించి, అతనిచేతి వలనుబోలుచున్న నీవు, విపలాయి తేఽపి = ఆనుకూల్యలేశము లేక ప్రాతికూల్యాధిక్యకారణమున అనుగ్రహమునకు దగినివాడై భగవద్దూరవర్తియైనను (వలపక్షమున జంతువు దూరముగా పరుగెత్తినను,) అత్రజంతో = ఈజంతువగు నావిషయమున, (తన్ను దక్కువయగుటను దెల్పుటకై నీచమగు జంతువనబడినది.) స్వయం = స్వయముగా, నాయవరాధగణము లేమియు చూడకనుట, విక్షేపమర్హసి = నన్ను గ్రహించుటకై వలను విసరుము. శ్రీనివాసు డుపేక్షించినను నీవే నన్ను బట్టుమ నుట “ప్రసాదం కర్తు మర్హసి” “అభయం దాతు మర్హసి” అను వాక్యములవలె ‘స్వయం విక్షేప మర్హసి’ మృగబంధిని బోలు నీవు నేను పలాయితుడైనను నన్ను బట్టుకొని శ్రీనివాసుని చరణారవింధ పరిచారకునిగా నొనరింపుమని భావము.

మాలినీ॥

కరము దృఢము దీర్ఘ • గ్రాహియున్ వశ్యసత్వ
 సిరసరణియునై వి • క్షేప మొప్పన్ వృషాద్రి
 శ్వర మృగయున కియ్యన్ • వాగురన్ బోలు నీకున్
 పరుగిడు నను జంతున్ • బట్టగారాచె దేవీ.

తా. స్వాధీనమగు జంతువులప్రవర్తనముగల్గి, గట్టిగానిర్భిం
 పబడి, దూరపుజంతువులను బట్టగల మృగబంధిని బోలునీవు, అకృ
 త్యకరణాదులచే భగవత్కృపకు పాత్రుడుగాక దూరముగాపరుగెత్తు
 జంతువును బోలు నన్ను, సంసర జ్ఞంతుజాలముల బట్టుటకై వేంకట
 గిరిపై నవతరించిన శ్రీనివాసున కొప్పగించునిమిత్తము, నాపె
 ప్రసరించి షట్టుకొసరాదా? ఏల నన్ను పేక్షించెదవని భావము.

96. అవ. జననీ జడపుత్రస్యాము ననుసరించి మహాప
 రాధ దూషితుడగు తన్న భగవద్దయ కర్పూనిగా జేయ ప్రార్థింపబడి
 నది. ఈశ్లోకమున మహాపరాధవర్గములను దయ తిప్పక సహించు
 నను దృఢమగు సమృక్తమును వానివలన నెంతమాత్రము భీతిలేకుం
 డుటయును గలుగజేయునట్లు దయను ప్రార్థించుచున్నారు.

శ్లో॥ సస్తన్యమాన మపరాధగణం విచిన్త్య
 త్రస్యామి హంశ భవతీం చవిభావయామి
 అహ్నాయ మే వృషగిరీశదయే జహీమా
 మాశీవిష గ్రహణ కేళినిభా మవస్థాం॥

టీ. హేవృషగిరీశదయే! సస్తన్యమానం అపరాధగణం =
 నిత్యమెడతెగక కాఱిక వాచిక మానసికము లనబడు మూడువిధ
 ములైన అపరాధసమూహములను ఆచరించుటను, విచిన్త్య =
 తలచితలచి, త్రస్యామి = మిక్కిలిగా నెట్టిదండనకు లోనగుదునో
 యని దిగులాంచెదను. భవతీంచ విభావయామి = సర్వాపరాధము

లను సహించునట్టి స్వభావముగల నిన్నును దోడనే తలచెదను. అందుచే భీతి తొలగుచున్నది. హంత! = ఆశ్చర్యము ఇట్లు భయ అభయములు రెండును పర్యాయముగా గల్గుట ఆశ్చర్యము. ఇట్లు, మే = నాకు, ఆశీవిషగ్రహణకేళినిభాం అవస్థాం = గరుడ మంశ్రసిద్ధిని బొందినవాడు ఘోరవిషసర్పములను బట్టునపుడు విష సర్పముల క్రౌర్యమును దలచి భయమును, గరుడమంత్రప్రభావ మునదలచి ధైర్యమును భయములేమియు బొందునట్టి, ఇమాం = అవస్థాం = ఈ అవస్థను, దశను, అహ్నయ = శీఘ్రముగా, జహి = పోగొట్టుము. “అమసుక్రొక్షనేల కాల్లుగడగనేల” యన్నట్లు నాచే అపరాధములు గావించి వానివలన భయమును బొందునట్లు చేయ నేల, తర్వాత నీమహిమను దలచుటచే భయనివృత్తి గావింపనేల, నన్ను సన్మార్గమున నిల్పి యపరాధప్రవర్తనలను మాన్పరాదాయని భావము. ఆశరీరపాతము ఈభయాభయముల అనువృత్తిని మాన్పు మనుట.

మాలిన్సీ॥

భయ మొదవెను నన్ను ♦ త్వాపకృత్యంబు లెంచన్
దయ నినుదలఁతున్ జ ♦ త్తంబునన్ దోడ నాకీ
క్రియను విషధరంబున్ ♦ గేళిమై బట్టు మంత్రా
శ్రియునకగు నవస్థన్ ♦ జయ్యన్ మాన్పరాడే॥

తా. ఓదయా! నేనాచరించు పాపకృత్యములను దలచు టచే భీతియు, వెంటనే సర్వాపరాధసహిష్ణువగు నిన్నుదలచుటచే నభయమును గల్గుటచే, నాకు గరుడమంత్రవిదుడు సర్పములను బట్టుట కుద్యోగించునట్టి దురవస్థ యేర్పడినది. ఆదురవస్థనుండి నన్ను తప్పింపుము.

97. అవ. శాస్త్రాతిలంఘనరూపములగు బహువిధ భగవద్భాగవతాపచారముల నెల్ల దయ తప్పక సహించి ప్రసాదము చూపునని దృఢనిశ్చయముతో నున్న యాచార్యులవారు, దయ యందు మాతృత్వభావమును పురస్కరించుకొని, తిరిగి వ్యాజస్తుతి అలంకారమున నుతించుచున్నారు.

శ్లో॥ ఔత్సుక్యపూర్వ ముపహృత్య మహాపరాధా

న్మాతః ప్రసాదయితు మిచ్ఛతి మే మన స్త్వం ।

ఆలిహ్య తాన్నిరవశేష మలబ్ధతృప్తి

స్తామ్య స్య హేమా వృషగిరీశధృతా దయే త్వం॥

టీ. హేమాతఃదయే = నయ సర్వపోషకురాలగుటచే మాతః
యను సంబోధనము ; ఔత్సుక్యపూర్వం = తత్తరపాటుతో ఎప్పు
డెప్పుడని, మహాపరాధాః ఉపహృత్య = నేనాచరించినట్టి సర్వ
విధాపచార సమూహములను నీకుపహారముగా నిచ్చి, త్వం
ప్రసాదయితుం = నిన్ను ప్రసన్నురాలగునట్లు చేయుటకు, మేమనః =
నాయొక్క మనస్సు, ఇచ్ఛతి = కోరుచున్నది. జననికి ప్రీతిసల్పుట
కంటె వేఱు గొప్పకార్య మొకటిలేదు కావున, నెక్లైన నీకు నియ
మని భావించి నాసర్వపాపవర్గములను నీకు కానుకగా నిచ్చి నీమె
ప్పును సంపాదించవలయునని నేను కోరుచున్నాను నీ వన్ననో,
తా నిరవశేషం ఆలిహ్య = వానినంతయు దొక్కికుండ నాకి,
అసగా నీకిచ్చిన యాహారము ఒక ముద్దకై న చాలమిచేత వ్రేల్లమధ్య
చిక్కిన తేనెను గాలకులు నాకునట్లు దానినంతయు నాస్వాదించి,
కడుపునిండమిచే, అలబ్ధతృప్తి = తృప్తినొందనిదానవై, తామ్యసి =
చిక్కి సోలిపోయెదవు లేక బడలికచే వ్రాలెదవు. అట్టిసమయ
మున, త్వం వృషగిరీశధృతా = శ్రీనివాసునిచే ధరింపబడెదవు.
కుమారు డిచ్చిన యాహారము చాలక తల్లి డస్సి నిలువలేకున్నపుడు

తండ్రి దాని నోదార్చునని భావము. దయను తిండిపోతని నూఱు నట్లు తోచినను, తిరివిధములగు సకలాఘవర్గములను నిశ్శేషముగా హరించునట్లు వర్ణించుటచే అలంకారము వ్యాజస్తుతి ; మఱియొక యర్థము. అల్పత్వప్రి = ఆశ్రితుని పాపముల నెల్ల హరించితిని గాని, యంతకంటె వానికి మేలు చేయజాలనైతినని శ్మృతి నొందని దాననై, ఆశ్రిత వ్యామోహాతిశయమున నతనికి పరబ్రహ్మత్వప్రాప్తి మొదలగు మహాఫలము లిచ్చునవసరమున, త్వం=నీవు, వృషగిరిశ ధృతా తామ్యసి అహహా! = వృషగిరినాథునిచే నిరోధింపబడి, తామ్యసి = గ్లాని నొందెదవు ఆశ్చర్యము. భగవంతునికంటె భగవంతు నాశ్రియించిన దయయొక్క పేర్ని యెక్కువయని భావము. దయ అవాఙ్మానసగోచరమగు ప్రభావము గలదని ఫలితార్థము.

మాలిని॥

ఘనమగు దురితింబుల్ • గానుకల్ నేసి యెమ్మై
జనని ముదము నీకున్ • సల్పఁ గాంక్షింతు నా నె
మ్మనమున నవి నీక్షు • ద్వాధ వెంపంగ వాడొం
దిన నిను వృషక్షైలా • ధీశుఁ డోదార్చుగాడే॥

తా. నీకు ప్రీతికరముగా నేను నాయొక్క అనాదికాల ప్రవృత్తాంత పాపనంచయముల నెల్ల కానుకగా నిచ్చి నీప్రసాదమును బడయగోరుచున్నాను. కాని నేనిచ్చిన యుపహారములు నీకుచాలమిచేకృశించి సోలునట్టి నిన్ను వృషగిరినాథుడే యోదార్చుచుండును.

98. అవ. “నీపాపబృందముల నేను హరించెదను. నిజమే; అయితే తత్తత్కర్మఫలప్రదయైన నాథుడు పాపాత్ములయెడగ్రూరుడే, యతనిచరణకమలములను పరిచరించునట్లు నిన్నుచేయుటెట్లు” అని యంటివేని, యింతవఱకే యతనికోపము “కలమే యవసాపచాయ

సీత్యా కరుణే కింకరతాం తవోపయాతి” యని 24వ పద్యము నందును, “జలధేరివ శీతతా దయే త్వం వృషశైలాధివతే స్వభావ భూతా” యని 25వ పద్యమునందును, అతనికోపము పైకిమాత్రము గోచరించు గాని లోపల నంతటయు కరుణగలవాడనియు, తత్కోప ఫలము దండితులకు మేలాచరించి నీకువశ్యమై వర్తించుచున్న దనియు తెల్పియుంటిని. అందుచే నీవాణని కటాక్షములకు పాత్రునిగా నన్ను జేయునుని దయను ప్రార్థించుచున్నారు.

శ్లో॥ జహ్య ద్వృషాచలపతిః ప్రతిఘేఽపి న త్వాం
ఘర్మోపతప్తః శీతలతా ముదన్వాత్ |
సామా మరుస్తుదభరి న్యసనానువృత్తి
స్తవీక్ష్యతే స్పృశ దయే తవ కేళిపద్మైః

టీ. హేనయే ! వృషాచలపతిః = నివాసుడు, ప్రతిఘేఽపి = ఒకసమయమున కోవగించినను, ('అపి' అనుటచే అతనికి కోపము కల్గదనియే భావము. “అరోషణో హ్యసౌ దేవః; సకుంధ్య త్యభి శప్తోఽపి” అనువాక్యములచే భగవంతునకు కోపములేమిస్పష్టము.) ఘర్మోపతప్తః = ఎండకాలమున పైభాగమునమాత్రము వేడిమిని బొందినట్టి, ఉదన్వాత్ = నముదుగ్గిడు, శీతలతాం ఇవ = చల్లదనమును లోపలనంతటయు గల్లునట్లుగా, అనగా అంతశ్శీతలత్వము విడువ కుండునట్లు, త్వాం = నిన్ను, నజహ్యత్ = విడువకుండును. అతనికి కోపప్రసంగమేలేదు, ఒకవేళ గల్గినను ఆసమయమున ఆపద్బంధు వగు నిన్ను విడువడు. అందుచే, అరుంతుద భరన్యసనానువృత్తిః = ఒక్కపర్యాయము ప్రవృత్తి చేసినవారియెడ ప్రసన్నురాలగు నీవు సర్వఫలప్రదాత వగుటచే, తర్వాత ప్రవృత్తియొక్క అనువృత్తిని అనగా మాటిమాటికి ప్రవృత్తినిగోరని, సా త్వం = నీవు, తవకేళి పద్మైః = నీకు విలాసార్థ మేర్పడిన తామరపువ్వులనుబోలు, తద్వీ

క్షణైః = ఆశీరివతిచూపులచే, మాం స్పృశ = నన్ను దాకుము. అనగా నీసాంగత్యముచే మృదుత్వ శీతలత్వ తాపహరత్వాదిగుణములను జెందిన మహోష్ణముఁగు నీవరుని కడకంటి చూడ్కులచే నన్ను జూడుమని భావము. కులశేఖర భగవ ద్యామునాచార్యులదిగాగల పరమభాగవతోత్తములు ప్రార్థించినట్లు క్షణకాలము మాత్రము కరులాకాంతుని కటాక్షపాతము గల్గినచాలుననియర్థము. మాలిని॥

అరయను పరితప్తుం • డయ్య శైత్యంబు వారా
కరుఁ డెడలడు, నిఁ శీ • కాంతుఁడు గుడ్డుడైన
దొరఁగడు కరుణా త్వ • త్తుంగ కేశ్యంబుజంబై
పరగు వరుని కంట • భాసిల్ జూడు నన్ను॥

తా. దయా! మండు వేసవికాలమున సముద్రుడు పైన కించి దుష్ప్రవృత్తమునుబొంది లోపల శీతలత్వమును వదలకుండునట్లు, భగవంతు డొక్కవేళ కోపమును బొందినను నిన్ను విడువడు. అనగా కరుణామయమగు అంతరంగమును గల్గియుండును. కావున నీకు లీలాంబులములగు నీశ్రీనివాసుని కన్నులతో నన్ను గటాక్షించి వీక్షింపుము. అతడు తప్పక నన్ను నిజపాదభృత్యునిగానంగీకరించును. భగవన్నయనంబులు దయాదేవియొక్క కరగృహీత లీలాంబుజములనుటచే, భగవత్కటాక్షముల ప్రవర్తన నివర్తనములు రెండును, దయావిధేయములని నూచితము.

99. అవ. బహుదోష దూషితుడైనను, మిత్రభావమున నాశ్రయించిన వానిని జేకొందుననియు, నతని దోషముల పాటింప ననియు భగవంతుడు ప్రతిజ్ఞచేసియుండు “మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచనా దోషో యద్యపి తస్య స్యా త్సతా మేత

దగర్హితం ” అనురామాయణశ్లోకమును దలచి, సదాచార్యపుర
స్సరముగా ప్రపదనమొనరించిన తన్ను, స్వయముగా స్వీకరించు
నట్లు దయను వేడుకొనుచున్నారు. అందునిందు పరుగెత్తు మదపు
టేనుగును, రాజు తనగజముయొక్క అనుమతిని చూడక, స్వయ
ముగా తనమదపుటేనుగును బంధించునట్లు నిరంకుశమతియై గర్వించి
విహరించు, శేషభూతులైనను మదగజమునుబోలు తమ్ము అను
గ్రహమను గొలుసులతో గట్టి బంధింపవలయునని ప్రార్థించు
చున్నారు.

శ్లో॥ దృప్తేఽపి దుర్బలధియం దమనేఽపి దృప్తం
స్నాత్వాఽపి ధూళిరసికం భజనేఽపి భీమం
బద్ధ్వా గృహాణ వృషశైలపతే ర్దయే మాం
శ్వద్వారణం స్వయమనుగ్రహ శృంఖలాభిః॥

టీ. హేవృషశైలపతేర్దయే! = ఓ శ్రీనివాసునిదయా!

దృప్తేఽపి = గురుముఖమున శాస్త్రార్థములను గ్రహించి సదసద్వి
వేకము పొందియున్నను, దుర్బలధియం = యథాశాస్త్ర మనస్థింపు
టకు మనోనిశ్చయ శక్తిరహితుడను, (గజపక్షమున మావటివానిచే
సరియైన గమనమార్గము చూపబడినను, మదనశమున గన్నుగానక
తప్పుదారి నడచునదియని యర్థము.) దమనేఽపి దృప్తం = ఒకటి
రెండుపర్యాయము లింతకుముందే నిగ్రహింపబడినను, దృప్తం =
అనుతాపరహితుడై గర్వించినడచువాడును (గజపక్షమున అంకు
శాదులచే పీడింపబడినను, దృప్తం = లెక్కచేయక వర్తించునట్టి
యేనుగని యర్థము.) స్నాత్వాఽపి ధూళిరసికం = మహాంతులచే
నువదేశింపబడుటయు, ప్రాయశ్చిత్తక్రియలు చేయుటయు శుద్ధికి
కారణమగుటచే స్నానతుల్యముగాజెప్పబడినది; అట్లు, స్నాత్వాపి =
నున్నాతుడైనను, ధూళిరసికం = ధూళిశబ్దము మలిన వర్తనములేక

పాపాచరణమునందు పునఃప్రవృత్తిని తెలుపుచున్నది. అట్టి యుక్త్యత్యకరణమునందే, రసికం = ప్రీతిగలవాడును (గజపక్షమున స్నానముచేయించినను తిరిగి శరీరముమీదను కుంభస్థలముమీదను దుమ్మును వేసుకొనుటయందు ప్రీతికలదనియర్థము.) భజనేఽపి భీమం = హితముపదేశించి, మంచమార్గమున ద్విప్స్వటకై సమీపించినవారి యెడ, భీమరి = హుంకారాదులచే భయమును ప్రకటించువాడును (గజపక్షమున ఆరోహణాదులచే పరిచితులైనవారియెడను, భీమం = భయంకరమగునట్లు వర్తించువనుగని యర్థము.) అయినట్టి, త్వద్వారణం = నీచేవారిండుటకు దగినవాడనగు నన్ను; తవవారణం = నీయొక్క గజమును, గుణసార్వభౌమియగు నీకు అనన్యార్హశేష భూతుడైన, మాం = నన్ను, స్వయం = స్వయముగా, నాయను మత్స్యాదులు చూడక, అనుగ్రహశృంఖలాభిః = అవ్యాజకరుణ యను గొలుసులచే, బద్ధ్వా = కట్టి విధేయునిగాజేసి, (గజపక్షమున మదపుటేనుగును బట్టి బంధించి) గృహణ = అంగీకరింపుము స్వీకరింపుము. ఒకానొక సార్వభౌముడు నిజమత్తమాతంగమును గట్టి బంధించునట్లు గుణసార్వభౌమియగు నీవు స్వయముగా, నీకు సంబంధించిన మదగజమునుబోలు నన్ను కోర్కీకరించి, అనుగ్రహమునకు దగినవానిగా నొనర్చుమని భావము. అలంకారము రూపకము శ్లేష, మదగజవృత్తాంతవర్ణనమున స్వభావోక్తికూడ.

మాలినీ॥

నను దయ యవివేకు ♦ నృత్తుని శిక్షితుండై
నను గుపథగ శీలు ♦ స్నాతుడైన రజస్స
క్తుని బరిజనసంకు ♦ ధృ భవద్వారణంబు
గనికరమను త్రాట ♦ గట్టి పాలింపు మీవే॥

తా. ఓదయా ! గురూపదేశాదులసన్మార్గముచూపబడినను
 అనుష్ఠానజ్ఞానరహితుడును, పాపఫలానుభవగూఢమగు శీక్షలుబొం
 దినను తిరిగి పాపమునందే వర్తించువాడును, జ్ఞానాదిగుణయోగ
 మున స్నాతుడైనను రజోగుణసక్తుడును, హితులగు పరిజనముల
 యెడ భయంకరమైన నడచువాడును, నీవారణమును నైన నన్ను
 నీవు స్వయముగా నాయందు ప్రసాదించుట లేక యనుగ్రహమును
 గొలుసులతో గట్టి నన్ను పరిపాలింపుము.

100. అవ. ఈప్రకారము జ్ఞాననైరాగ్యాది సుగుణభూషి
 తులైన దేశికులవారు పై యెనిమిదిశ్లోకముల తన యకించినత్వ
 మును నైచ్యమును ప్రదర్శించి, నిజ దయనీయతమత్వమును ప్రక
 టించి, యీ నూటపద్యమున భగవత్ప్రార్థిరూపమగు ఫలము
 నిందే సమకూర్చునట్లు దయను ప్రార్థించుచున్నారు.

శ్లో॥ నాత్యపరం కిమపి మే త్వయి నాధనీయం

మాత ర్గయే మయి కురుష్వ తథా ప్రసాదం ।

బద్ధాదరో వృషగిరిప్రణయీ యథాసౌ

ముక్తానుభూతి మిహ దాస్యతి మే ముకుందః॥

టీ. హేమాతః దయే ! అత్యపరం = ఇష్టము నేను గోరు
 దానికంటె వేటొక్కటి, త్వయి నాధనీయం = నీవలన ప్రార్థింప
 తగినట్టిది, కిమపి = ఒకటియు లేదు. అయితే ఇహము నందు
 గాని పరమునందుగాని నేను గోరుచున్నదేమనగా, బద్ధాదరః =
 బద్ధజీవులయం దాసక్తిగలట్టి అనగా “ సస్మార ప్రోషితౌ సుతౌ ”
 అను న్యాయమున దూరదేశమునకు బోయిన కొడుకును తండ్రి
 స్మరించునట్లు, సంసారమున పరిభ్రమించు జీవులనుదలచి వారెయం
 దెక్కువప్రీతిగల, అసౌ వృషగిరిప్రణయీ = అందుచేతనే శ్రీవై

కుంఠమును త్యజించి చేతనానుగ్రహార్థము వృషగిరిపై నెలకొన్న యీశ్వరినివాసుడు, ముకుందః = మోక్షమొసంగు దేవసార్వభౌముడు, మే = నాకు, ముక్తానుభూతిం = జీవన్ముక్తులకునయ్యెడు అనుభూతిని భోగమును లేక అనుభవమును, యథా ఇహ దాస్యతి = ఎట్లందు నాకొడగూర్చునో, తథా = అట్లు, మయి = నాయందు, ప్రసాదం కురుష్వ = అనుగ్రహముచూపుము. శిశుమనోరథపూరణము తల్లికవశ్యముకావున “మాతా”యనిసంబోధనము. ఈసంసారమండలమందే యావచ్చరీరపాతము నిరంతర భగవదనుభవజనిత మహానందగూఢమగు మోక్షప్రాప్తి కలిగింపుమని భావము. “త్వంచేత్ప్రసీదసి తవాస్మి సమీపతశ్చై త్వయ్యస్తి భక్తి రనఘా యది హస్తినాథ! సంసృజ్యతే యది చ దాసజన స్త్వదీయ స్సంసారవష భగవత్సంపర్గవన్” అని దేశికులవారు వరదరాజపంచాశత్ స్తోత్రమున సాయించినట్లు, భగవంతుని యనుగ్రహమును, తత్సమీపవర్తనమును, తదభక్తియు, తద్దాసజనుల నిరంతరసాంగత్యమును గల్గి పవనర్తించు నరుడు సంసారమండలమున నున్నను, మోక్షానుభవమునే పొందుచున్నాడని భావము. అట్టిపరిస్థితులు గలుగజేయవలయునని దయ ప్రార్థింపబడినది.

మాలిని॥

వెలయుఁ గరుణ నాకుఁ ♦ వేఱులే దెందు నీచే
నిల వలచెడు సర్ధం ♦ బింతకంటెఁ ఘణింద్రా
చలరసికుఁడు సర్వ ♦ స్వామి బద్ధానరశ్రీ
నిలయుఁ డిడెడు నాకుఁ ♦ నిత్యముక్తానుభూతిఁ॥

తా. ఓకరుణా! సర్వస్వామియు, బద్ధచేతనులయం దాదరముగలవాడును, శ్రీనిలయుడును, శేషాచలవాస ప్రియుడునగు భగవంతుడు, నాకీ సంసారమునందే ముక్తులకగు నిత్య భగవత్సా

న్నిధ్యానుభవములు నీప్రసాదమున గలుగజేయుగాక. ఇదియే నేను నీవలన గోరువరము. ఇంతకంటె వేఱొక్కటియు లేదు.

101. అవ. ఈ ప్రకారము పై నూఱ్ఱుశ్లోకముల దయను స్తుతించి, దయేతరములగు జ్ఞానశక్తి బలా ద్యనంతగుణములను విడిచి, దయనుమాత్రము స్తుతించుటచే వానికి కోపమురాదనియు, సకలగుణేశ్వరియగు దయాస్తోత్రమున, నాగుణాంతరములు దయ కధీనములగుటచే, తృప్తినొందినవై తనకెందును భయములేమిని ప్రకటించుచున్నవని తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ నిస్సీమ వైభవజుషాం మిషతాం గుణానాం
స్తోతు ర్దయే వృషగిరీశగుణేశ్వరీం త్వాం ।
తైరేవ నూన మనశ్చై రభినందితం మే
సత్కాపితం తవ బలా దకుతోభయత్వం॥

టీ. హేదయే ! నిస్సీమ వైభవజుషాం = శ్రుతిప్రసిద్ధ నిరవధికమహిమగల, వృషగిరీశగుణేశ్వరీం తాం = వృషగిరినాథుని గుణములకెల్ల ప్రభీయగు నిన్ను, గుణానాం మిషతాం = ఇతరగుణములెల్ల చూచుచుండగా, వానినాదరింపక విడిచియనుట, స్తోమః = సుతీచేయుచున్న, మే = నాకు, అనశ్చైః = ఈమకెల్ల సార్వభౌమియగు నిన్ను స్తుతించుటచే సంతోషమున పరవశత్వమొందిన, తైః = ఆగుణములచే, అభినందితం = శ్లాఘాపూర్వకముగ అనగా “శక్త్యాది గుణములను అనుచరులుగాగలదియు, గుణసార్వభౌమియు, ఇతర గుణములకెల్లను గుణత్వసిద్ధిని కలిగించునదియు, వశ్యవృషగిరి నాథయు నైన దయను సుతించుటయే మాకు సంతోషకరము. అదియే మేమును గోరునట్టిది” యని, గుణాంతరములు ఆమోదించినవియై, అకుతోభయత్వం = నాకెందును దేనివలనను భయమును

మాట లేకుండుటను, తవబలాత్ = నిన్నాశ్రయించుటచే కలిగిన ప్రాబల్యమున, సత్యాపితం = నిశ్చయమని తెల్పుచున్నవి, లేక దృఢీకరించుచున్నవి. నూనం = ఈవిషయమున సందేహములేదు అనగా దయా స్తవము చేత, సకలగుణాంతరములు స్తుతింపబడుచున్నవని భావము.

ఉత్సాహ॥

జ్ఞానశక్తు లాదిగాఁ బ్ర॥ శస్త్రగుణగణంబులన్
మానికరుణ ! వృశగిరీశఁ మాన్య నిఁ గుణేశ్వరిన్
బూని పొగడఁజూచి యవియఁ పోలునంచు ద్వత్పరుగ
డైన నాకు నెందు నిర్భ॥ యత్వ మారఁ దెల్పెడున్॥

తా. దయా! భగవద్గుణాంతరముల నెల్లవిడిచి వాని నాదరింపక వృషగిరీశమాన్యయై గుణేశ్వరియై పరగు నిన్ను పొగడుటను జూచి, యా జ్ఞానశక్త్యాది కల్యాణగుణములన్నియు, సంతోషించినవియై నాకెందును, దేనివలనను భయములేకుండుటను దెల్పుచున్నవి.

102. అవ. వేదములకును గోచరముగాని యవాజ్ఞానసవైభవముగల దయను నుతింప బూనుకొనిన నిజసాహసకృత్యమును క్షమింపవలయునని వేడుకొనుచున్నారు.

శ్లో॥ అద్యాపి తద్వృషగిరీశదయే భవత్యా
మారంభమాత్ర మనిదంప్రథమ స్తుతీనాం ।
సందర్శిత స్వపరనిర్వహణా సహేధా
మందస్య సాహస మిదం త్వయి వందినో మే॥

టీ. హేవృషగిరీశదయే! భవత్యా=నీవిషయమున, అనిదం ప్రథమ స్తుతీనాం=అద్యంతములులేని వేదజాలముయొక్క నుతులు,

అద్యాపి ఆరంభమాత్రం = ఇప్పటికి స్తోత్రముయొక్క ప్రారంభమే కాని, నీవైభవములో సహస్రాంశముకూడ తెలుపలేకున్న వనిభావము. అపౌరుషేయములగు తొలిపలుకులకు నుతింప శక్యముగాని నీమహిమను బొగడబూనుకొనిన, మందస్య = మందబుద్ధిగల, త్వయి వందినః మే = నీయందు వందివలె అనగా స్తుతిపాతకునివలె నొప్పు, నాయొక్క, ఇదం సాహసం = స్తోత్రప్రవృత్తి యను నీసాహసముచే నొనరింపబడిన కార్యమును, సందర్శిత స్వపరనిర్వహణా (త్వం) = ప్రకటించబడిన సర్వనిర్వాహక శక్తిగల నీవు (అనగా దయావశముననే సర్వమహాపరాధములు సహింపబడుచున్న వనుట.) అట్టి లోకాతీతవిశేషవైభవముగల నీవు నాసాహసమును, సహేధాః = సహింపుము. దయాస్తవవిషయమున “మందస్య” త్వయి వందినః “యని తనయల్పత్వమును దెలుపుట దయనీయ తమత్వమునకు హేతువగు సాభిప్రాయవిశేషణములగుటచే పరికరాలంకారము. వాచికకైంకర్యరూపముగ భక్తితో భగవద్దయను బొగడుట భగవద్ప్రీతికరమైనను అల్పమతులు అపరిచ్ఛిన్నమగు విషయమునుగూర్చి పలుకుట యపరాధమునకు హేతువగు నేమో యని కవియభిప్రాయము. కృపాభిప్రాయమును బట్టిచూడ యపరాధము కానేరదు. శిశుభాషణములకు జనని సంతోషించునట్లు దేశికులవారి స్తోత్రము జగజ్జననియగు దయకు సంతోషకరమేకాని, యపరాధమునకు కారణము కానేరదు. వినయముచే మహిమను తిని ప్రకటించుట మహాత్ములకు నైజము.

ఉత్సాహ॥

వేదజాలములకునైన ♦ విశ్రుత ప్రభావవా

నీదుమహిమఁ దెలుపు నుడులు ♦ నేటి కాదియైనచో

సాదరమున వందిభంగి ♦ సన్నుతింపఁ బూను నా

పేదతనము సైచుటొప్పు ♦ పేర్ని కీడుగా దయా॥

తా. దయా ! ఆదియు సంతములేని నిగమములన్నియు, నీమహిమలో లవలేశమకూడ చెప్పనేరకున్నవి. అట్టివాక్కునకును మనమునకు నందరాని నిరితిశయ వైభవముగల నిన్ను, ముందుడనై వందివలె బాగడయత్నించిన నాయొక్కనాహాసమును, సర్వము నిర్వహించుటకు శక్తిగల నీవు సహింపుము.

103. అవ. అవితర్క్య వైభవముగల దయను నుతింప బూనుట యపరాధమే యైనను దానిని క్షమించుటకు హేతువును దెల్పుచున్నారు.

శ్లో॥ ప్రాయోదయే త్వదనుభావ మహంబురాశౌ

ప్రాచేతస ప్రభృతయోఽపి పరం తటస్థాః ।

తతావతీర్ణ మతలస్పృశ మాప్లుతం మాం

పద్మాపతేః ప్రహసనోచిత మాదియేధాః॥

టీ. హేదయే ! ప్రాయః = తటచుగా విచారించిచూడగా, ప్రాచేతసప్రభృతయోఽపి = మహాజ్ఞానులును, మహర్షి సత్తములును, త్రికాలవేదులును, ప్రసిద్ధ రామాయణ భారతాది గ్రంథకర్తలును, నగు వాల్మీకివ్యాసపరాశరాదులైనను, త్వత్ అనుభావ మహంబురాశౌ = నీమహిమయను మహాసముద్రమునందు (దిగలేకయనుట) పరంతటస్థాః = మిక్కిలిగా గట్టుమీదనే నిల్చినవారైరి. అనగా నీమహిమను తెలియలేకున్నారు. ఇది నిశ్చయము, అట్లుండగా 10వ శ్లోకమున “అంజనాదీశ్వరదయా మభిష్టామి నిరంజనాం” అని స్తుతివిషయమై ప్రతిజ్ఞచేసి, “అనుచర శక్త్యాది గుణాం ...” అని 11వ శ్లోకమున స్తవమును మొదలుపెట్టుటచే, తతావతీర్ణం =

నీవైభవమును సాగరములో దిగి, అగాధమగుటచే అతలస్పృశం = అడుగుముట్టలేక లోతు తెలియక, ఆస్థితం = దురవగాహమగు విషయమున మునుగుటచే ఆకులీకృత వాక్యములు గలవాడనై; సముద్రపక్షమున మునుగుటచే సంతటను దడిసినవాడనై; అందుచేత, పద్మాపతేః ప్రహసనోచితం = పద్మాకాంతుడగు శ్రీనివాసప్రభువుచే చూచి నవ్వుట కాస్పదమైనవాడనగు, మాం = నన్ను, ఆద్రయేధాః = ఆదరింపుము. ప్రభువు హాస్యగానివల్కులకును, చేష్టలకును నవ్వి సంతోషించును గావున, మందప్రజ్ఞుడనగు నాస్తవమును శ్రీనివాసుడు విని తప్పక యాదరించునని భావము.

ఉత్సాహ॥

నీప్రభావమును మహాబ్ధి ♦ నిఁ జొరంగలేక వ్యా

సప్రముఖులు గట్టునిల్వ ♦ సాహసించి లోనికిఁ

గుప్రయత్న మొప్పడిగి ♦ కుంకి లోతుఁజూచునఁ

శ్రీప్రియునకు హాస్యపాత్రుఁ ♦ జేకొనంగదే దయా!!

తా. ఓదయా! నీమహిమ సముద్రమును జొరలేక వ్యాసవాల్మీకాది మహర్షిసత్తములు గట్టుమీద అనగా తీగమునందే నిల్చినవారైరి నేను తెలియక యందుండి లోతుగానక యంతటను, దడిసి చిక్కుపడియుండగా నన్నాశ్రీవల్లభుడు చూచి యిదియేమి హాస్యమని పరిహసించుచుండును. అందుచే అతనికి పరిహాసాస్పదుడగు నన్ను దయతో నాదరింపుము.

104. అవ. ఇట్లాచార్యులవారు భక్తిపురస్కరముగా భగవద్దయాస్తోత్ర మొచరించి, పరిసమాప్తి గావించి, అనుకూలప్రవృత్తిగల దయాశతకపాఠకుల నుద్దేశించి క్రింది అయిదుశ్లోకములు తెల్పువారై, యీశ్లోకమునందు తాము భగవత్పరతంత్రులై గ్రంథ

రచనకు బూనినట్టు తెలుపుచున్నారు. అనగా కర్త సర్వప్రవర్తకుడగు శ్రీనివాసుడే యని యనుసంధించుచున్నారు.

శ్లో॥ వేదాంతదేశికపదే వినిలేశ్య బాలం

దేవో దయాశతక మేత దవాదయ న్నామ్ ।

వై హారికేణ విధినా సమయే గృహీతం

వీణావిశేషమివ వేంకటశైలనాథః॥

టీ. దేవః వేంకటశైలనాథః, దేవః=సంసారమునందు చిక్కి భ్రమించు చేతనులను రక్షించుటయను క్రిడయం దాసక్తిగల, అందుచేతనే నిజవై కుంతపదవిని విడిచి వేంకటగిరియం దవతరించిన శ్రీనివాసుడు, బాలం = అజ్ఞుడైన, మాం=నన్ను, వేదాంతదేశిక పదే = నాథ యామున యతిపతి ప్రభృతులగు గురువుల పాదము నందు లేక పూర్వాచార్యులచే నలంకరింపబడిన వేదాంతాచార్య పదవియందు, వినిలేశ్య = ఉంచి, వై హారికేణ విధినా=నిజ విహార వ్యాపారానుగుణముగా, సమయే = మద్రక్షణోచితసమయమున, లేక నా సుకృతపరిపాక సమయము నెఱింగి, గృహీతం = తనదయకు తగినవానిగా గ్రహించిన, మాం బాలం=అజ్ఞుడగునన్ను, ఆచార్య పదవిలోనుంచి, ఏతత్ దయాశతకం=ఈ దయాశతక స్తోత్రమును, అవాదయత్ = పలికించెను. తనవల్లభయొక్క మహిమాతిశయము లను స్వయముగా తాను జెప్పగూడదని నాచేపలికించెననిభావము. ఎట్లునాచేపలికించెననిన దెల్పుచున్నారు. వై హారికేణ విధినా సమయే గృహీతం వీణావిశేషమివ, వై హారికేణ=విహారణోద్దేశ్య ముగల, అనగా లీలావిహారముగోరిన, విధినా = శాస్త్రజ్ఞునిచే, సంగీతవిద్వాంసునిచే, సమయేగృహీతం = వీణావాదనసమయము తెలిసి పుచ్చుకొనబడిన, వీణావిశేషమివ = వీణయను వాద్యవిశేషమునలె, మాం అవాదయత్ =నన్ను పలికింపచేసెను. వేదాంత

గురువర్యుల స్థానముననుంచి యచేతనమగు తన్ను పలికించినట్లు చెప్పటచే, నీదయాశతకము ద్వయముం తార్థవివరణమై వేదాంత తాత్పర్యవిషయములను దెల్పుచున్నదని ప్రకాశితము. వేంకట శైలనాథుడగు శ్రీయఃపతి సర్వనియామకుడైనందున, స్వశేష భూతుడైన నాచే, స్వయముగా దయాశతకమును (నన్ను నిమిత్త మాత్రముగ గ్రహించినాచేత) నిర్మించెనని తాత్పర్యము. “అహం కారవిమూఢాత్మా కర్తాహ మితి మన్యతే” అహంకారమనుకారములచే దూషితులగువారు తాము కర్తయనితలంతురు. అయితే ప్రాజ్ఞులు భగవంతునియుదు కర్తృత్వబుద్ధి ననుసంధించుచుందురు.

ఉత్సాహ॥

విహరణార్థియగు వృషాదిః • విభుఁడు నన్ను బాలునికా
మహితులైన నాథయాము • సప్రభృతుల పాదస
న్నిహితుఁ జేసి వీణగా గ • ణించి సమయమెఱిగి తా
రహి దయాశతకము బుధులు • రాగిలంగఁ బల్కెఁగా॥

తా. చేతనులను రక్షించుటయనువిహారమునుగోరి శేష గిరిపై స్వయంవ్యక్తుడైన శ్రీవైకుంఠనాథుడు, ఏమియెఱుగని నన్ను నిగమాంతగురువుల స్థానమునందుంచి, సమయోచితముగా వీణ వాయించుటకై వాద్యమును గ్రహించిన సంగీత శాస్త్రజ్ఞునివలె, నాసుకృతములు పండగా, తఱియెఱిగి నాచే నీదయాస్తుతిని పలికించెను. అందుచే కర్త యతడేకాని నేనుగాదు.

105. అవ. తాము భగవత్పరతంత్రులై వ్రాసిన గ్రంథము నిర్దుష్టమై సకలఫలప్రదమై శిష్టజన పరిగ్రహయోగ్యమై విలసిల్లుటను, దెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ అనవధి మధికృత్య శ్రీనివాసానుకంపా
మవితథవిషయత్వా ద్విశ్వసుప్రీతయంతీ॥

వివిధకుశలనీవీ వేంకటేశప్రసూతా

స్తుతి రియ మనవద్యా శోభతే సత్వభాజాం॥

టీ. అనవధిం శ్రీనివాసానుకంపం = ఏవిధమైన కొఱతగాని, యడ్డుగాని లేని శ్రీనివాసునిదయను, అధికృత్య = స్తోత్రవిషయముగా గైకొని, అవితథవిషయత్వాత్ = వ్యర్థముకాని సత్యమగు మహిమనుగల విషయమగుచు, విశ్వం అవీశయంతీ = చెప్పనారు వినువారు, చదువువారు అందఱిని సిగ్గుచెందకుండునట్లు చేయునట్టి, అనగా సామాన్యనరుని మహేంద్రుడు చంద్రుడనినను, జాత్యంధుని జూచి పుండరీకాక్షుడనివర్ణించినను ప్రీతిస్సగునకు హేతువగును. దయా విషయమైన స్తోత్రమట్టిదికాదనుట, అట్టి తుద్రవిషయమునకు వెలియైన, వివిధకుశలనీవీ = నానావిధపురుషార్థములకు మూలధనమగు, వేంకటేశప్రసూతా ఇయం అనవద్యా స్తుతిః = కవి తార్కిక కేసరి యగు శ్రీమద్వేంకటనాథ దేశికోత్తములచే జనితమైన నిర్దుష్టమగు నీదయాస్తవము, సత్వభాజాం శోభతే = సత్వగుణగరిష్టులకు, శిష్టులకు, రోచతే = సమ్మతమై మహానందమునుగూర్చును. విషయవక్తృవైలక్షణ్యములుగల యీదయాస్తవము సాత్వికజన సంతోషకరమనుట.

పృథ్వీవృత్తము॥

విశేషఫలహేతువై ♦ విషయసౌప్రసవం బాప్సంగా

నశేషజనసమ్మతం ♦ బగుచు వేంకటేశార్య స

ద్యశోనిధి సుజాతమై ♦ తనరు కావ్యము దీని శే

షశైలవిభు సద్దయా ♦ స్తవము సాత్వికుల్ మెచ్చరే॥

తా. సకలపురుషార్థప్రదమై, వాస్తవమగు స్తవమగుటచే సర్వజనసమ్మతమై, శ్రీమద్వేంకటనాథ కవిగామణినిర్మితమై, శ్రీని

వాసుని దయను గురించి వ్రాయబడిన యీస్తోత్రము సాత్త్వికులు చూచి మహానందభరితులగుదురు.

106. అవ. ఈశ్లోకమున దయాశతకము నభ్యసించువారికి గల్గు ఫలమును చెల్పుచున్నారు.

శ్లో॥ శతక మిద ముదారం సమ్య గభ్యస్యమానాన్

వృషగిరి మధిరుహ్య వ్యక్త మాలోకయంతీ ।

అనితరశరణానా మాధిరాజ్యే భిషించే

చ్ఛమితేవిమతపక్షా శార్ఙ్గధన్వానుకంపా॥

టీ. ఇదండదారంశతకం = సర్వపురుషార్థప్రదమై “దేవో దయాశతక మేత దవాదయన్మాం” అన్నట్లు శ్రీవేంకటపతిచే వాదితమై అనగా తత్ప్రేరితులై దేశికులవారిచే నిర్మింపబడినశతకమును (నూఱుగాదు, వేయియైనను, పదివేలైనను శ్లోకములు రచింపశక్తిగల్గినను పాఠకుల సౌకర్యము నుద్దేశించి శతకమై పరిసమాప్తిగావింపబడిన యీగ్రంథమును) సమ్య గభ్యస్యమానాన్ = చక్కగా భక్తిశ్రద్ధలతో అభ్యసించువారిని, భగవద్దయ వృషగిరిమధిరుహ్య = వేంకటగిరినాథుని దయయైనను బాగా చదువువారిని చూచునిమిత్తము కొండశిఖరమునెక్కి, వ్యక్తం ఆలోకయంతీ = స్పష్టముగా అమృతవర్షమువలె శీతలకటాక్షములచే జూచుచున్నది, అనగా దయకు వారు పాత్రులగుచున్నారు. అట్టి శమితేవిమతపక్షా శార్ఙ్గధన్వానుకంపా = నశింపజేసిన సమస్త ఆశ్రితవిరోధులనుగల శార్ఙ్గమను వింటిని ధరించిన శ్రీనివాసునిదయ, అనితరశరణానాం = తన్నుగాక వేఱొండుది క్కెఱుంగని అనగా దయైకశరణులగు ప్రపన్నులను, అధిరాజ్యేభిషించేత్ = మోక్షసామ్రాజ్యమున కర్హులుగా జేయుచున్నది. అనగా వారికి నిత్యైశ్వర్యము కరతలామలకమై యుండుననిభావము. శార్ఙ్గధన్వుని అనుకంపయనుట విమతులగు

శత్రువులను నిరసించు సాధనమును సూచించు విశేషణముకావున
అలంకారము పరికరము.

పృథ్వీ॥

దయైకశరణుల్ బుధో • త్తములు శాస్త్రసారంబు నీ
దయాశతకముకా బ్రయ • త్నమున జూడ శేషాద్రిరా
ద్దయావిషయభూతులై • తనరి మోక్షసామాజ్యము
వ్యయంబుగ భజింతురిం • దఖిలపాప నిర్ముక్తులై ॥

తా. ఈ శ్లాఘనీయమైన దయాశతకమును జదువుచారు
పుణ్యాత్ములై సనుస్తపాపములచే విడువబడి భగవద్దయకు పాత్రులై
మోక్షసామాజ్యమున పట్టాభిషిక్తులగుదురు.

107. అవ. దయకు నివాసమైన శ్రీనివాసుని విడిచి యతని
దయను నుతించుటకు కారణముగు దయాప్రభావమును దెల్పుచు
దనశతకములోని పద్యముల సందర్భము భగవత్సంకల్పాయ త్తమని
తెలుపుచున్నారు.

శ్లో॥ విశ్వానుగ్రహమాతరం వ్యతిషజ స్వర్గాపవర్గాం సుధా
సధీచీమితి వేంకటేశ్వరకవి ర్భక్త్యా దయా మస్తుత ।
పద్యానా మిహ య ద్విధేయ భగవత్సంకల్ప కల్పద్రుమా
జ్జంఘామారుతధూతిచూతనయతస్సామ్నాతికోఽయంక్రమః॥

టీ. విశ్వానుగ్రహమాతరం = నిగ్రహమున నెట్టిదియో
యెటుంగక సర్వజనులను దల్లివోలె నరసి బోచునదియు, వ్యతిష
జత్ స్వర్గాపవర్గాం = స్వర్గాదిభోగములు గోరువారికి వానినిచ్చి
మోక్షమొసంగునదియు, అపవర్గము మోక్షము గోరువారికి స్వర్గాది
ఫలములనుగూడ నొసంగునదియు, అనగా కృపణజనులకు కల్పలతి
కయై కామితములను కాంక్షాధికముగా నిచ్చునట్టిదియు, సుధాస

ధీరీఁ = అమృతముతో సమానమై మృతసంజీవినియై పరగునట్టి
దియునగు, దయాం = భగవద్దయను, ఇతి = ఉక్తప్రకారముగా “వీణా
విశేషమివ వేంకటశైలనాథః” అన్నట్లు (భగవత్ప్రణామన) వేంక
టేశ్వరకవిః = వేంకటనాథులనబరగు కవి, అస్తుత = నుతించెను. ఇహ
పద్యానాం అయం క్రమః = ఈప్రబంధమునందు పద్యములవరుస,
లేక క్రమము, యద్విధేయ భగవత్ = ఏదయకువశ్యుడైన శ్రీని
వాసునియొక్క, సంకల్పకల్పదుర్మాత్ = సంకల్పము లేక ఇచ్చ
యను కల్పతరువునుండి, జంఝామారుతధూత చూతనయతః =
పెనుగాలిచే విసరబడిన తియ్యమామిడిపండ్ల న్నాయమును లేక రీతిని
బోలి, సాంఘాతికః = కేవలము దైవికమైనది; స్వబుద్ధిచేతగాని,
భక్త్యతిశయముచేతగాని, పద్యములక్రమ మేర్పడినదికాదు. మహా
వాతముచే దూలి పండ్లు రాలుట దైవికమైనట్లు, కృపావిధేయుడైన
భగవంతునిసంకల్పముచే పద్యము లొకటివెంట నొకటిగా నేర్పడిన
వని భావము.

సీ॥ కరుణాపరుండైన ♦ సురసార్వభౌముని

సంకల్ప కల్పవృ ♦ క్షంబునుండి

పెనుగాలిఁ దూలుచు ♦ తనయంత రాలిన

తియ్యమామిడిపండ్ల ♦ తీరు దోఁప

పద్యక్రమం బతి ♦ హృద్యమై యమరంగ

వేంకటనాథక ♦ విప్రీవరుఁడు

ఘనగుణేశ్వరి జగ ♦ జ్ఞననిఁ ద్రివర్గమో

క్షప్రదాయిని సుధా ♦ సదృశదయను

ఆ॥ నన్ను తించె భక్తి ♦ సంసరచ్ఛేతన

తెలిహితంబు గోరి ♦ తచ్చతకము

హరికృపార్థి యగుచు ♦ సరసింహకవియును
బరగఁ జెప్పె నాంధ్రా ♦ పద్యములుగ॥

తా. విశ్వమూలమై యందఱకు మేలొడగూర్చునదియు,
త్రివర్గాపవర్గము లన్నిటికి కారణభూతయు, అమృతసహచరియై
యొప్పుచున్నదియు నైన శ్రీనివాసునిదయనుశ్రీవేంకటేశ్వరకవి భక్తి
యుక్తముగా నుతించెను. ఈనుతియందలి పద్యములవరుసక్రమము,
భగవత్సంకల్ప కల్పతరువునుండి పెనుగాలిచే రాల్చబడిన తియ్యని
మామిడిపండ్లక్రమము ననుసరించి కేవలముదైవికముగాని వేఱొండు
కాదు. ఈశ్వరాయత్తమైనదని భావము.

108. అవ. “స్తుతి రియ మనవద్యా శోభతే సత్వభాజాం”
105 వ శ్లోకమున సకలగుణసంపన్నమై దోషగంధరహితమై, వివిధ
కుశల నీవియై పరగుచున్న యీస్తవరాజమును, సబహుమాన
ముగా శీఘ్రములు పరిగ్రహింపగలరని చెప్పబడినది. తామసరాజ
సావిష్టమతులు, గుణములందు దోష మూరోపించు అసూయాపరులు
ఎవ్వరేని, నిర్దుష్టమగు శతకశ్లోకములందు తప్పుపట్టి దూతినయెడల,
భగవద్దయ అసజ్జనకృత దోషోద్భావనమును వ్యర్థముగా జేయునని
తెల్పుచు గ్రంథమును ముగించుచున్నారు.

శ్లో॥ కామం సన్తు మిథః కరంబితగుణావద్యాని పద్యాని నః
కస్యాస్మి శతకే సదంబుకతకే దోషశ్శృతిం క్షామ్యతి ।
నిష్ప్రిత్యాహ వృషాదినిర్దుర ధురత్కారచ్చలేనోచ్చల
ద్దీనాలంబన దివ్యదంపతిదయా కల్లోలకోలాహలాః॥

టీ. నః పద్యాని = మాయొక్క పద్యములు (స్వాములవారు
తామేవ్రాసినను, నిర్దుష్టమకారము ననుసంధించుచు పాఠకులలో
నొకరిగా తమ్ము భావించి ‘నః పద్యాని’ అనుచున్నారు.) మిథః కరం

బితగుణావద్యాని = అన్యోన్యముగా సంమిశ్రమైన గుణములును,
 దోషములును గల్గినవైనను, అనగా గుణదోషములు రెండును, పర
 స్పరసంకీర్ణములై, కామం సంతు = ఉండుగాక, విషయవైలక్షణ్య
 ప్రాభవముగలట్టి, సదంబుకతకే అస్మి శతకే = సాధువులను అంబువు
 లకు జలములకు, కతకే = ప్రసాదము తేటదనమును గల్గించు, నీశతకము
 నందు (సాధువులు ప్రసన్నచిత్తులుగదా “దర్శనాదేవ సాధవః”
 అని వారిదర్శనము పరమపావనమని చెప్పియుండగా, వారికి మఱల
 నీశతకముచే చిత్తప్రసాదక మగు తెల్లనిన, తాపత్రయాదులచే
 మహత్ములకైన మనశఃఫేద మొకప్పుడు కల్గినపును, అట్టిసమయమున
 నీశతకము ననుసంధించుటచే మనఃక్లेशమును బోగొట్టి సుఖ మొడ
 గూర్చునని భావము.) కస్య (దూషకస్య) దోషశ్రుతిం = ఒకానొక
 దూషకునియొక్క నిష్ఠురోక్తులను వినుటను (భగవద్దయ సహించును.
 ఎట్లు? ఆదయాన్వరూప మెట్టిదని తెల్పుచున్నాడు.) నిష్ప్రత్యూహః =
 అడ్డులేని, వృషాద్వి నిర్ఘరఝరత్కారచ్ఛలేన = వేంకటాద్రి సెల
 యేఱులయొక్క గొప్పమోతను వ్యాజముగాగొని, ఉచ్చలత్ =
 విజృంభించినదైన, దీనాలంబన దివ్యదంపతిదయా కల్లాలకోలా
 హలః = దీనులకాశ్రయమైన దివ్యదంపతులగు పద్మాదేవిశ్రీనివాసుల
 దయాతరంగముల కోలాహలధ్వని, గొప్పలలయొక్క రవళి, కస్య
 దోషశ్రుతిం = ఒకానొకదూషకుని నిందావాచకములను వినుటను,
 తౌమ్యతి = సహించుచున్నది. అనగా దయాతరంగ ఘోషములు
 తామసావిప్రమతుల దూషణోక్తులను వినకుండునట్లు అణచివేయు
 చున్నవని భావము. అనగా శ్రీనివాసుని దయావిషయమైన పద్య
 జాలములు గల యీశతకము, సదోషమైనను నిర్దోషమైనను, నిర్గుణ
 మైనను, సగుణమైనను, సర్వజనసేవ్యమైన సర్వశుభప్రదమైన యొప్పు
 చున్నదని తాత్పర్యము. ‘దివ్యదంపతిదయా’ అనుటచే నీదయాస్తుతి

శ్రీశ్రీవల్లభులకు జేరిన దయావిషయమైన స్తవమని తేలుచున్నది. సెలయేటిధ్వనుల నెపమున కృపాతరంగఘోషము దూషణ శృవణమును సహించునట్లు వర్ణించుటచే, అలంకారము కైతవాప హ్నుతి. “దయాకల్లోల,” “సదీంబుకతకే” అనిచెప్పటచే రూపకము అలంకారము.

ఉ॥ దోషములు గుణంబులును♦దోచినసేమిట, పద్యముల్ సుహృత్తోషకరంబు లజ్జతను ♦ నూతిన శ్రీశదయాప్రవాహని • ర్దోషము దూషకోక్తులను♦ గుంగఁగఁజేయు వినంగరాక, యాశేషగీంద్రనిర్భర వి ♦ శేషరవంబుల కైతవంబున॥

తా. ఈదయాశతకములోని మాపద్యములు గుణదోషములచే సంకీర్ణమైయున్నసేమి? ఎవ్వఁడైనను తప్పులువట్టి దూషించినచో, వాని నిందావాక్యములు వినరాకుండునట్లు అణచివేయుటకు, భగవద్దయాప్రవాహతరంగఘోషములువృషాద్రిసెలయేలులమోతలనెపంబున బయలుదేరును. అనగా నిందకుల వాక్యములు వ్యర్థమనియు, కావ్యము నిర్దుష్టమనియు, సకలగుణ సంపన్నమనియు, వేదాంతార్థ సమ్మతమనియు, అందుచే సర్వజనాదరణీయమనియు భావము.

దయా శతకము

ఆంధ్ర పద్య టీకాతాత్పర్యసహితము

—♦ సంపూర్ణము. ♦—

శ్రీ శ్రీనివాసార్పణము.

శ్లో॥ కవితార్కికసింహాయ కల్యాణగుణశాలినే ।
శ్రీమతే వేంకటేశాయ వేదాంతగురవే నమః॥

కం॥ కవివాది కలభసింహుని
స్వవశీకృత సకలతంత్రుఁ ♦ సజ్జననుత వై
భవు వేదాంతాచార్య
ప్రవరుని శ్రీవేంకటేశు ♦ భజయింతు మదిన్॥

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః॥

త ప్ప. ప్ప. ల ప ట్టి క.

పేజి.	పంక్తి.	తప్ప.	ఒప్పు.
1	10	సవ్రం త్యేవ	స్రవం త్యేవ
5	8	కుపితుడై	కుపితుడైన
9	18	లిలోల	విలోల
13	4	గుణేశ్వరుని	గుణేశ్వరిని
16	24	దీనిజనముల	దీనజనముల
32	22	నీకోధము	నీకుకోధము
33	17	గుణేశుడగు	గుణేశుండగు
58	7	చేలి	చేవి
75	12	గిల్గిన	గల్గిన
77	3	శ్రేయాస్సూతిం	శ్రేయస్సూతిం
78	4	గురుః	గురుం
90	21	విభూతమతీ	విభూతిమతీ
123	20	క్లపై	కుపై
123	24	దృట్యా	దృప్త్యా
128	6	వీతసర్వపంకా	వడివితపంకా
148	22	భిన్న	ఘన్న
159	3	నిడద	నిడుద
170	14	తాం	త్వాం
175	3&13	వినిలేశ్య	వినివేశ్య
179	15	త్సగ్గా	త్స్వగ్గా

శ్రీవైష్ణవముద్రాక్షరశాలయందు వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

శ్రీవైష్ణవపత్రికచందాదారులకు. ఇతరులకు.

రు. అ. రు. అ.

శ్రీరామానుజచరిత్రము	1	0	1	2
శ్రీగుణరత్నకోశము ఆంధ్రపద్యటీకాతాత్పర్యసహితము	0	14	1	0
ఉర్ద్వపుండ్రవిజయద్వజము	0	4	0	6
పంచసంస్కారరత్నావళిము	0	5	0	6
ఉపన్యాససంగ్రహము	0	6	0	8
ఆంధ్రగీర్వాణశతకోపసహస్రము పూర్వార్థము	1	6	1	11
ఆంధ్రగీర్వాణశతకోపసహస్రము ఉత్తరార్థము	1	6	1	11
శ్రీరామానుజచరిత్ర హరికథ	0	5	0	6
ఆశోచనరవస్వము	0	4	0	5
నారాయణానందలహరీ	0	2	0	2
శ్రీరామానుజశతకము సటీకాతాత్పర్యము	0	8	0	10
శ్రీకృష్ణవైభవప్రకాశిక ప్రథమభాగమువచనము	0	8	0	10
శ్రీరామానుజాష్టపదులు పాటలు, పద్యములు.	0	3	0	4
సంకల్పసూర్యోదయనాటకము ఆంధ్రీకృతము	1	6	1	8
దివ్యసూరిచరిత్రము వచనము	0	15	1	0
శ్రీవైకుంఠస్తవముఆంధ్రపద్యటీకాతాత్పర్యసహితం	0	15	1	0
వైరాగ్యసూర్యోదయము	0	11	0	12
భరద్వాజసంహిత సపరిశిష్టము టీ. బి. సహితం	2	2	2	8
తిరువధ్యయనమంత్రము సంకల్పవిధానము.	0	2	0	2
ధర్మశాస్త్రకాండకాండగ్రహము.	0	2	0	3
శ్రీవైష్ణవ సంధ్యానందనము.	0	2	0	2
సావనము.	0	2	0	3
దుర్వాదనిర్వాపణము	0	4	0	5
జానకామృతసారము	1	12	2	0

చిరునామా:— మేనేజరు, శ్రీవైష్ణవ ముద్రాక్షరశాల,

పెంటసాడు, పశ్చిమగోదావరిజిల్లా.

13093